

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE
TÜRKİYE’DEKİ BÖLGESEL VE SEKTÖREL DAĞILIMI

ÖZGER BENLİ

Temmuz–2007

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE
TÜRKİYE'DEKİ BÖLGESEL VE SEKTÖREL DAĞILIMI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Özger BENLİ

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Seyit KÖSE

BOLU-2007

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Özger BENLİ'ye ait, “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye’deki Bölgesel ve Sektörel Dağılımı**” adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Üye : Doç. Dr. Ramazan SARI

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Seyit KÖSE

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet ERYİĞİT

Prof. Dr. Uğur ESER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE
TÜRKİYE’DEKİ BÖLGESEL VE SEKTÖREL DAĞILIMI****Özger BENLİ****Yüksek Lisans Tezi****İktisat Anabilim Dalı****Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Seyit KÖSE****Temmuz 2007, 129 Sayfa**

Sermayenin hızla uluslararasılaşması ile günümüzde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına önemli bir faktör olarak, başta hızlı kalkınma çabası içerisinde olan gelişmekte olan ülkelerde, daha fazla yer verilmektedir. Bu çalışmada özellikle Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel ve sektörel seçiciliği incelenmektedir. Öncelikle yabancı sermaye yatırımı kavramı ve yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin belirli teoriler açıklanmaktadır. Sonrasında yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülke üzerindeki etkileri ve ev sahibi ülkenin mevcut makro ekonomik durumunun yabancı sermaye kararları üzerindeki etkileri incelenmektedir. Son olarak ise Türkiye’deki doğrudan yabancı sermayenin yıllar itibariyle ülke menşei, sektör, nitelik ve bölge bazında bir analizi yapılmaktadır. Çalışma sonuç ve değerlendirme kısmı ile tamamlanmaktadır.

Anahtar Kelimler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı, Yabancı Sermaye Teorileri, Yabancı Sermaye Stratejileri, Yabancı Sermaye Mevzuatı, Türkiye’deki Yabancı Sermaye Yatırımları.

ABSTRACT**FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND
REGIONAL AND SECTORAL DISTRIBUTION IN TURKEY****Özger BENLİ****Master Thesis****Department of Economics****Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Seyit KÖSE****July 2007, 129 Pages**

Foreign direct investment has been given much further room as a significant factor, especially in rapid development of developing countries, as capital has rapidly been internationalized in recent years. In this work in particular regional and sectoral selectiveness of foreign direct investment in Turkey is investigated. First the concept and certain theories considering foreign direct investment are explained. Following that the effects of foreign direct investment on host country's economy and the effects of host country's existing macro economic situation on decisions of foreign direct investment inflows are examined. Finally foreign direct investment in Turkey is analyzed based on its country of origin, sector, characteristic and region. The research is completed by providing its conclusions and a brief evaluation.

Key Words: Foreign Direct Investment, Foreign Investment Theories, Foreign Investment Strategies, Foreign Investment Regulations, Foreign Investments in Turkey.

TEŞEKKÜR

Tez süresi boyunca bana büyük emeği geçen, bana rehberlik eden ve beni sabırla dinleyen, yönlendiren tez danışmanım sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Seyit KÖSE'ye, veri sağlama ve yol göstermede değerli zamanını bana ayıran, Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden Sayın Emel YENER ve Dilek DÜNDAR'a, ayrıca yüksek lisans dönemi boyunca bilgi birikimlerini ve yardımlarını hiç esirgemeyen Bölüm Başkanımız sayın hocam Prof. Dr. A. Ali KARACA'ya, tez çalışmam sırasında sürekli fikir alış verişi yaptığım, bana yol gösteren ve yardımcı olan A.İ.B.Ü Araştırma Görevlisi Sayın Fatih KONUR'a, tüm A.İ.B.Ü. - İ.İ.B.F. İktisat Bölümü hocalarıma ve bana her zaman destek olan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
Giriş.....	1

BÖLÜM I

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI KAVRAMI VE TEORİK YÖNDEN İNCELENMESİ

1. Doğrudan Yabancı Sermaye Kavramının Açıklanması	3
1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Kavramı'nın Tanımı	3
1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri	5
1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Stratejileri.....	9
1.3.1. Yatırımcı Açısından Stratejiler	9
1.3.2. Ev Sahibi Ülke Açısından Stratejiler	12
2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Açıklayan Teoriler	17
2.1. Hymer-Kindleberger Teorisi (Tekelci Rekabet)	18
2.2. Ürün Hayat Devreleri Teorisi.....	20
2.3. Oligopolistik Tepki Teorisi	23
2.4. İçselleştirme Teorisi	24
2.5. Eklektik Paradigma (OLI Paradigması)	26
2.5.1. Mülkiyet Avantajı	27
2.5.2. Konumsal Avantaj.....	28
2.5.3. İçselleştirme Avantajı	29
3. Yabancı Sermaye Mevzuatı	31
3.1. 5583 Sayılı Kanun.....	31
3.2. 5821 Sayılı Kanun.....	32
3.3. 6224 Sayılı Kanun.....	32
3.4. 6326 Sayılı Kanun.....	34
3.5. 8/168 Sayılı Karar	35
3.6. 95/6990 Sayılı Karar	35
3.7. 4875 Sayılı Kanun.....	36

BÖLÜM II

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI'NIN ÜLKE EKONOMİSİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ev Sahibi Ülke'nin Ekonomisi Üzerindeki Etkisi.....	40
1.1. Milli Gelir Üzerindeki Etkisi	41
1.2. İstihdam Üzerindeki Etkisi.....	42
1.3. Ödemeler Bilançosu Üzerindeki Etkisi.....	45
1.4. Sermaye Birikimi Üzerindeki Etkisi	47
1.5. Teknoloji Üzerindeki Etkisi	48
1.6. Rekabet Üzerindeki Etkisi.....	51
1.7. Pazarlama ve Yönetim Becerisi Üzerindeki Etkisi	52
1.8. Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Etkisi	54
1.9. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sakıncaları.....	54
2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler	56
2.1. Siyasi Faktörler	57
2.2. Ekonomik Faktörler	59
2.2.1. Piyasa Hacmi.....	62
2.2.2. Ücretler.....	62
2.2.3. Döviz Kuru.....	63
2.2.4. Pazar Yapısı	63
2.3. Ülkenin Dış Tanıtımı	64
2.4. Diğer Faktörler	65

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI'NIN BÖLGESEL VE SEKTÖREL SEÇİCİLİĞİ

1. Yıllar İtibariyle Yabancı Sermayenin Durumu	66
1.1. İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Dağılımı	66
1.2. Yabancı Sermaye İzinlerinin İzin Türlerine Göre Dağılımı	72
1.3. Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı	75
2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgesel Dağılımı	80
2.1. İstanbul İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu.....	85
2.2. Bursa İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu	87
2.3. Antalya İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu.....	90
2.4. Ankara İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu.....	93
2.5. İzmir İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu.....	96
2.6. Muğla İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu	99
3. Türkiye'de ki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Teoriler Işığında İncelenmesi	101
4. 2005 Yılında En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken Sektörler Açısından Değerlendirme.....	103

Sonuç ve Değerlendirme	106
KAYNAKÇA	110

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yabancı Sermaye Girişinde Belirleyici Faktörler.....	16
Tablo 2: 1980–2003 Yılları Arası İzin Verilen Yabancı Sermayenin.....	
Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon \$)	66
Tablo 3: 1980–2003 Yılları Arası Yabancı Sermaye İzinleri, Fiili Girişler ve	
Yabancı Sermayeli Firma Sayısı (Milyon \$ ve Adet).....	68
Tablo 4: 1980–2002 Yılları Arası Türkiye’de Faaliyette Bulunan Firmalar ve	
Sermaye Miktarları (YTL).....	71
Tablo 5: 1980–2002 Yılları Arası Yabancı Sermaye İzinlerinin İzin	
Türlerine Göre Dağılımı (Milyon \$)	73
Tablo 6: 1980–2003 Yılları Arası İzin Verilen Yabancı Sermayenin.....	
Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon \$)	75
Tablo 7: 1954–2006 Döneminde Yabancı Sermayeli Firmaların	77
Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)	77
Tablo 8: 2002–2006 Yıllarında Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin	
Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon \$)	79
Tablo 9: 1954–2006 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Sermayeli.....	
Firmaların İl Bazında Dağılımı (Adet)	81
Tablo 10: 1954–2006 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Sermayeli.....	
Firmaların Bölge Bazında Dağılımı (Adet)	83
Tablo 11: 1954–2006* Yılları Arasında İstanbul’da Kurulan Şirketlerin.....	
Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)	85
Tablo 12: Bursa’da ki Yabancı Sermayeli Firmaların	
Sektörel Dağılımı (Adet).....	87
Tablo 13: 1954–2006* Yılları Arasında Antalya’da Kurulan Şirketlerin.....	
Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)	90
Tablo 14: 2003 Yılında Antalya’da Kurulan Yabancı Sermayeli	
Firmaların Ülkelere Göre Dağılımı (YTL*)	91
Tablo 15: 1954–2006* Yılları Arasında Ankara’da Kurulan Şirketlerin.....	
Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)	93
Tablo 16: 1954–2006* Yılları Arasında İzmir’de Kurulan Şirketlerin.....	
Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)	96
Tablo 17: 1954–2006* Yılları Arasında Muğla’da Kurulan Şirketlerin	
Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)	99
Tablo 18: 2005 Yılında En Fazla Yatırım Çeken Beş Sektör (\$).	103
Tablo 19: 2002–2005 Yılları Arasında En Çok Yatırım	
Çeken Sektörler (Milyon \$)	104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1980–90 Yılları Arası İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Yüzdesel Dağılımı	67
Şekil 2: 1991–99 Yılları Arası İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Yüzdesel Dağılımı	67
Şekil 3: 1980–2003 Yılları Arası Yabancı Sermaye İzinleri ve Fiili Girişler (Milyon \$)	68
Şekil 4: 1980–2002 Yılı İtibariyle İzin Verilen Yabancı Sermayenin İzin Türlerine Göre Yüzdesel Dağılımı(Kümülatif).....	74
Şekil 5: 1980–2003 Yılları Arasında İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörlere Göre Yüzdesel Dağılımı (Kümülatif)	75
Şekil 6: 2006 Yılı İtibariyle Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların Yıllara Göre Yüzdesel Dağılımı.....	78
Şekil 7: 1954–2006 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların İl Bazıdan Yüzdesel Dağılımı	82
Şekil 8: 1954–2005 Döneminde Yabancı Sermayeli Şirketlerin İl Bazında Dağılışı*	82
Şekil 9: 1954–2006 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların Bölge Bazıdan Yüzdesel Dağılımı	84
Şekil 10: Bursa’da ki Yabancı Sermayeli Firmaların Ülkelere Göre Dağılımı.....	89

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BYS	: Başka Yerlerde Sınıflandırılmamış
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
DYSY	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı
E.T	: Erişim Tarihi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VOB	: Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası
YASED	: Yabancı Sermaye Derneği

GİRİŞ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının son 25 yıllık bir süreç içerisinde hızla yayılması, gelişme yolundaki ülkeler açısından önem kazanmıştır. Özellikle çeşitli yapısal sorunlardan dolayı gelişmiş ülkeleri yakalayamayan bu ülkeler, yabancı sermaye yatırımlarını önemli bir kaynak olarak görmektedir. Sadece ülkeler için değil, aynı zamanda bir ülkenin kendi iç bölgelerindeki gelişmişlik farklarının giderilmesi açısından da yabancı sermaye yatırımlarının önemi giderek artmıştır.

Bu çalışmada yöntem olarak analitik tablolardan yararlanılarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 1950–2006 yılları arasında Türkiye’deki gelişiminin, özellikle bölgesel ve sektörel açıdan bir analizi yapılmaktadır. Veri olarak genellikle Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü istatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu verileri, Yabancı Sermaye Derneği’nin çalışmaları ve seçilmiş illerin ticaret ve sanayi odası yayınları kullanılmıştır.

Literatür taramamızdan Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel dağılımı üzerine yapılan çalışmaların çok az sayıda ve yetersiz nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel ve sektörel boyutu detaylı bir şekilde analiz edilmektedir.

Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının çeşitli kriterler bazında değerlendirmeye alındığı bu çalışmanın birinci bölümünde, yabancı sermaye yatırımı kavramının açıklanması, özelliklerinin belirlenmesi ve yabancı sermaye stratejilerinin hem ev sahibi ülke açısından hem de yatırımı yapacak olan ülke açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Aynı zamanda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını açıklayan teoriler ile Türkiye’de 1950’den bu yana geliştirilen yabancı sermaye mevzuatı ele alınmıştır.

İkinci bölümde, yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülkenin makro ekonomisi üzerine olan etkilerinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda milli gelir, istihdam, ödemeler bilançosu, rekabet gücü, teknoloji, pazarlama ve bölgesel

kalkınma etkileri kısaca anlatılmıştır. Ayrıca yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülkeye olumsuz etkileri maddeler halinde sıralanmıştır. Yine bu bölümde ev sahibi ülkenin çeşitli faktörlerinin yabancı sermaye yatırımlarını etkilemesi ele alınmış, siyasi, ekonomik ve diğer faktörlerin yatırımlar üzerindeki olumlu ve olumsuz sonuçları incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, Türkiye’deki yabancı sermayeli yatırımların yıllar itibarıyla ülke, bölge, sektör ve nitelik bakımından bir analizi yapılmış. Aynı zamanda seçilmiş birkaç ilin yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay ve sektörel dağılımları incelenmiştir. Son olarak ise Türkiye’de en fazla yatırım çeken sektörlerle ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

Nihayetle, bu çalışma sonuç ve öneriler kısmı ile tamamlanmaktadır.

BÖLÜM I

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI KAVRAMI VE TEORİK YÖNDEN İNCELENMESİ

1. Doğrudan Yabancı Sermaye Kavramının Açıklanması

1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Kavramı'nın Tanımı

Gelişmekte olan ülkelerde yeterli bir ekonomik kalkınmanın olabilmesi için, milli gelirin önemli bir kısmının yatırıma ayrılması gerekmektedir. Yatırımların ana kaynağı ise tasarruflardır. Gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranının düşük olması nedeniyle yatırıma yeterli kaynak ayrılamamaktadır. Bu nedenle yeterli kaynağın sağlanmasında iki yol ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi dış borç ve dış yardım, ikincisi ise Yabancı Sermaye Yatırımlarıdır.¹ Dış borçlanma ve hibeler şeklindeki yardımlar sayesinde iç tasarruf açığı kapatılarak tasarruflar artırılır ve daha fazla yatırım yapılabilir. Ancak dış borçlanma yoluyla sağlanan ekonomik büyümenin sürdürebilir olması, uzun vadede son derece zordur. Çünkü borçların geri ödenmesi (anapara + faiz) gerekmektedir. Oysaki yabancı sermaye şeklinde gelen yatırımların ekonomik kalkınmaya önemli katkıları vardır.² Sermaye ise, üretimde emeğin verimliliğini arttıran her türlü teçhizat, mal, bina ve tesis olarak tanımlanabilir. Sermayeyi doğal kaynaklardan ayıran şey, insanlarca üretilmiş olmasıdır. Sermaye terimi prodüktif süreçte kullanılan inşaat, teçhizat ve diğer materyalleri içine almaktadır.³ Yabancı Sermaye Yatırımı, bir ülkede yerleşik kişi ya da kurumların bir başka ülkede kalıcı ekonomik çıkar elde etmek amacını yansıtmaktadır. Kalıcı çıkar

¹ Bu çalışmada genel eğilime uygun olarak yer yer kullanılan “yabancı sermaye” kavramı doğrudan yatırımları işaret etmektedir.

² Nuri Yavan – Hamdi Kara, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı”, *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, c. I / Sayı 1, (2003), s. 19

³ İlker Parasız, *İktisada Giriş Prensipler ve Politika*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000, s. 22

kavramı yabancı sermaye yatırımcısı ile yatırım ve yatırımın kontrolü konularında uzun dönemli bağımlılığı ifade etmektedir.⁴

Yabancı sermaye bir ülkeye iki yolla gelmektedir. Bunlardan birincisi portföy yatırım şeklinde menkul kıymet alımı için gelmektedir. İkincisi, ülkenin üretim kapasitesini artıracak biçimde getirilen sermayedir, bu tip sermayenin diğer adı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımıdır.⁵ Bir Şirketin üretimini, kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine yaymak üzere ana merkezin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması bir Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımıdır. Bu şekilde, bir ana merkezin yönetim ve denetimi altında, farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketlere de Çok Uluslu Şirket denilmektedir.⁶ Bir başka tanıma göre, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı ile ya yabancı bir ülkede bir firma kurulur, ya da yabancı bir ülkede ki bir şirkete sermaye yatırılarak, ana firma büyür. Yavru şirket genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret ünvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığına sahiptir. Bu tip yatırımların önemli özellikleri, bu yatırımların özel ve doğrudan sermaye akımı niteliğinde olmasıdır. Özel nitelikte olması, doğrudan yabancı sermayenin devletin değil kişilerin mülkiyetinde olduğunu göstermektedir. Doğrudan olması ise sermaye ile birlikte teknoloji, know-how ve işletmecilik bilgisinin ev sahibi ülkeye geldiğini göstermektedir. Bu özellik sadece nakdi sermaye girişi sağlayan yabancı portföy yatırımlarını, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ayırmaktadır. Bu yatırımlarla yalnızca şirketlerin mülkiyetine değil aynı zamanda yönetimine de sahip olunur.⁷

Doğrudan Yabancı Yatırımlar bir sermaye transferi olmakla birlikte, aynı zamanda teşebbüs, teknoloji, risk taşıma ve organizasyon aktarımı da sağlamakta ve bu nedenle işletmelerin sadece kuruluş ve teçhizatının finansmanı olarak

⁴ **Hayrettin Demircan**, “Dünyada ve Türkiye’deki Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri”, *T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi* (35), (Mart 2003) s. 1

⁵ **Mustafa Gürhan Acar**, “Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Yıl:22 / Sayı 265, (Eylül 2003), s. 63

⁶ **Halil Seyidoğlu**, *Uluslararası İktisat; Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003, s. 718

⁷ **Acar**, a.g.m. , s. 63

değerlendirilmemektedir. Doğrudan Yabancı Yatırımlar bu rolünden dolayı, işletmecilik bilgisi ve know how'ı beraberinde getirmekte, ayrıca rekabet faktörünü de ülkeye sokmaktadır.⁸ Diğer bir tanım ise şudur: Ülkelerin doğal kaynaklarını kullanabilir hale getirmek, mevcut üretim faktörlerini etkin bir şekilde kullanabilmek için gerekli olan fakat ülke içi kaynaklar tarafından yeterli ölçüde sağlanamayan, bu sebepten dolayı bir ülke sınırları dışındaki gerçek ya da tüzel kişiler tarafından o ülke sınırları içinde gerçekleştirilen yatırımlar Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarıdır. Bu yatırım karşılığında yatırım yapan ülkenin, yatırım yaptığı ülke üzerinde mülkiyet hakkı doğar ve ülke karşılığında kar eder.⁹

1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı, bir şirketin, üretiminin kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine yaymak üzere ana merkezin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesisleri alması, yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi sağlaması veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımın kontrol yetkisini de beraberinde getiren bir yatırım türüdür.

Genellikle sanayi sektörüne yönelik olması beklenen Doğrudan Yatırımlar, bir ülkedeki sanayi kesiminden yatırım yapılan ülkedeki sanayi kesimine yatay ve dikey yatırımlar şeklinde sermaye akışı özelliğini taşır. Yatay Yatırımlar, bir firmanın yatırım yaptığı ülkede, kendi ülkesindeki ile aynı üretimi gerçekleştirmesi; Dikey Yatırımlar ise ana ülkedeki ürünlerin yatırım yapılan ülkede işlenmesi ve satışı ile ilgili olarak ileri ve geriye dönük uygulamaları kapsar.¹⁰

⁸ **Tuğrul Görgün**, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kuramsal Yapılanmaları”, *T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi*, Ankara, (2004) s. 4

⁹ **Şükrü Cicioğlu**, “*Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 6

¹⁰ **Aziz Kutlar – Feray Erselcan**, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çevre” *I. Ulusal Çevre Kongresi*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, (2004), s. 54

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları bir ülkenin sabit sermaye stokunun artmasına katkıda bulunması, teknoloji ve işletme bilgisi getirmesi, istihdam yaratması ve rekabeti geliştirmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya dinamizm kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması ve istihdam olanaklarını arttırması yönüyle katkıda bulunmaktadır.¹¹

Sermaye hareketlerini kısa ve uzun dönemli sermaye hareketleri olarak algılamak mümkündür. Doğrudan Yatırımlar uzun dönemli olduklarından makro dengeleri bozma, otoritelerin kontrolünü zorlaştırma gibi karakteristik özelliği sahip değildirlir.¹²

Özel kişilerin yabancı ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı yapmalarına karşın günümüzde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının tamamına yakın bölümü Çokuluslu Şirketler tarafından yapılmaktadır. Çokuluslu bir şirket yabancı ülkede Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı yaparken o ülkeye genellikle döviz transfer eder. Ana özellik bu olmakla birlikte, bazen ev sahibi ülkeye döviz girişi olmadan da yatırım gerçekleştirilebilir. Bunun bir yolu, yabancı sermayenin ülkeye üretimde kullanılacak makine, donatım gibi fiziki üretim araçları şeklinde gelmesidir. Bazen de döviz veya yatırım mali olarak değil lisans, teknik bilgi, know-how gibi gayri maddi haklar biçiminde gelebilir.¹³

Doğrudan Yabancı Yatırımlar, temel olarak, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen ulusötesi şirketler tarafından yapılmaktadır. Bu işletmelerin üretim faaliyetleri üç grupta toplanabilir:

- Geriye Bağıntılı Üretim Faaliyetleri; Daha çok doğal kaynakları işlemek için kurulurlar. Özelliklerine göre kendi sanayi üretimleri veya dünya pazarları için

¹¹ Haluk Tandircioğlu – Ahmet Özen, “Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. V / Sayı 4, (2003), s. 105

¹² Cicioğlu, a.g.t. , s. 8

¹³ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası Finans*, İstanbul: Güzem Yayınları, 1994, s. 646

gerekli hammaddelerin çıkarılması, işlenmesi ve satışı faaliyetinde bulunurlar (petrol ve maden işletmeciliği gibi).

- İleriye Bağıntılı Üretim Faaliyetleri; Bunlar ya ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerini düzenlemek ya da ana şirketin bulunduğu ülkenin pazarlarının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde yatırım yapma zorunluluğunda olan şirketlerdir.

- Yatay Bağıntılı Üretim Faaliyetleri; En yaygın biçimdir. Yatırım yapılan ülkedeki bağlı şirkete sermaye ile birlikte üretim için gerekli teknoloji, teknik yardım (know-how) ve işgücü transfer edilerek bağlı şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanır. Çoğu zaman oligopolistik bir yapıya sahip bulunan ve yatırımlarıyla yabancı ülkelerdeki nispi olarak düşük maliyetli üretim faktörleri ve Pazar olanaklarından yararlanmaya çalışan bu şirketlerin amacı, karlarını dünya ölçeğinde maksimize etmektedir.¹⁴

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının özelliklerini daha iyi anlayabilmek için bir diğer sermaye yatırımı olan Portföy Yatırımları arasındaki farkları belirtmek gerekmektedir. Bu farklar şöyledir:

- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları reel sektör yatırımları kapsamında değerlendirilirken, Portföy Yatırımlar mali sektör yatırımı kapsamında değerlendirilir.

- Portföy Yatırımlarda risk ödünç alan tarafa yüklenirken, bir şey üretilip satarak kar elde etmek üzere yatırılan sermayede risk tamamen yatırım yapan tarafa aittir.

- Portföy Yatırımlarını gerçek kişilerde yapabilirken, Doğrudan yatırımları yapanların hemen hemen tümü çok uluslu şirketlerdir.

¹⁴ **DPT VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı**, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara (Mayıs 2000), s. 2

— Portföy Yatırımlarda gelir ve amortismanların geri ödeme koşulları önceden bellidir. Oysa Doğrudan Yatırımlarda genellikle belirli bir amortisman yoktur. Transfer edilen karlar işletmenin kazancı durumuna ve hükümetlerin transferler üzerine koydukları kısıtlamalara bağlıdır.

— Doğrudan Yatırımlar durumunda yabancı yatırımcı sermayenin yanında, genellikle üretim teknolojisi ve işletmecilik bilgisini de birlikte getirir. Portföy Yatırımlarda ise yabancı yatırımcının, sermayeden başka bir katkısı yoktur.

— Doğrudan Yabancı Sermaye durumunda, yabancı ülkede kurulan şirket ana şirketin doğrudan denetimi altındadır. Oysa uluslararası portföy yatırımları durumunda bir yabancı tahvil veya hisse senedi satın alınırken şirket yönetiminin doğrudan denetlenmesi söz konusu değildir.¹⁵

Geçmişte ülkeler Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını;

- Sermaye açığını kapatmak,
- Üretimi arttırmak,
- İşsizliğe çözüm getirmek,
- Üretim maliyetlerini düşürmek; ucuz işgücü, taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, düşük vergi avantajlarından faydalanmak,
- Ucuz hammadde kullanmak,
- Döviz rezervlerini genişletmek gibi nedenlerden dolayı cazip buluyordu.

Günümüzde ise Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarından beklenenler daha da artmıştır. Yukarıdaki faktörlere ilave olarak;

- Ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı yaratmak,
- Ülkeye yeni teknolojiler kazandırmak,
- Know-how getirmek,

¹⁵ **Halil Seyidoğlu**, *Uluslararası Finans*, İstanbul: Güzem Yayınları, 1994, s. 647

- Gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak,
- Promosyon,
- Dışa açılmak,
- Çevreyi korumak,
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi gibi nedenler de eklenmiştir.¹⁶

1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Stratejileri

Doğrudan Yabancı Sermaye stratejisi hem yatırım yapacak olan ülke veya şirketler hem de yatırım çekmek isteyen ev sahibi ülke açısından değerlendirilmelidir.

1.3.1. Yatırımcı Açısından Stratejiler

Genel olarak yatırımcılar için Doğrudan Yatırımların 3 ana faktör tarafından biçimlendirildiği ifade edilmektedir. İlk olarak yatırım yapılan yerde yatırımın sahibi olma avantajı, yatırım yerinin sağladığı avantajlar ve çok uluslu şirketlerin uluslar arası rekabette yer edinmesinin sağladığı avantajdır. Bu tanımlamalar aslında iki ana stratejik yaklaşımın varlığına işaret etmektedir. Pazar hedefli (yatay) stratejiler ve Maliyet hedefli (dikey) stratejiler. Yatay stratejiler yerel üretim birimlerinin yaygınlaştırılması ve bir anlamda ihracat stratejilerinin genişletilmesi amacına yönelik olarak pazar eksenli şekillenmektedir. Buna karşın, maliyetlerin minimizasyonu veya kaynaklara ulaşma stratejileri hedef ülkedeki düşük işgücü ve hammadde maliyetlerini kullanarak, rekabetin kalite yanında fiyatlara da bağlı olduğu ortamlarda tercih edilen bir strateji olmaktadır.¹⁷

¹⁶ Suna Oksay, “Çokuluslu Şirketler Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi”,

<http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm> , Erişim Tarihi: 09.11.2006

¹⁷ Demircan, a.g.t. , s. 41

Yabancı yatırımcılar makro açıdan siyasi ve ekonomik koşulları baz almaktadır. Siyasi engeller, yabancı yatırım kararı açısından birincil düzeyde önem taşımaktadır. Çünkü bir ülkede siyasi anlamda bir engellenmenin bulunması halinde, ekonomik faktörlerin değerlendirilmesine bile geçilmeyecektir. Siyasi değerlendirme, yatırım yapılacak ülke ile ilgili olarak yasal, yargısal ve idari düzenin oturmuş olması, sürekliliğin bulunması ve yabancı yatırımı yapacak taraflara karşı herhangi bir ayrımcılığın olup olmadığı noktalarında toplanmaktadır. Bu bağlamda şu faktörler Yabancı Yatırım kararı verilmesinde önemli rol oynamaktadır:

- Piyasaya Giriş; Her şeyden önce Yabancı Yatırımların, ulusal şirketlerin yapabilecekleri her türlü iş ve işlemi yapmasına olanak sağlayan yasal düzenlemelerin hazır bulunması gerekir. Aksi durumda şirketler arasında faaliyet gösterme bakımından farklar yaratılması, diğer bir deyişle yerel şirketlerin yapabilecekleri belirli iş ve işlemlerin yabancı şirketlere yasaklanması, şirketler arasında rekabeti bozacağından ortam yabancı şirketler için çekici olmayacaktır.

- Eşit Muamele; Yabancı Yatırımcıların yatırım kararı almalarında etkili olan bir diğer unsur da yatırım yapılacak olan ülkede yerli yatırımcılarla kendileri arasında ayrımcılık olup olmadığıdır. Yabancı şirketler yatırım yapacakları ülkeye yerleştikten sonra aynı yasal düzenlemelere tabi olmalı ve aynı haklara sahip olmalıdır. Her ne formda olursa olsun piyasa katılımcıları arasında yaratılacak farklılık ve şirketlerin işletme politikalarına müdahale rekabet şartlarını bozacağından, yabancı yatırımı caydıracaktır.

- Direkt Yatırımların Piyasaya Giriş Şekline Karışılmamalı; Yabancı yatırımcılar bir ülkede yatırım kararı aldıklarında bunu değişik formlarda yapabilirler. Örneğin sermayesinin tamamına sahip oldukları bir şirket kurabilir, yerli yatırımcılarla ortak girişim yapabilir ya da kurulmuş şirketlere iştirake bulunabilirler. Düzenleyici otorite zaman içinde bu formlardan birine diğerine göre avantaj sağlayıcı tavır takınmamalıdır.

Yabancı Yatırımların herhangi bir ülkeye yönelmesinde rol oynayan başka unsurlar da vardır. Örneğin, yabancıların patent haklarına, ticaret markalarına ve telif haklarına saygı gösterilmesi ve bunların yasal güvenceye alınması gerekir. Yabancı yatırımlarla ilgili resmi prosedürlerin son derece yalın olması ve bu işlemlerin kısa sürmesi de önemli etkindir. Tüm bu faktörler değerlendirildikten sonra yatırımcı için son olarak önem taşıyan bir diğer unsur da, belirli bir dönem sonunda yapılan yatırımın sonucunda ülke dışına çıkarılmak istenmesi halinde uluslararası konvertibiliteye sahip dövizlere çevirme işlemleri ve sahip olunan aktiflerin likiditasyonunu sağlayacak piyasaların mevcut olmasıdır.¹⁸

Yabancı Sermaye, yatırım yaparken esas olarak kar merkezli olmak üzere bir çok nedeni de araştırarak karar verme aşamasına gelir. Bu yatırımlara karar verilirken dikkate alınan başlıca etkenleri şöyle sıralayabiliriz:

- Yatırım yapılacak ülkenin ekonomik ve politik durumu,
- Yürürlükte bulunan yabancı sermaye rejimi,
- Çalışma hayatının durumu, alt yapı yatırımları, sübvansiyonlar ve teşvikler, kar transferi konusu, vergi rejimi, yatırım alanı seçiminde serbestlik,
- Piyasa doygunluğu (ülkenin yakın çevre ülkelerle birlikte talep potansiyeli ve satın alma gücü),¹⁹
- Yabancı şirketlerin üretim için yeni pazar arayışları veya mevcut pazarlarını genişletme ya da pazar payını kaybetmeme çabaları,
- Sermayenin marjinal verimliliğinin, yatırım yapılacak ülkede yabancı yatırımcının kendi ülkesinden fazla olması,
- Üretim ve genişleme stratejilerine uygun olarak ülkelerin vergi, yatırım teşvik ve imkânlarından faydalanma,
- Hammadde ve işgücü faktörlerine yakın üretim yapma ve dolayısıyla işgücü, pazarlama, ulaşım ve taşıma maliyetlerini azaltma,
- Ülkede sağlıklı ve istikrarlı bir döviz kuru politikasının bulunması,

¹⁸ **Ali Alp**, *Finansın Uluslararasılaşması, Finansal Krizler, Çözüm Önerileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 211

¹⁹ **Acar**, a.g.m. , s. 65

— Ülkedeki büyüme hızının yüksek olması ve bu nedenle kar elde etme olanaklarının daha fazla olması,

— Yüksek gümrük tarifesi uygulamaları, ithalat kısıtlamaları ve kota uygulamaları gibi ticaret engellerinin bulunmaması.²⁰

Doğrudan Yabancı Sermayenin en önem verdiği unsurlardan biri de; haberleşme, ulaşım ve enerjidir. Bu üç unsur işletmeler için can damarı olduğu gibi en önemli maliyet unsurlarından biridir. Yabancı sermaye yatırımı yapılan ülkenin hedefteki pazarlara yakınlığı ulaşımındaki maliyetleri minimize edecektir. Diğer taraftan yeni pazarlara açılma ve eldeki pazarlarla doğru bir iletişim, haberleşmenin sağlıklı yapılmasıyla doğrudan ilgilidir. Bir işletmenin hayatıyeti enerji ile mümkündür. Bu enerjinin mevcut olması yeterli değildir, aynı zamanda bunun alternatifli olması ve maliyetlerinin de katlanılabilir olması gerekir.²¹

Son olarak Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları için gideceği ülkelerdeki kaynak miktarı, fiziksel altyapı, mal ve hizmet piyasalarının boyutu, kalifiye ve ucuz işgücü, hukuk sistemi ve muhasebe standartları belirleyici olmaktadır.²²

1.3.2. Ev Sahibi Ülke Açısından Stratejiler

Küreselleşmenin etkisiyle ekonomik alanda hızlanan rekabet olgusu ve hızlı kalkınma hamleleriyle çağdaş ekonomik gelişmelere uyma zorunluluğu ve yatırıma yönelecek tasarrufların yetersiz olması gibi faktörler, gelişmekte olan ülkelerin Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarını ülkeye çekebilecek politikalar üzerinde yoğunlaşmalarına neden olmaktadır.

Yabancı sermaye konusundaki tutum ve politika belirlenirken, dünyadaki yabancı sermaye akışını belirleyen küresel faktörleri de göz önünde bulundurmak

²⁰ **Burhan Ormanoğlu**, “Yabancı Sermaye-Tahkim İlişkisi ve Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 57, (Nisan-Haziran 2005), s. 85

²¹ **Acar**, a.g.m. , s. 65

²² **Servet Özkök**, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 172, (Ocak 2003), s. 53

gerekir. Çünkü sermaye hareketlerinde ülke içindeki yerel faktörler yanında küresel faktörler de etkilidir. Yabancı sermayeden etkin bir şekilde yararlanabilmek için gelişmekte olan ülkelerin devamlı olarak göz önünde bulundurmaları gereken bazı hususlar vardır. Bunlardan bazıları;

- Yabancı sermayeli kuruluşlar tarafından üretilen mamullerin daha çok yüksek gelir gruplarının ihtiyaçlarına yönelik olabilmesi,
- Kullanılan teknolojinin ülkenin daha bol miktarda sahip olduğu kaynaklarla bazen uyuşmaması,
- Verimsiz üretime rağmen karların ithalat kısıtlamalarının sağladığı tekeller sayesinde bazen oldukça yüksek olabilmesi,
- Yabancı sermayeli kuruluşların, çeşitli yollardan, özellikle yüksek transfer fiyatları nedeniyle, esas karlarını gizleyerek ülke dışına transfer etmek gibi imkânlarla sahip olabilmeleri şeklinde sıralanabilir.²³

Bu anlamda, gelişmekte olan ülkelerin Yabancı Sermaye Yatırımlarını kendi ülkelerine çekmesinde etkili olan faktörler ve buna yönelik uyguladıkları politikalar maddeler halinde sıralanmıştır:

- Gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi tasarrufların, hızlı bir ekonomik kalkınmayı finanse edememesi ve bu durumun dış tasarruf veya kaynakların bulunmasını gerektirmesi,
- Gelişmekte olan ülke hükümetleri tarafından uzun vadeli yabancı sermaye girişinin, kalkınmanın bir parçası olarak görülmesi,
- Ülkedeki gelir, sürdürülebilir büyüme, yatırımların artırılması, ihracat, döviz ve ödemeler dengesi, enflasyon, faiz oranları gibi makro büyüklükleri olumlu yönde etkilemesi,
- Doğrudan Yabancı Yatırımların ülkedeki endüstriyel verimliliği artırması, ülkede üretilen ürünlerin nitelik, kalite ve miktarının ve üretim kapasitesinin artırılmasında etkili rol oynaması,

²³ **Ahmet Zengin**, “Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl:18 / Sayı 203, (Şubat 2003), s. 67

- Özellikle işsizliğin yoğun olduğu ülkelerde, üretim ve istihdam arttırıcı, işgücü niteliklerini yükseltici etkilerin bulunması,
- Hükümetlerin yatırım indirimi, gümrük vergilerinden bağışıklık gibi tedbirlerle Yabancı Sermaye Yatırımını özendirme,
- Yabancı Sermaye Yatırımlarına yönelik idari prosedür ve işlemlerin sadeleştirilmesi ve yabancı yatırımlar hakkında sistematik, sağlam bir hukuki altyapının bulunması,
- Yabancı firmaları, özelleştirilen devlet kurumlarına yatırım yapmalarına yönlendirecek etkin bir özelleştirme politikasının yürütülmesi,
- Etkili bir rekabet ortamının hukuksal altyapısının oluşturulması,
- Ülkedeki işgücü ve diğer üretim faktör maliyetlerinin ve verimliliklerinin diğer ülkelerle rekabetçi bir yapıda bulunması.²⁴

Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarını kendilerine çekmek isteyen ülkeler unutmamalıdır ki; zengin ve rekabetçi ekonomiler diğer ekonomilere göre daha yüksek oranlarda doğrudan yatırım çekebilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 2000 yılına kadar genelde gelişmiş ülkelere doğru gerçekleştiği görülmekle birlikte söz konusu hareket 2001 ve 2002 yıllarında gelişmiş ülkelere doğru bir ivme kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler açısından söz konusu yatırımları çekebilmek için yapılması gereken, doğrudan yabancı sermayenin istikrar yaratan bir finans kaynağı olduğu göz önüne alınarak, gerekli fiziki altyapı ve yasal düzenlemelerin sağlanması ve risk faktörlerinin azaltılarak güven veren bir yapının oluşturulmasıdır.²⁵

Tüm teorik çalışmalar ve deneyimler göstermiştir ki bir ülkede finansal sektörün güçlü bir altyapısı olmayışı sermaye çıkışlarının yaratacağı ekonomik istikrarsızlığın olumsuzluklarını arttırmaktadır. Bu durumda Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu karakteristikteki ülkelere kamu otoriteleri yabancı sermayeden maksimum fayda sağlayan ve volatilite riskini minimuma indiren bir takım stratejiler uygulanmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu stratejiler;

²⁴ Ormanoğlu, a.g.m. , s. 83

²⁵ Özkök, a.g.m. , s. 53

— Kamu mülkiyetli işlemeyen finansal kurumların dikkatli bir özelleştirme politikası ile özelleştirilip kamunun rolünün piyasaları denetleyen ve düzenleyen kategoride tutulması gerekir. Etkin işleyen ve gerekli denetleme altyapıları bulunan piyasalar yabancı sermaye çıkışının yol açacağı ekonomik çalkantıda zayıf olan kurumları silerek güçlü olanların ise krizden güçlenerek çıkmasına yol açar.

— Kamu otoritesi finansal ve sermaye piyasalarının etkinliğini arttırıcı rol oynayacak diğer finans kurumlarının piyasaya girişine uygun ve hatta özendirici altyapılar oluşturmalıdır.²⁶

Türkiye açısından bir değerlendirme yapıldığında yeterli ölçüde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı çekemediği bir gerçeklik kazanmıştır. Türkiye'nin çok büyük potansiyeline karşılık yatırımları çekememesi olayı, istikrarsızlık ve güven eksikliğidir. Güven, istikrarın uzun vadeye yayılmış hali olarak düşünürsek, Türkiye'nin dışarıdan bakıldığında görüntüsü hiç de parlak değildir. Yıllarca yaşanan yüksek enflasyon, bölgedeki iç çatışma ve siyasi krizler bu durumun başlıca nedenleridir. Türkiye'nin ciddi boyutta yatırım çekebilmesi için bu nedenleri hızla yok etmekle birlikte, bütçe açıklarını kapatması, uluslararası standartta kabul edilebilir legal bir hayata yönelmesi ve kara paraya yönelik yaptırımları da hayata geçirmesi, fikri mülkiyet haklarının korunması, özelleştirme, yap-işlet projelerine yabancıların katılımını engelleyen imtiyaz konusunun halledilmesi gerekmektedir.²⁷

Ayrıca Yabancı Sermayenin Türkiye'ye gelişinden çok, faaliyete başladıktan sonra sorunlarla karşılaşması da başka bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Bu soruna yönelik ise şu önlemler alınmalıdır:

— Yabancı Sermaye bozuk vergi sisteminin krizlere gebe olması nedeniyle yatırım kararından vazgeçmektedir. Bu nedenle vergi mevzuatı sadeleştirilmeli ve vergi tabanı yaygınlaştırılmalı,

²⁶ **Burcu Güvenek**, "Yabancı Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Rolü", *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı 144, (Aralık 2001), s. 69

²⁷ **Abdurrahman Arıman**, "2000'lere Doğru Türkiye'de Yabancı Yatırımlar", *Mercek Dergisi*, Yıl:4 / Sayı 13, (Ocak 1999), s. 52

- Hukuk sistemi ve adalet mekanizmasının işleyişindeki aksaklıklar giderilmeli,
- Kamunun karar alma süreci şeffaf hale getirilmeli,
- Yabancı sermaye çekmek için hedef ülke ve sektör belirlenmeli.²⁸

Tablo 1: Yabancı Sermaye Girişinde Belirleyici Faktörler

Ev Sahibi Ülkenin Belirleyici Faktörleri	Firmaların Amaçlarına Göre Yabancı Sermayeli Yatırımlar	Ev Sahibi Ülkede Temel Ekonomik Belirleyiciler
Ekonomik, politik ve sosyal istikrar	Pazar Eksenli	Pazar büyüklüğü ve fert başına gelir
Ülkeye giriş ve faaliyetlere ilişkin düzenlemeler		Pazar büyüme hızı
Yabancı şubelere getirilen standartlar		Bölgesel ve global pazarlara giriş kolaylığı
Pazar yapısı ve işlevleriyle ilgili politika		Ülkenin tüketici tercihleri
Yabancı sermaye ile ilgili uluslararası anlaşmalar		Pazar yapısı
Özelleştirme politikaları	Hammadde Eksenli	Hammaddeler
Ticaret politikaları		Ucuz işgücü
Vergi politikaları		Kalifiye işgücü
İş Kurarken Sağlanan Kolaylıklar		Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılan varlıklar
Yatırım tanıtımı		Fiziki altyapı
Yatırımcılara sunulan hizmetler	Verimlilik Eksenli	Girdi maliyetleri
Yatırım teşvikleri		Ulaştırma ve Telekomünikasyon gibi diğer maliyetler
Bürokratik işlemler		Bölgesel ağ kurabilme için bölgesel entegrasyon anlaşmalarının varlığı
Sosyal kolaylıklar		
Diğer yatırım hizmetleri		

Kaynak: Hayrettin Demircan, Dünyada ve Türkiye’deki Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri”, *T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi* (35), (Mart 2003) s. 45

²⁸ **Cenk Göçmen**, “Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Yabancı Sermayeyi Arttırmak için İzlenmesi Gereken Politikalar”, *İGEME’den Bakış*, Yıl:7 / Sayı 23 (Ocak-Nisan 2003), s.43

Her ülke kendi önceliklerini dikkate alarak yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını etkilemeye çalışmakta, her yatırımcının temel önceliklerini karşılayan bir paketle tanıtım programları oluşturmaktadır. Doğrudan yatırımların ülkeye çekilmesi için endüstri ve serbest bölgelerin kurulması, bürokrasinin azaltılması, şirket karlarının yurt dışına transfer edilmesine kolaylık tanınması ve kamulaştırmama garantisi gibi ilave unsurlarda önem kazanmaktadır. Sanıldığı gibi aksine, yabancı yatırımcılara sağlanan teşvikler, yabancı sermayenin girişinde birincil derecede belirleyici bir faktör değildir. Yukarıdaki tabloya baktığımızda, onlarca faktörün yatırım kararının verilmesinde rol oynadığını, teşviklerin ise bu faktörler arasında yer aldığını görmekteyiz. Tablodan da görüleceği gibi, ekonomik yapı, bürokratik engeller, yabancı yatırımcılara sağlanan garantiler gibi pek çok faktör karar verme sürecinde önemli belirleyiciler olarak ortaya çıkmaktadır. Tablonun ilk sütununda yer alan ekonomik ve politik istikrar, bürokratik yapı ve kolaylıklar gibi pek çok etken yatırımcının karar alma sürecinde dikkate aldığı hususlar olarak yer almaktadır. İkinci sütunda ise firmaların öncelikli olarak dikkate aldıkları dikey ya da yatay stratejilere uygun Pazar yapısı, hammadde ve işgücü imkânları ile gerekli maddi altyapı (iletişim, ulaştırma vs) diğer belirleyiciler arasında yer almaktadır.²⁹

2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Açıklayan Teoriler

Uluslararası yatırımlar 19. yüzyıldan itibaren giderek yaygınlaşmaya başlasa da bu faaliyetleri inceleyen bir yabancı sermaye teorisi 1960'lara kadar oluşturulamamıştır. Doğrudan Yatırımlar, 19. yüzyılda döneme damgasını vuran ve baş döndürücü bir hızla artan uluslararası ticaretin ve o dönemde toplam yabancı sermaye hareketlerinin yüzde 90'ını oluşturan portföy yatırımların gölgesinde kalmış ve uluslararası iktisadi hareketler uzun bir süre Ricardo'nun oluşturduğu karşılaştırmalı üstünlükler kuramı ve daha sonra bunu geliştiren Heckscher-Ohlin dış ticaret modelleri ile incelenmiştir. Bu dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile daha çok siyasal iktisatçılar ilgilenmiştir.

²⁹ Demircan, a.g.t. , s. 43

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada hızla artmaya başlayan uluslararası yatırımlar iktisatçıların dikkatini çekmeye başladı. Konuyla ilgili ilk teorik analizi ünlü iktisatçı Charles Kindleberger'in öğrencisi Stephen Hymer yapmıştır.³⁰ Aşağıda Yabancı Sermaye teorilerini açıklayan kurumsal yaklaşımlardan önemli olanları anlatılmıştır:

2.1. Hymer-Kindleberger Teorisi (Tekelci Rekabet)

İlkeleri Stephen Hymer tarafından ortaya konan ve Charles Kindleberger tarafından geliştirilen teoride direkt yatırımın endüstriyel organizasyon teorisi ile izah edilebileceği ileri sürülmüştür. Bu teoriye göre yabancı bir ülkede yatırım yapan firma kendi ülkesinde kazandığından daha fazla kazanmak zorundadır. Çünkü bazı risklere katlanmakta ve karar merkezinde uzak bir mesafede ve yabancı bir ortamda faaliyet göstermenin masraflarını yüklenmektedir. Bu sebeple, kendi ülkesindekinden daha fazla kazanmazsa yabancı ülkede yatırım yapmayacaktır. Fakat bu bile direkt yatırım için yeterli değildir. Direkt yatırımın olabilmesi için, firmanın kendi ülkesindekine nazaran dışarıda daha fazla kazanması gereği yanında, yatırımın yapıldığı piyasadaki yerli firmalardan daha fazla kazanabilmesi lazımdır. Bunun olabilmesi için direkt yatırım yapan firmanın, yatırımın yapıldığı ülkede var olan veya potansiyel olarak yer alan rakiplerine nazaran bir üstünlüğe sahip olması gerekir.³¹

Kindleberger yatırımcı şirketlerin sahip oldukları üstünlükleri şu şekilde sıralamıştır:

— Yatırım yapılan ülkenin mal piyasalarında tam rekabet şartlarını aksatan her türlü faaliyetler, yatırımcı şirketlere oligopolistik güç kazandıracaktır. Bu faaliyetlere; mal ve fiyat farklılaştırması, özel pazarlama ve reklâm yöntemleri örnek olarak gösterilebilir.

³⁰ Devrim Dumludağ, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 96, (2002), s. 244

³¹ Mehmet Şahin, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, Ankara: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, 1975, s. 18

— Yatırımcı şirketlerin patent haklarına sahip oldukları yeni teknolojileri, kolay sermaye temin edebilme olanakları, yöneticilerin bilgi ve yetenekleri gibi gelişmeler ise faktör piyasalarında tam rekabetten uzaklaşılmasına neden olmaktadır.

— Yatay ve dikey bütünleşmeler yolu ile dışsal ekonomiler sağlanması.

— Yabancı piyasalara girişte hükümet müdahalelerini en aza indiren ve şirketlerin elde ettikleri gelirlerin (kar ve lisans ücreti gibi) transferlerini kolaylaştıran ev sahibi ülkelerin politikaları.

Ev sahibi ülke şirketleri karşısında yukarıda sayılan üstünlüklere sahip olan yatırımcı şirketler, bu üstünlüklerini Doğrudan Yatırımlar yoluyla değerlendirecektir. Yatırımcı şirketler Doğrudan Yatırımları, teknik sırların korunması açısından lisans anlaşmalarına tercih etmektedirler.³²

Ülkeye özgü faktörlerden çok firmaya özgü faktörler üzerinde duran bu teoride, bir firmanın başka bir ülkede Doğrudan Yabancı Yatırıma yönelmesi için piyasanın mükemmel olmaması veya oligopolistik avantajlar gereklidir, ama yeterli koşullar değildir. Yabancı firmaların sahip olduğu üstünlükler daha ucuz finansman kaynakları, pazarlama deneyimleri, bazı piyasalara özel giriş izinleri, marka, patentli veya ticareti yapılmayan teknolojiye sahip olma, yönetimlerindeki etkinlik ve ölçek ekonomilerinden faydalanma olarak sıralanabilir. Aynı şekilde, bu firmaların yerli firmalara göre dezavantajları ise, seyahat ve iletişim maliyetleri gibi uzaktan işletmenin maliyetleri kadar yerel tüketicilerin zevklerine, ülkedeki yasal sisteme, kurumsal yapılara ve ticari ve sosyal geleneklere yabancı olmalarıdır.³³

Kindleberger, sınırlı derecede açıklayıcı gücü olmakla birlikte, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının firma büyümesinin bir fonksiyonu olduğunu, sadece

³² Nejla Adanur Aklan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem97/2.htm>, Erişim Tarihi: 16.12.2006

³³ Lütfü Öztürk, “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, c. I / Sayı 7, (Mayıs 2004), s. 116

karların firmaları Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı yapmaya teşvikte yeterli olmadığını belirtir. Eğer Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları piyasaya bağlı ise bu durumda piyasa ile organik bir bağ olacaktır. Bir piyasa büyüyorsa, firma da büyümek zorundadır. Aksi halde piyasa tarafından firmanın varlığı sonlandırılacaktır.³⁴

Hymer'in dikkat çektiği bir başka nokta, Yabancı Yatırımların hem lisans hem de direkt yatırım yoluyla yapılabildiğidir. Firmaların bizzat yatırım yapmak yerine neden lisans izni vermeyi tercih ettiklerini araştıran Hymer, Amerikan şirketlerinin yatırımlarının eğilimine bakıyor ve bu şirketlerin Avrupa'daki piyasalarda daha çok lisans izni verdiklerini, Latin Amerika gibi gelişmekte olan ülkelerde ise Doğrudan Yatırım faaliyetlerinde bulunmayı tercih ettiklerini görüyor. Bu eğilimden yola çıkarak firmaların oligopol piyasalarda fiyatları etkileyebildikleri için lisans izni yerine bizzat yatırım yapmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşıyor. Daha gelişmiş Avrupa ülkelerinde ise rekabetin güçlü oluşu nedeniyle Amerikan şirketleri buralarda lisans izni vermeyi tercih etmişlerdir.³⁵

2.2. Ürün Hayat Devreleri Teorisi

İlk kez 1966'da Raymond Vernon tarafından ortaya konulan Ürün Devreleri analizi daha sonra L.T Wells, S. Hirsch ve R.W. Klein'in katkıları ile geliştirilmiştir.³⁶ Raymond Vernon yayınladığı çalışmasında esas olarak bir malın ihracatçısı olan bir ülkenin nasıl olup da daha sonra aynı malın ithalatçısı konumuna düştüğünü araştırmıştır. Model aynı zamanda yabancı yatırımların nedenlerini ve bu yatırımların büyük bir kısmının neden gelişmiş ülkelere yapıldığını da açıklamaktadır.³⁷ Bu teoriye göre bazı ülkeler var olan ürünlerin üretiminde, bazıları ise yeni ürünlerin üretiminde uzmanlaşmaktadır. Yeni ürünler zaman içinde yeni

³⁴ **Serkan Macit**, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Avrupa Birliği, Avrupa Birliğine Aday Ülkeler ve Türkiye'deki Uygulamaları", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 63

³⁵ **Dumludağ**, a.g.m. , s. 245

³⁶ **Cevdet Erdost**, *Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi*, Ankara: Savaş Yayınevi, 1982, s. 33

³⁷ **Dumludağ**, a.g.m. , s. 246

olma özelliğini yitirdikçe üretildikleri ülkeler de değişmektedir. Böylece ürünlerin olgunlaşma süreci içinde şirketler çok uluslulaşmaya ve uluslar arası ara malı ve nihai ürün ticaretine yönelmektedir.³⁸ Bir başka deyişle, yüksek gelir düzeyine sahip tüketicilerin yaygınlığı, pazarın genişliği, emeğin göreceli fiyatının yüksek olmasından dolayı emek-sakıngan mallara yönelik talebin varlığı gibi nedenlerle yeni ürün önce ABD’de satışa çıkarılacak, sonra ihraç edilecektir. Daha sonra ürün olgunlaştıkça, teknolojik üstünlük maliyet üstünlüğüne dönüştükçe, ABD dışında üretime geçilecek ve nihayet büyük bir olasılıkla ABD’de bu ürünü İthal eden ülkeler arasına girecektir.³⁹

Vernon’a göre ürün devreleri üç aşamada incelenmelidir. Yeni ürünün piyasaya sürülmesi, ürünün olgunlaşması ve ürününü standartlaşması ürün devreleri teorisinin aşamalarını oluşturmaktadır.

Ürün dönemleri teorisine göre yeni malın üretimi önce ufak çapta yapılır. Üretim sürdürüldükçe üretime ilişkin sorunlar çözümlenir ve ürün geliştirilir. İlk aşamadaki ufak ölçekli üretim ihracata değil, iç piyasa talebini karşılamaya yöneliktir. Ayrıca, başlangıçta üretimin tüketiciye yakın yerde gerçekleştirilmesi gerekir. Çünkü malın geliştirilmesinde destek sağlayan onlardır. Burada yalnızca yurtiçi firmalar yeni teknolojiye sahip olduklarından, üretim yeniliği bulan firmanın ülkesinde yapılır. Üretimin ilk aşamasındaki özellikler bunlardır.

İkinci aşamada ürün hemen hemen tam olarak olgunlaştırılmıştır. Bu aşamada üretim hızlandırılır, satışlar önce iç piyasaya yöneliktir, sonra ihracata başlanır. Böylece malın iç tüketimi ve iç üretimi artar, fakat dışarıda gelişen bir talep bulunduğu için üretimdeki artış hızı çok daha yüksektir. Üretici firma halen yeni teknolojiyi tek başına elinde tutmaktadır.

³⁸ **Z. Tuğrul Göver**, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslar Arası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi”, *T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi (40)*, (Temmuz 2005), s. 4

³⁹ **Erdost**, a.g.e. , s. 33

Giderek üretim yönetimi, deneme-yanılma veya deneyleme konusu olmaktan çıkar ve üretim teknolojisi standartlaşır. Böylece üçüncü aşamaya geçilir. Artık yenilikçi firma içte ve dışta teknoloji lisansı vermeyi karlı bulmaya başlar. Standart üretimin maliyetini düşürmek için üretim, örneğin işçi ücretlerinin düşük olduğu öteki ülkelere kaydırılır. Çünkü icatçı ülkede yüksek derecede kalifiye işgücü dolayısıyla, üretim maliyetleri göreceli olarak yüksektir. Kısacası artık AR-GE harcamalarına ve yüksek mühendislik becerilerine sahip emeğe gerek kalmayan bu aşamada, üretimin başka ülkelere aktarılması daha ekonomik duruma gelir.⁴⁰

Kısaca özetlemek gerekirse, yeni bir ürün üreten firma, bunun üretim tekniğini elinde tuttuğu sürece tekeli bir duruma sahiptir. Uluslar arası pazarlarda olduğu kadar, ulusal pazarlarda da tekeli ya da oligopolcü durumlar yaratan olgu, teknoloji piyasasının saydam olmamasıdır. Yeni ürün dönemi boyunca maliyet yapısı ve fiyatlar elverişli olmasa bile, yenilikçi firma hem iç hem de dış pazarlarda egemen durumdadır. Ürün devreleri zamanla yeni ürünün uluslar arası düzeyde üretime yol açtıkça, teknolojik bilgi yayıldığı, diğer ülke firmaları üretim tekniğini elde ettiği ya da taklit ettiği oranda, yenilikçi ülkenin firması teknolojik üstünlüğün kendisine sağladığı tekeli ya da en azından oligopolcü durumu yitirir. İşte uluslararası yatırımlar ya da uluslararasılaşma bu andan itibaren ortaya çıkar. Ücretler bakımından daha elverişli koşullarda üretimde bulunan diğer firmaların yarattığı rekabet tehlikesi ve ihraç pazarlarının elden çıkma olasılığı, yenilikçi firmayı girdi fiyatlarından yararlanmak ve oligopolcü durumunu yitirmemek için ülke dışında yatırım yapmaya yöneltir. Sonuçta uluslar arası yatırımlar ve uluslararasılaşma, pazarın dünya ölçüsünde genişletilmesiyle, ürünün yaşam devrelerini uzatan bir araç olarak ortaya çıkmamaktadır. Yabancı rakiplere göre var olan teknolojik üstünlük kaybolduğunda dış yatırımlarda bulunmak artık zorunlu bir hal almaktadır.⁴¹

⁴⁰ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat; Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003, s. 84

⁴¹ Erdost, a.g.e. , s. 36

2.3. Oligopolistik Tepki Teorisi

Oligopol, çok sayıda tüketicinin yer aldığı mal ve hizmet piyasasında arzın yalnızca birkaç işletme tarafından sağlandığı piyasa türüdür.⁴² F.T. Knickerbocker tarafından ortaya atılan ve özellikle Gelişmiş Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımların oligopolistik bir tepki sonucunda ortaya çıktığını iddia eden bir teoridir. Herhangi bir ülkede pazar payını arttırmak için rakip bir firmaya yapılan yatırım, ardından Pazar paylarını korumak isteyen oligopol durumdaki diğer firmaları da bu ülkede yatırım yapmaya itecektir. Kısaca, firmaların kendilerine özgü üstünlükleri yabancı yatırımlar biçiminde değerlendirilmekte, yani Doğrudan Yatırım yapacak firmalar yatırımlarını genellikle rakip firmaların davranışına göre belirlemektedir.⁴³

Oligopolistik Endüstrilerde rakip firmalardan birinin yatırım yapması durumunda diğer firmaların da bu firmayı izleyerek yatırım faaliyetine yönelmeleri oligopolistik tepki olarak ifade edilebilir. Burada ilk yatırımı yapan firmanın yatırımı Saldırı Yatırımı olarak adlandırılırken, oligopolistik tepki olarak yatırıma yönelen rakiplerin yatırımları da Savunma Yatırımı olarak adlandırılır. Saldırı yatırımı gerçekleştiren bir firmanın rakipleri bu konuda bir şey yapmadıklarında piyasalarını kaybetme riski ile yüzleşirler. Buna bağlı olarak da, benzer hareketler ya da bazı engelleyici stratejiler yoluyla rakiplerinin hareketinden beklenen sonuçları geçersiz kılmaya çalışırlar.

Bu yaklaşıma göre, yoğunlaşma ya da toplulaşma ne kadar yüksek düzeyde olursa firmaların birbirlerini izleme eğilimleri de o kadar yüksek olmaktadır. Ayrıca dış pazarların istikrarı ve coğrafi yakınlığı da yatırımların coğrafi dağılımını etkilemektedir.⁴⁴

⁴² İsmail Bulmuş, *Mikro İktisat*, Ankara: Cantekin Matbaası, 2003, s. 395

⁴³ Öztürk, a.g.e. , s. 117

⁴⁴ Macit, a.g.t. , s. 70

2.4. İçselleştirme Teorisi

P.J. Buckley ve M. Casson'un ileri sürdüğü ve J.H. Dunning ve A.M. Rugman'ın da katkıda bulunduğu bu teoriye göre, yurt dışındaki piyasaların birçok düzensizlik ve riskler içermesi firmaları bu piyasalara Doğrudan Yabancı Yatırım yapma yoluyla içselleştirmeye yönlendirmektedir. İçselleştirmenin firmalara sağladığı faydalar, gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, hükümetlerin yaptığı düzenlemelerin etkisini transfer fiyatlaması yoluyla en aza indirebilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme olanağı şeklinde sıralanabilir.⁴⁵ Buckley ve Casson'a atfedilen içselleştirme teorisinin çıkış noktası, firmaların mal ve hizmet üretimi gibi alışlagelmiş faaliyetlerinin ötesinde, birçok faaliyeti gerçekleştirdikleri düşüncesine dayanmaktadır. Pazarlama, AR-GE ile işgücünün eğitimi de dahil olmak üzere tüm bu faaliyetler birbirine bağlıdır ve çoğu kez bilgi ve uzmanlık şeklindeki ara mallarının akışı aracılığıyla birbiriyle ilgilidir.

Teori, bilgiyi bir ara malı olarak üretim sürecine dahil eder ve bilgi konusunda piyasaların aksak olduğu varsayımına dayanır. Ara malları piyasasının aksak olduğu varsayımı altında, firmalar faaliyetlerini kendi sahiplikleri ve kontrolleri altında yürütmeyi yani içselleştirmeyi tercih ederler. Bu durum, uluslar arası piyasaların, dolayısıyla uluslararası faaliyetlerin firmaların kendi organizasyon yapıları içerisinde yürütülmesi (içselleştirilmesi) neticesinde, çok uluslu şirketlerin var oluş nedenini ortaya çıkarır.

Buckley ve Casson, firmaların birbiriyle ilintili bazı faaliyetleri kendi bünyelerinde gerçekleştirmelerine (içselleştirmelerine) neden olabilecek beş tür piyasa aksaklığına işaret eder:

— Piyasa tarafından, birbirlerine eklemlenen farklı faaliyetler arasında ciddi sorunlara sebebiyet verebilecek koordinasyon yetersizlikleri ve zaman kaymaları

⁴⁵ Öztürk, a.g.m. , s. 118

ortaya çıkabilir. Bu tür durumlarda firmalar kendi faaliyetlerini ilgilendiren başka konularda da asıl faaliyetlerinin aksamaması amacıyla faaliyette bulunabilirler.

— Piyasayı yönlendirme gücünün etkili biçimde kullanılabilmesi için, piyasa gücüne sahip olan firmanın özellikle ara malları piyasasında ayrımcı fiyatlandırma politikası izlemesi gerekebilir. Eğer aynı ara malın, piyasayı yönlendiren firma tarafından da kullanılması gerekiyorsa, firma tek elci karı da elde etmeyi sürdürüp kendi ihtiyacını daha düşük bir fiyata tedarik edebilmek, dolayısıyla ayrımcı fiyatlandırmayı devam ettirebilmek bakımından, bu ikinci faaliyet alanını da kendi bünyesine katar (içselleştirir).

— İki büyük firma tarafından kontrol edilen bir piyasada, taraflar arasındaki karşılıklı pazarlık stratejileri, piyasayı istikrarsızlaştırabilir. Bu durumda, uzun dönemli bir sözleşme ile taraflar uzlaşma sağlar veya birinin diğerini satın alması yoluyla piyasa içselleşir.

— Piyasada satıcı firma, satışa konu özellikle gayri maddi malları doğru fiyatlandıramadığında, satıcı firma alıcı firmayı satın almayı tercih edebilir ya da bu firmaya rakip olacak biçimde aynı sahada faaliyete girişebilir. Dolayısıyla bu durumda, yeni yatırım yapılan faaliyet alanı içselleştirilmiş olur.

— Hükümetler, vergi ya da benzeri müdahale araçlarıyla uluslararası ticareti etkileri altına almak istiyorsa, firmalar o ülkelerdeki faaliyetlerini kuracakları firmalar vasıtasıyla kendi çatıları altında toplamak isteyebilir.⁴⁶

Sonuç olarak teori, çok uluslu şirketlerin uluslararası piyasalarda birçok düzensizlikler ve gecikmelerle karşılaşabilecekleri görüşünden hareket eder. Dolayısıyla Çok uluslu şirketler yabancı piyasalarda mevcut olan ve üretim

⁴⁶ **Evrin Apan**, “Türkiye’nin Yurt Dışına Doğrudan Yatırımları ve Türk Firmalarının Doğrudan Dış Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler”, *T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü*, Ankara , (Şubat 2006), s. 26

süreçlerini olumsuz etkileyen piyasalardan kurtulmak için kendi üretim faaliyetleri ile ilgili olan bu piyasaları içselleştirirler şeklinde özetlenebilir.⁴⁷

2.5. Eklektik Paradigma (OLI Paradigması)

Ekonomik faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren firmaların, tek ülkede üretim yapan firmalara göre bazı ek maliyetlere katlanmak zorunda kaldığını ve bu maliyetler karşısında üretimlerini sürdürebilmek için rakipleri karşısında ileri teknoloji, ölçek ekonomileri gibi firmaya özgü bazı avantajlara sahip olmaları gerektiğini öne süren Hymer Çokuluslu Şirketler teorisinin kurucu olarak bilinir. Ancak 1977 yılında çalışmasıyla Hymer'in tezini geliştiren Dunning, bir çokuluslu şirketin Doğrudan Yabancı Yatırımı yapması için gerekli koşulları kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışan ilk araştırmacı olarak çokuluslu şirketler teorisinin gerçek kurucusu olarak kabul edilmektedir.⁴⁸

Eklektisizm, seçicilik olarak da bilinir. Farklı düşünce sistemlerinde seçilen öğelerin, ayrı bir sistem içerisinde birleştirilmesini ifade eden yaklaşım, öğretilerin alındığı sistemlerin bütününe benimsemediği gibi, aralarındaki çelişkiyi çözmeye yardımcı olur. Eklektik paradigma ise adından da anlaşılabilirceği üzere, çok uluslu şirketlerin açıklanması amacıyla geliştirilen çeşitli çalışmaların ana fikirlerinden oluşturulmuştur.⁴⁹

Bu teoriye göre bir çokuluslu şirketin Doğrudan Yabancı Yatırım yapması için üç temel avantajın bir araya gelmesi gerekir. Bunlar mülkiyet (ownership) avantajı, konumsal (location) avantaj ve içselleştirme (internalization) avantajıdır.⁵⁰ Bu avantajlar sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

⁴⁷ Aklan, a.g.m.

⁴⁸ Göver, a.g.t. , s. 5

⁴⁹ Apan, a.g.t. , s. 16

⁵⁰ Eklektik paradigma bu üç avantajın (Ownership-Location-Internalization) İngilizce baş harflerinden oluşan OLI Paradigması olarak da bilinir.

2.5.1. Mülkiyet Avantajı

Yabancı bir ülkede faaliyette bulunmanın çok uluslu şirkete getireceği ilave maliyetler; ülkeler arasındaki kültürel, yasal ve kurumsal farklılıklardan kaynaklananlar, yatırım yapılan piyasa veya koşulları hakkındaki bilgi eksikliğinden kaynaklananlar ve ana firmadan uzakta faaliyette bulunma veya iletişim ihtiyacından kaynaklananlar olarak sınıflandırılabilir. Dolayısıyla bir firmanın, başka bir ülkede faaliyette bulunmasının yol açtığı maliyete katlanarak yatırım yapabilmesi, ya aynı maliyetle daha yüksek marjinal gelir elde edilmesine veya aynı gelir seviyesine daha düşük marjinal maliyetle ulaşılmasına bağlıdır.

Dunning firmaya özgü mülkiyet avantajlarını iki gruba ayırmaktadır. Birinci gruptaki mülkiyet avantajları, bir firmanın faaliyet gösterdiği piyasa şartlarından elde edilen avantajları, yetenekleri ve hakları ifade ettiğinden, bunlara varlığa dayalı avantajlar adı verilmektedir. İkinci gruptaki mülkiyet avantajları ise, firmanın üretim kapasitesi ve faaliyet alanlarının genişliğinden kaynaklanan avantajları içermekte olup, işlemsel avantajlar olarak da adlandırılmaktadır. Buna göre;

- Teknoloji, know-how veya bilgi gibi yenilik içeren faaliyetlerin tümünü içerisine alan özellikler ve girdi ile ürün piyasalarına erişimde monopol güce sahip olmaktan kaynaklanan özellikler varlığa dayalı avantajlar olarak,

- Ölçek ekonomileri, finansman sağlama gibi firma büyüklüğünden kaynaklanan özellikler ise, işlemsel avantajlar olarak nitelendirilmektedir.

Dolayısıyla firmaya özgü mülkiyet avantajları, çok uluslu şirketlerin doğrudan yatırım vasıtasıyla elde edebilecekleri daha yüksek kara ulaşabilmek için sahip oldukları özelliklere ışık tutmaktadır. Firma, bu avantajlara monopol bir güçle sahip olmalıdır. Aynı zamanda bu avantajlar, firma ile birlikte yatırım yapılacak bölgelere transfer edilebilir özellikte olmalıdır.⁵¹

⁵¹ Apan, a.g.t. , s. 17

2.5.2. Konumsal Avantaj

Doğrudan Yabancı Yatırımların hangi ülkede yapılacağını belirleyen avantajlardır. Çok uluslu şirketler yatırım projesinin hangi ülkede veya bölgede hayata geçirileceğine, yatırımın özelliklerini ve yatırım yapılacak yerin sağladığı avantajları göz önünde bulundurarak karar verirler.⁵² Yatırım yapılan ülkeye özgü bu avantajlar, ekonomik, kültürel ve politik avantajlar olarak sıralanabilir.

- Ekonomik avantajlar, ev sahibi ülkedeki üretim faktörlerinin miktarını ve kalitesini, piyasanın büyüklüğünü ve yapısını, ayrıca üretim ve telekomünikasyon maliyetlerini içermektedir.

- Sosyal ve Kültürel avantajlar, yatırımcı ülke ile ev sahibi ülke arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Bu ilişkilerin yakınlığını, iki ülke arasındaki dil veya kültür yakınlığı, ev sahibi ülkenin yabancılara veya serbest girişime karşı genel tutumu gibi özellikler belirlemektedir.

- Politik avantajlar ise doğrudan yatırıma ilişkin tüm politikaları kapsamaktadır.

Bir ülkenin doğrudan yatırımlardaki konumsal avantajının güçlü olabilmesi için, bu ülkenin büyük ve gelişmiş bir piyasaya, düşük üretim maliyetlerine, yatırımcı ülkede kıt olan kaynakların mülkiyetine ve politik istikrara sahip olması, ayrıca yatırımcı ülkeyle coğrafi ve kültürel açıdan yakın ilişkilerin bulunması beklenilmektedir.⁵³

⁵² Göver, a.g.t. , s. 5

⁵³ Apan, a.g.t. , s. 19

2.5.3. İçselleştirme Avantajı

Çok uluslu şirketlerin mülkiyet avantajı nedeniyle elinde bulundurduğu varlıklarını lisans verme, franchising⁵⁴ gibi yöntemlerle ev sahibi ülke firmalarına kullandırmak yerine kendi kuracağı yavru şirket ile yerel piyasada faaliyet göstermeyi tercih etmesidir.

Ev sahibi ülke firmaları ile lisans anlaşması yapmanın farklı bir hukuki ve idari yapıya daha kolay uyum sağlama, piyasaya giriş maliyetlerini düşük tutma gibi avantajları olmasına rağmen; çok uluslu şirketler tarafından lisans yoluyla kullandırılan teknolojinin, taraflar arasında bir uyumsuzluk ortaya çıktığında lisans alan firma tarafından taklit edilebilme riski, lisans anlaşmasına konu olan teknolojinin veya know-how'un nitelikli işgücü tarafından kullanılması gerekliliği gibi faktörler nedeniyle Doğrudan Yabancı Yatırım, lisanslamaya tercih edilebilmektedir.⁵⁵

Bu paradigma firmanın neden ve nereye yatırım yapacağına ilişkin açıklama getirirken, içselleştirme avantajı ile nasıl dış piyasalara açılacağını da belirlemektedir. Dunning, firmaları yurt dışına yatırım yapmaya yönlendiren saikleri dört grup altında toplamaktadır. Bunlar, doğal kaynak, Pazar arayışı, etkinlik arayışı ve stratejik varlık arayışı güdüleridir.

Doğal kaynak arayışı içerisinde olan Doğrudan Dış Yatırımlar, ev sahibi ülkelerde bulunan madenler veya tarımsal ürünler gibi doğal kaynaklara erişim amacıyla yapılan, dolayısıyla yerleşim yerine özgü koşulların sağladığı avantajları kullanmayı hedefleyen tarzdaki yatırımlardır.

Pazar arayan veya piyasaya yönelik doğrudan yatırımlarda ise temel amaç, bir ülkede yatırım yaparak o ülkenin veya o ülkenin komşularının iç piyasasına

⁵⁴ Franchising: Bir ürün veya hizmetin imtiyaz hakkına sahip olan tarafın, süre, koşul ve sınırlılıkları kapsayan bir anlaşma vasıtasıyla işin yönetim ve organizasyonuna ilişkin sürekli bilgi ve destek sağlayarak, bir bedel karşılığında bağımsız yatırımcılara sistemini ve markasını kullandırmasıdır.

⁵⁵ Göver, a.g.t. , s. 6

erişme istediğidir. Piyasaya yönelik yatırımlar, Pazar payını korumak için yapılabileceği gibi yeni pazarlara girmek için de yapılabilir. Bu tip yatırımlarda pazarın büyüklüğünün yanı sıra dört ayrı nedenin etkili olduğu belirtilir. Birincisi, çok uluslu şirketlerin müşterilerinin veya tedarikçilerinin yeni bir pazarda üretime başlamaları, ikincisi ürün farklılaştırması nedeniyle farklı tüketici zevklerine hitap edebilecek ürünlerin üretilmesi, üçüncüsü çok uluslu şirketlerin bir pazar belirleyerek, çevre ülkelere de gitmeyi hedeflemesi, dördüncüsü ise çok uluslu şirketlerin rakipleri karşısındaki konumlarını koruyabilmek amacıyla lideri takip et stratejisi izlemesidir.

Etkinlik arayan Yabancı Doğrudan Yatırımların iki türü bulunmaktadır. Birincisi ve en sık karşılaşılanı, firmanın üretiminin kısmen veya tamamen düşük işçi ücretlerinin geçerli olduğu bölgelere kaydırılması yoluyla üretim maliyeti bakımından etkinliğinin yükseltilmeye çalışılmasıdır. Bu durum özellikle kalifiye olmayan veya yarı kalifiye işgücünün toplam üretim maliyeti içerisindeki payının yüksek olduğu alanlarda geçerlidir. Etkinlik arayan Doğrudan Dış Yatırımların ikinci türü ise, ekonomik yapıları birbirine benzeyen iki ülke arasındaki yatırımları açıklamaya yönelik olarak ölçek ekonomileri ve kapsam ekonomilerinden yararlanılmasını amaçlamaktadır.

Dış yatırım gerçekleştirilmesinde dördüncü saik olarak gösterilen stratejik varlık arayışı güdüsü, firmaların uzun dönemli stratejik hedefleri sonucunda, maddi veya gayri maddi varlıkları ele geçirmeyi istemelerinden kaynaklanmaktadır.

İlk önceleri doğal kaynaklara erişim amacıyla gerçekleştirilen Doğrudan Yatırımlar, günümüzde daha çok etkinlik ve stratejik varlık arayışı içerisinde teknoloji yoğun sektörlerde gerçekleştirilmektedir.⁵⁶

⁵⁶ Apan, a.g.t. , s. 21

3. Yabancı Sermaye Mevzuatı

Yabancı sermaye yatırımlarına yönelik olarak ülkemizde eskiden beri hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu tür düzenlemeler, yabancı sermayeye yönelik belirlenen amaçlara ulaşmada büyük bir öneme sahiptir. Ancak yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesinde sadece bu tür düzenlemelerin yeterli olacağı gibi bir kanı yanlışır. Vurgulanmak istenen, yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkeye gelmesinde yasal altyapı, özendirici ve teşvik edici politika ve uygulamaların, etkisinin büyük olduğudur.

Kısacası; hukuki ve kurumsal düzenlemeler, yabancı yatırımcıya ülkelerarası kıyaslama yapma hususunda önemli bir fikir verir. Yatırım yapacağı ülkede konumunun ne olacağını anlamasına ve yasal olarak, hareket edebilme sınırlarını net bir şekilde görebilmesine olanak sağlar. Tüm bunlar da karar verme hususunda yabancı yatırımcıya yol gösterir.⁵⁷

Bu çalışmada özellikle Türkiye’de 1950 yılı sonrasında uygulanmış ve Yabancı Sermaye Yatırımlarını doğrudan etkilemiş olan hukuki mevzuata yer verilmiştir. Hukuki mevzuat da kanun maddeleri incelemesinden ziyade Yabancı Sermayeye yönelik teşvikler, sağlanan kolaylıklar ve bu kanunların Yabancı Sermaye girişinde göstermiş olduğu etkiler ele alınmıştır.

3.1. 5583 Sayılı Kanun

Yabancı sermaye ile ilgili ilk düzenleme 01.03.1950 tarihinde çıkarılan “5583 sayılı Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanundur.”⁵⁸ Bu Kanunla bir yandan Türkiye’ye gelen yabancı sermayeye belirli şartlar altında transfer imkanı sağlanmış, diğer yandan da

⁵⁷ **Erdem Doğruer**, “Yabancı Sermaye Yatırımları 1980–1995 Dönemi Türkiye Uygulaması”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 29

⁵⁸ **Murat Türkyılmaz**, “Türkiye’de Yabancı Sermayeye İlişkin Hukuksal Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi ve Konuya İlişkin Siyasal ve Ekonomik Nedenler”, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_142.htm , Erişim Tarihi: 22.03.2007

yurtdışından borçlanmak isteyen işletmelere borçlarını dövizle transfer etme imkanı sağlanmıştır. Bu kanun her ne kadar Yabancı Sermayeyi özendirme konusunda çok fazla etkin olmasa da, Türkiye'nin bu konudaki istekliliğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.⁵⁹ Bu kanun bir yıl sonra kaldırılmıştır.

3.2. 5821 Sayılı Kanun

5583 Sayılı Kanunun kaldırılmasından sonra 09.08.1951 yılında “5821 Sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre Yabancı yatırımların faaliyette bulunabilmeleri için yurdun ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmaları gerekiyor ve kanunda yabancı sermayeli firmaların ancak sanayi, enerji, bayındırlık ve ulaştırma gibi belli alanlarda faaliyette bulunabilecekleri belirtiliyor. Ayrıca Yabancı Sermayeli firmaların kar transferlerinin sermayelerinin %10'unu geçmemesi gerekiyor. Eğer kar %10'un üzerinde ise daha sonraki transferlere eklenebiliyor. Kanunda ana sermayenin transferine de belli şartlar altında izin veriliyordu.⁶⁰ 5821 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunun, Yabancı Sermayeyi ülkeye çekmekte beklenen başarıyı sağlayamaması nedeniyle bu kanunun kabulünden iki buçuk yıl sonra yeni bir teşvik kanunun hazırlanmasına karar verildi.

3.3. 6224 Sayılı Kanun

18.01.1954 yılında kabul edilen “6224 Sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu”, yabancı sermayeyi düzenleyen mevzuat içinde önemli bir yere sahiptir. Bu kanun, belirgin bir şekilde yabancı sermayeyi teşvik amacıyla hazırlanmış ve o zamandan beri petrol arama, çıkarma, işletme ve dağıtımıyla ilgili yatırımların dışındaki tüm yabancı yatırımların dayandığı yasal düzenlemeyi oluşturmuştur.⁶¹ Bu kanunun 5821 sayılı kanundan en belirgin farkı yabancı sermayenin kabul edileceği

⁵⁹ Doğruer, a.g.t. , s. 31

⁶⁰ Dumludağ, a.g.m. , s. 255

⁶¹ Türkyılmaz, a.g.m.

alanlarla, kar ve sermaye transferlerini sınırlayan hükümlerin kaldırılmış olmasıdır. 6224 sayılı kanuna göre memleketin kalkınmasına yararlı olmak şartıyla yabancı firmalar Türk özel teşebbüslerine açık olan her sahada yatırım faaliyetinde bulunabilirler. Yatırım için “Yabancı Sermaye Teşvik Komitesinin” kararı ve İcra Vekillerinin onayı da zorunlu tutulmuştur.

Uluslararası bir karşılaştırma yapıldığında 6224 sayılı “Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu” benzerlerine göre oldukça liberal kabul edilmektedir. Bu kanunda herhangi bir kısıtlama yer almamıştır. Bu özelliği 6224 sayılı kanunun liberal bir kanun olarak algılanmasına neden olsa da, kanunun gerçekten de teşvik edici olduğunu söylemek zordur. Kanun, daha çok yerli firmalar ile yabancı sermayeli firmalar arasında herhangi bir ayırım yapılmamasını yani “eşitlik ilkesini” esas alıyor. Bunun yanı sıra kanunun bazı problemleri de mevcuttur. Örneğin; yabancı sermaye yatırımlarının yurdun ekonomik kalkınmasına faydalı olması gerekir maddesinde “ekonomik kalkınma için faydalı olma” sözünün net bir tanımı yapılmamıştır. 6224 sayılı kanunun bir başka eksikliği de yatırım başvurularının birçok aşamadan geçmesi ve bürokraside “kırtasiyeciliğe” neden olmasıdır. Kanuna göre Türkiye’de yabancı bir girişimcinin yatırım yapabilmesi için başvuru işlemlerin uzun aşamalardan geçmesi gerekiyor; yatırım yapacak olan girişimci öncelikle yatırım izni almak zorundadır. Bunun için Ticaret Bakanlığına bağlı İç Ticaret Genel Müdürlüğü Yabancı Sermaye Şube Müdürlüğü’ne gerekli evrak ile başvuru yapılır. Müracaatlar ilgili bakanlık tarafından Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesine yollanır. Komitede çeşitli kamu kurumlarının temsilcileri yer almaktadır. Komite kendisine gelen müracaatları 15 gün içinde karara bağlamak zorundadır ve bu karara Maliye, Ticaret ve Sanayi Bakanlıklarından kurulu bir komisyona 30 gün içinde başvurarak itiraz edilebilir. Sonuçta verilen kararlar Bakanlar Kurulunun onayı ile yürürlüğe girmiş olur.⁶²

6224 sayılı kanunun uygulama döneminde, idari ve bürokratik uygulama son derece olumsuz olmuştur. Yabancı Sermayenin gelmesi değil adeta gelmemesi

⁶² Dumludağ, a.g.m. , s. 256

teşvik edilmiştir. Bu olumsuz uygulama ve sonucun başlıca nedenleri olarak şunlar ileri sürülebilir:

- Elde bir “Teşvik” kanunu olmasına rağmen, yabancı sermayeye karşı duyulan kuşku ve genel isteksizlik,
- Bazı politik ve doktriner görüş ve cereyanların, bürokrasiye ve karar mekanizmalarına etki yapmış olması,
- Ülkenin iktisadi menfaatlerine yararlı olma kavramı konusundaki yorum ve değerlendirme farklılıkları,
- Ülkeyi dışa bağımlı halden kurtarma, muhtemel bir ekonomik kapitülasyondan koruma düşüncesi,
- Kuralların iyi bilinmemesi, yetersiz bilgi, kısır düşünce ve değerlendirmeler, deneyimsizlik ve belirli hatalar,
- Karar ve yetkilerin pek çok Bakanlık ve kuruluş arasında dağıtılmış olması ve bunlar arasındaki koordinasyonsuzluk,
- Yabancı sermaye konusundaki kararlarda sorumlu olabilme endişesiyle bürokrat-teknokrat kadrolarda genel çekingenlik ve ihtiyatlı olma psikolojisi,
- Karar ve uygulamada istikrarsızlık,
- İncelemelerin, müsaadelerin ve taleplerin çok uzun zaman sonra sonuçlandırılması.⁶³

3.4. 6326 Sayılı Kanun

16.03.1954 tarihinde kabul edilen “6326 Sayılı Petrol Kanunu” ile Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı şirketlerin petrol arama, sondaj, üretim, tasfiye ve dağıtım işleri düzenlenmiştir.⁶⁴ Bu işleve yönelik hakların kimlere ve kim tarafından verildiği, ne şekilde kontrol edildiği, petrol hakkının mahiyeti, bu hakkın

⁶³ Erdoğan Karakoyunlu, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları (24 Ocak 1980 Öncesi ve Sonrası) ve Yabancı Sermaye Dairesinin 1980 Yılı Faaliyetleri Sonucu*, İstanbul: 1981, s. 7

⁶⁴ Şafak Ertan Çomaklı, “Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Teşvik Tedbirleri”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Yıl:23 / Sayı 145, (Ekim 2000), s. 163

tanındığı kişi ve kurumların hak ve mükellefiyetleri, petrol fiyatlarının saptanması, idari ve cezai önlem ve yaptırımlar düzenlenmiştir.

Petrol kanunun ilgili maddesinde petrol faaliyetleri için gerekli olan şartlar düzenlenmiştir. Buna göre; arama izni, işletme ruhsatnamesi ve gerekli belgeler açısından yetkili kamu birimi olarak devlet adına Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı gösterilmiştir. Diğer yandan anılan şartlar yerine getirilmeden faaliyete girişilemeyeceği yine bu madde ile düzenlenmiştir.⁶⁵

3.5. 8/168 Sayılı Karar

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri kapsamında uluslararası sermaye ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. “8/168 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” 25.01.1980 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuş, daha sonra Devlet Planlama Teşkilatına bağlanmıştır. Bu kararnamede de yabancı sermayeye açık olan faaliyet sahaları sınırlandırılmış, bazı sektörlerde asgari ihracat şartı getirilmiş ve yabancı sermaye payının en az %10, en fazla %49 olması hükme bağlanmıştır. 13 Mart 1980 tarihli karar ile sektör, ortaklık payı ve asgari ihracat ile ilgili şartlar kaldırılmış ve böylece yabancı yatırımcılar için sektör ve ortaklık payı sınırlaması kalkmıştır. 17.07.1991 tarih ve 436 sayılı Kararname ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine alınmıştır. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 09.12.1994 tarih ve 4059 sayılı Kanun ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıklarının kurulması sonucunda Hazine Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetine devam etmektedir.⁶⁶

3.6. 95/6990 Sayılı Karar

Yabancı Sermaye rejiminde önemli değişiklikler getiren “95/6990 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı” 07.06.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu

⁶⁵ Doğruer, a.g.t. , s. 36

⁶⁶ DPT VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara (Mayıs 2000), s. 8

kararla Türkiye'nin yabancı sermaye rejimi daha da liberal hale getirilmiş ve formaliteler azaltılmıştır.⁶⁷

Getirilen değişiklikler ve Türkiye'nin Yabancı Sermaye politikasının temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yabancı ve yerli yatırımcılara eşit hak ve sorumluluklar sağlanmaktadır.
- Yabancı ortak iştirak nispetinde hiçbir sınırlama bulunmamaktadır.
- Yabancılar Türk yatırımcılara tanınan bütün sektörlerde bulunabilirler.
- Kar payı, royaltier, tasfiye payı vb'nin serbestçe transferi garanti altına alınmıştır.
- Sermaye miktarına bakılmaksızın tüm yabancı sermaye başvuruları, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından değerlendirilir.
- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay mecburiyeti bulunmamaktadır.
- Yabancı sermaye olarak getirilen dövizlerin TL'sına çevrilme zorunluluğu yoktur.
- Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulan ve tescil edilen yabancı sermayeli şirketler, şubeler Türk şirket ve şubesi sayılırlar.⁶⁸

3.7. 4875 Sayılı Kanun

18 Ocak 1954 tarihli ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve yerine, 17.06.2003 tarihli 25141 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" yürürlüğe girmiştir.

Bir ülkenin yatırım mevzuatı, o ülkenin uluslararası yatırımlara olan bakış açısını yansıtması bakımından önemlidir. Doğrudan yatırımlara ilişkin temel yasa olarak hazırlanan yeni "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" ile esas olarak ülkemizin uluslararası yatırımlara yönelik eşitlikçi ve liberal yaklaşımı yansıtılmakta

⁶⁷ Çomaklı, a.g.m. , s. 164

⁶⁸ Aynur Dülger Ataklı, "Yabancı Sermaye ve Endüstri Yasa Tasarısı Üzerine Bir Yorum", *Mülkiye Dergisi*, c. XXV / Sayı 228, (Mayıs-Haziran 2001), s. 234

ve yasaya, yatırımcıya açık ve anlaşılır mesajlar veren ve yatırımcının değişik mevzuatlar gereği sahip olduğu haklar ve tabi olduğu yükümlülükleri gösteren “yasal bir rehber” niteliği kazandırılmaktadır.⁶⁹

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunun uygulama alanının açıklığa kavuşturulmasını teminen, “Yabancı Yatırımcı ve Yabancı Doğrudan Yatırım” gibi yatırıma ilişkin temel kavramlar, uluslararası standartlar çerçevesinde tanımlanmaktadır. Buna göre;

a) Yabancı Yatırımcı: Türkiye’de doğrudan yatırım yapan;

1) Yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını,

2) Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları,

b) Doğrudan Yabancı Yatırım: Yabancı yatırımcı tarafından,

1) Yurt dışından getirilen;

— Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’na alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,

— Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),

— Makine ve teçhizat,

— Sınai ve fikri mülkiyet haklarını,

2) Yurt içinden sağlanan:

— Yeniden yatırımda kullanılan kar, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırım ile ilgili diğer haklar,

— Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar, gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla;

i. Yeni şirket kurmayı veya şube açmayı

⁶⁹ Ali Özdin, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Yıl:22 / Sayı 267, (Kasım 2003), s. 117

ii. Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı, ifade etmektedir.⁷⁰

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı sermayeli şirket, şube kuruluşu ya da iştiraklerde ön izin alma zorunluluğu kaldırılmıştır. Yeni Kanun bu işlemlerle ilgili bilgi verme yükümlülüğünü getirmektedir. Böylece yabancı yatırımcılar;

- Şirket ve şube kuruluş izni,
- Yerli şirketlere yabancıların iştirak izni,
- Yatırım izni,
- Şirket faaliyet konusu değişikliklerine ilişkin izinler,
- Sermaye artış ve hisse devir izinleri,
- Dolaylı iştirak izinleri,
- Lisans, know-how, teknik yardım, franchise anlaşmalarının tescilli

gibi yukarıda sayılan ve önceden alınması gereken izinleri yeni yasanın yürürlüğe girmesi ile alma zorunluluğundan kurtulmuşlardır. Bu ön izin şartının kaldırılmasıyla birlikte Yabancı yatırımcılar Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan alınacak izin ile Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi olarak kurulurlar. Bu nedenle TTK hükümlerine göre kurulan Yabancı sermayeli şirketler Türk Şirketi sayılmaktadır.

6224 sayılı kanun ve ilgili mevzuata göre yabancı sermayeli şirket kurmak için yabancı ortak başına asgari 50.000 ABD Doları sermaye getirilmesi şartı ve limited ya da anonim şirket kurma zorunluluğu da yeni yasa ile ortadan kaldırılmıştır.⁷¹

Kanunda Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyetlerinden doğan net kar, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedellerinin, lisans, yönetim ve benzeri

⁷⁰ “Yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Hakkında”

http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/dvy_aciklama.htm , Erişim Tarihi: 20.11.2006

⁷¹ “Yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Hakkında Önemli Sorular”

<http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/ssss.htm> , Erişim Tarihi: 24.12.2006

anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebileceği hükmü açıkça belirtilmiştir.⁷²

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasası; Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinin arzulanan seviyeye getirilmesinde, yabancı sermayeden azami ölçüde yararlanma iradesinin ifadesi olarak önemlidir.⁷³

⁷² “Yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Hakkında”

http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/dyy_aciklama.htm , Erişim Tarihi: 20.11.2006

⁷³ Özdin, a.g.m. , s. 117

BÖLÜM II

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI'NIN ÜLKE EKONOMİSİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ev Sahibi Ülke'nin Ekonomisi Üzerindeki Etkisi

Yabancı sermaye yatırımlarının etkileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklıdır. Gelişmiş ülkelerde yatırım yapan firmaların ekonomi üzerinde etkileri gelişmekte olan ülkelere oranla daha olumludur. Ülkeye giren net sermaye katkısı bakımından düşünüldüğünde, her iki grup ülkeden de yatırım yapan firmanın bulunduğu ana ülkeye bir transfer olmaktadır. Ancak yabancı sermaye yatırımları sonucu gelişmiş ülkelere yapılan sermaye transferleri gelişmekte olan ülkelere göre daha düşük orandadır.

Sermaye transferi dışındaki unsurlar açısından bakıldığında, yapılan yabancı sermaye yatırımları sonucu sağlanan net katkılar ev sahibi ülkenin daha çok ekonomik yapısı ve firmanın yatırım koşullarıyla ilgilidir. Yabancı sermaye yatırımları, yatırımcı ve ev sahibi ülke arasında her iki tarafı da çıkarların yönlendirdiği bir alışverişten başka bir şey değildir. Yatırımın yabancı firma ve ev sahibi ülkeye sağlayacağı faydanın dağılımı büyük ölçüde yatırımın niteliğine, tarafların pazarlık gücüne ve yatırım izni şartlarına bağlıdır. Avantaj ve dezavantajlar iyi hesaplandığında ve pazarlık gücü en iyi biçimde kullanıldığında her iki tarafın da bu alışverişten karlı çıkmaması için hiçbir neden yoktur. Yatırımın ileriye ve geriye bağlantıları güçlü olan sektörlerde yapılması ve yeni yan sanayi dallarının gelişimini teşvik etmesi, uzun vadeli kalkınma çabaları açısından daha yararlı olmaktadır.⁷⁴

⁷⁴ Zengin, a.g.m. , s. 61

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ekonominin hemen hemen tüm alanlarında etkili olabilmektedir. Ancak bu çalışmada Yabancı Sermaye Yatırımlarının ev sahibi ülke üzerindeki belli başlı önemli etkileri ele alınacaktır.

1.1. Milli Gelir Üzerindeki Etkisi

Bir ülke vatandaşlarının sahip oldukları üretim faktörlerine gerek o ülkedeki gerek diğer ülkelerdeki üretime katkıları karşılığında yapılan ödemeler toplamına milli gelir denir.⁷⁵ Elde edilen bu sayısal değerın ülke nüfusuna oranlanması ile de kişi başına düşen milli gelir elde edilir. Ülkelerin refah kriteri olarak da bu değer kullanılır. Kişi başına düşen milli gelirin arttırılması, üretim kapasitesinin her yıl bir önceki yıla oranla genişletilmesi, önemli ölçüde yatırımların arttırılması ile mümkün olmaktadır.

Yabancı sermaye doğrudan ülke içinde üretimde bulunduğundan dolayı ev sahibi ülkenin milli gelirine katkısı bulunmaktadır. Üretim miktarı şüphesiz ülkenin GSMH'sına dahildir. Yabancı sermaye yatırımının ülke ekonomisine net katkısı doğrudan yatırım çıktısından girdilerin düşülmesi ile bulunur. Bunu Cebirsel olarak ifade ettiğimizde $H=Hasıla$, $G=Girdi$ olmak üzere doğrudan yatırımların milli gelire olan net katkısı $H-G$ formülü ile gösterilebilir. Burada dikkat edilecek nokta yabancı sermayenin, tüm girdileri üretilip üretmediğidir. Bu girdilerin bir kısmı ülke dışından getiriliyorsa yabancı sermayenin dışardan ithal etmiş olduğu girdilerin ülkenin GSMH'sından düşülmesi gerekecektir. Bu geleneksel ifade yabancı sermaye tarafından ülkenin girdi hasılasına yapılan net katma değeri belirtmektedir. Net katma değer, üretim faktörleri toplamına ödenen miktarlar ile yatırımı yapan şirketin kendi ülkesine transfer ettiği müteşebbis hizmetleri karşılığını kapsamaktadır. Eğer F , faktörlere ödenen ücret, faiz, rant ve karları, R ise kardan müteşebbis hizmetleri karşılığı ülkeden transfer edilen miktarı temsil ettiği düşünülürse, katkı = $H-G=R+F$ olarak yazılabilir. Ancak bu formül yabancı sermaye tarafından kullanılan yerel üretim faktörlerinin alternatif maliyetlerini dikkate almamaktadır. Çünkü bu

⁷⁵ Erdal M. Ünsal, *Makro İktisat*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2005, s. 55

faktörler, yabancı sermaye tarafından kullanılmasaydı yine de milli hasılaya katkıda bulunacaklardı. Belki yabancı sermaye tarafından üretim faktörleri biraz daha prodüktif kullanılarak milli hasılaya bu şekilde net bir katkıda bulunulmuş olabilir.⁷⁶ Sonuç olarak Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının ülke içerisinde yapmış olduğu üretim milli gelirde bir artış olmasına neden olacaktır.

1.2. İstihdam Üzerindeki Etkisi

Bir ekonomik kavram olarak istihdamı üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması olarak tanımlayabiliriz.⁷⁷ Bu çalışmada istihdam kavramı işgücünün üretim faaliyetine katılması anlamında kullanılmıştır.

Küresel rekabet, çok uluslu şirketleri, uluslararası pazarlara tek bir merkezde üretim yapıp, ihraç etmek suretiyle erişmek yerine, müşterinin olduğu yerde, yani pazarın olduğu yerde çok fabrikalı bir yapılanmaya doğru götürmektedir. Bu yapılanma yabancı sermayenin istihdama olan etkisini, özellikle, gelişmekte olan ülkeler açısından öne çıkarmaktadır.⁷⁸

Çok uluslu şirketlerin özellikle milli ekonomilerdeki uzun dönem yapısal transformasyonu ve yeniden düzenlemeyi kamçılayan rolleri ön planda gelmektedir. Genelde uluslararası üretim, uluslararası ticaret gibi rol üstlenmekte, özellikle istihdamın ve kalkınmanın gelişmesine katkıda bulunmakta, milli ekonomik yapıda da ihtisaslaşma ve yüksek rekabet ile etkinlik ve teknolojik kazançlar sağlamaktadır. İstihdamın ülkeler ve bölgeler arasındaki dağılımı çok uluslu şirketlerin konuşlandırma tercihlerinden etkilenmektedir.

Çok uluslu şirketlerin istihdama katkısı, faaliyetlerinin artışına ve Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarının dünya çapında gelişmesine ve miktarına bağlıdır.

⁷⁶ Cicioğlu, a.g.t. , s. 20

⁷⁷ “İstihdam Kavramı”

<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html> , Erişim Tarihi: 05.04.2007

⁷⁸ Faruk Cömert, “2000’li Yıllarda Türkiye’de Özelleştirme ve Yabancı Sermaye”, *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı 120, (Aralık 1999), s. 54

Fakat çok uluslu şirketlerin doğrudan istihdam edilen kişi sayısındaki artış hızları, faaliyetlerinde ki artış hızının altında kalmıştır. Son zamanlarda bazı faktörler başka kuruluşlarda olduğu gibi çok uluslu şirketlerde de istihdam artışını ters yönde etkilemektedir. Bu faktörler;

- Sanayi ülkelerindeki durgun ekonomik gelişmeler,
- İşgücü tasarrufuna yönelik teknolojiler,
- Sermaye yoğun yatırım politikaları,
- Ulusal ve uluslararası taşeronluk hizmetlerinin gelişmesi ve
- Çok uluslu şirketlerin maliyetleri azaltıcı politika izlemeleridir.⁷⁹

Sanayileşmiş ülkelerde yatırımların gerçekleşme tarzı önem taşıırken, gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermayenin beraberinde getirdiği üretim tekniği önem kazanmaktadır. Gerçekten sanayileşmiş ülkelerde yeni işyerleri açılması dolayısıyla yeni istihdam olanakları sağlanması, mevcut işyerlerinin çok uluslu şirketler tarafından devir alınmasına tercih edilirken; gelişmekte olan ülkelerde emek yoğun üretim tekniklerinin kullanılması istihdam sorununun çözümü bakımından tercih edilmektedir.

Son yıllarda gelişmiş ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye vasıtasıyla oluşan işgücü piyasasının sınır ötesi entegrasyonları oldukça gelişme göstermiştir. Her ne kadar yabancı ülkelerde bulunan Çok uluslu şirketler istihdam arttırmaya katkıda bulunmuş olsa da Doğrudan Yabancı Sermayenin etkisi yatırımı alan gelişmiş ülkelerde daha az hissedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, gelişmiş ülkelerde doğrudan iş yaratılmasından ziyade bir değişim veya yeniden organizasyon türünde istihdam piyasasında gelişmeler olmuştur. İstihdam pazarındaki etkiler, şartlara göre değişiklik arz etmektedir. Örneğin, ülkeye gelen yabancı sermaye yatırımları bazı sektörlerin ya da sanayilerin yeniden yapılanmalarına sebep olmaktadır. Böylece

⁷⁹ **Faruk Cömert**, “İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye”, *Hazine Dergisi*, Sayı 13, (Ocak 2000), s.3

rekabet edemeyen yerli istihdam, kısa dönemde azalmakta ve yenilenme ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.⁸⁰

Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki etkilerini doğrudan istihdam yaratma ve dolaylı istihdam yaratma olarak iki biçimde ele alabiliriz. Yabancı sermaye yatırımlarının istihdam üzerindeki dolaysız etkileri birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden ilki seçilmiş olan teknolojinin niteliğidir. Bu yabancı yatırımı kabul eden ülkelerdeki faktör fiyatlarını, söz konusu teknolojilerinin yapısını ve esnekliğini ve rekabet ortamını yansıtacaktır. Yatırımın yapılacağı yer de onun istihdam üzerindeki etkisini belirleyen önemli bir faktördür. Örneğin, yoğun bir sanayi bölgesindeki yatırım, işgücü azlığından dolayı birim sermaye başına daha az istihdam yaratabilir. Buna karşın geri kalmış bir bölgeye yapılan yatırım daha fazla istihdam yaratabilir.

Yabancı sermaye yatırımlarının dolaysız etkilerinin yanında ekonomide yaratacağı dolaylı istihdam etkisi de olacaktır. Bir yandan ürettiği mallar yerli endüstrilerde girdi olarak kullanıldıkça ve diğer yandan da üretim için diğer girdiler yerli endüstrilerden sağlandıkça dolaylı istihdam etkisi de artacaktır. Tabi ki etkinin miktarını net olarak ortaya koymanın imkanı yoktur.

Yabancı sermaye ile rekabet halinde bulunan yerel şirketler istihdam açısından hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilenebilir. Olum açıdan piyasaya yabancı şirketlerin girişi yerli şirketleri daha etkin olmaya zorlayabilir. Ve teknik bilgi düzeyinin yönetim tekniklerinin ve kalifikasyonun olumlu yönde etkilenmesini sağlayabilir. Olumsuz açıdan ise yabancı yatırımcıların rekabeti sonucu yerli şirketler piyasa dışında kalabilirler. Dolayısıyla yabancı yatırımların istihdam üzerinde dolaylı net etkisi yerel şirketlerin rekabet kabiliyetine bağlıdır. Eğer yerel şirketler bu kabiliyete sahip iseler yabancı şirketlerin piyasaya girişi, rekabet ettiği şirketlerde yeni ve daha iyi istihdam fırsatları yaratarak verimliliği ve ihracatı teşvik edecektir. Bununla birlikte, yerli şirketler rekabet gücüne sahip değillerse iş kayıpları ortaya

⁸⁰ Cömert, a.g.m. , s. 5

çıkabilir. Yabancı yatırımların başarısı aynı zamanda diğer yabancı müteşebbisleri de harekete geçirebilir. Bu “kartopu” etkisi de istihdamın dikkate değer bir biçimde artması sonucunu doğurabilir.⁸¹

1.3. Ödemeler Bilançosu Üzerindeki Etkisi

Ödemeler bilançosu, bir ülkede yerleşik kişilerin belirli bir dönem boyunca yabancı ülkede yerleşik kişilerle yaptıkları tüm ekonomik işlemlerin sonucunu gösteren sistematik bir kayıt biçiminde tanımlanır. Bu tanımdaki “ülkede yerleşik olma” deyiminden normal olarak ekonomik faaliyetlerini o ülkede yürüten kişiler, firmalar ve kamu kuruluşları anlaşılır. Hatırlatmak gerekir ki, uluslararası ekonomik ilişkiler açısından ülkede yerleşik olma kavramının, sahip olunan yurttaşlıkla aynı olması gerekmez. Farklı bir ülkenin yurttaşı olsalar da, genel olarak kişiler, sürekli oturdukları veya işlerini yürüttükleri ülkede yerleşmiş kabul edilirler.⁸²

Doğrudan yatırımlar, ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosu üzerinde çeşitli etkiler yaratır. Önce fabrika kurmak için ülkeye gelen ilk kurucu yatırım sermayesi bir defaya mahsus olmak üzere ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosuna olumlu katkıda bulunur. Doğrudan yatırım üretime başladığı zaman, gerek ihracat yoluyla ve gerekse ithal ikamesi şeklinde ödemeler bilançosuna katkıda bulunmaya devam eder. Diğer taraftan doğrudan yatırımı gerçekleştiren şirket, hammadde ve diğer girdileri, üretimini devam ettirebilmek için ithal etmek zorundadır. Bu ithalat, şüphesiz ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosunda olumsuz bir etki yaratır. Ayrıca yabancı şirketin yabancı üretim faktörlerine ödemiş olduğu faktör gelirleri, ev sahibi ülkenin dış dengesini olumsuz yönde etkileyebilir. Yine, yabancı şirket tarafından yerel olarak yaratılan yüksek gelir, marjinal tüketim meyline bağlı olarak ev sahibi ülkenin ithalatını da uyarabilir. Bununla birlikte, yabancı şirket ev sahibi ülkede üretimini durdurduğu zaman yine bir defaya mahsus olmak üzere ülkeye getirmiş olduğu

⁸¹ Naci Gündoğan, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 26, (Mart 2002), s. 74

⁸² Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat; Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003, s. 397 – 398

sermayeyi ülke dışına çıkaracağı için ödemeler bilançosu üzerinde olumsuz bir etkide bulunabilir.⁸³

Kindleberger, yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesine olan etkisinin iki şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir. Birincisi, yabancı sermaye yatırımları ile birlikte ülkenin döviz rezervinin artması; ikincisi ise, ithalatı ikame ederek ve ihracattan sağlanan kazançla ödemeler dengesine sağlayacağı katkıdır. Yatırım yapmak üzere ülkeye gelen yatırımcı fabrika veya işletmesini kurma aşamasında veya kuruluş sırasında, birçok girdiye ihtiyacı olacaktır. Bu girdilerin büyük bir kısmı ev sahibi ülke tarafından sağlanacağı için, yabancı sermaye girişi döviz kazandırıcı bir etkiye neden olacaktır. Yabancı sermayenin ülkeye getirdiği yabancı para, uzun dönemde ithalatı ikame edici ve ihracatı arttırıcı etkiler yaratarak, ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunur.

Ülkelerin dış kaynak ihtiyacını ortaya çıkartan bir başka neden ise dış ticaret açığıdır. Daha önce dışardan ithal edilen mal ve hizmetlerin, ülkeye gelen yabancı sermaye ile birlikte yurt içinde üretilmeye başlanması, ithal ikamesini sağlamaktadır. Ayrıca yabancı sermayeli firmaların üretmiş olduğu mal ve hizmetlerin tamamı yurtiçi piyasada tüketilmemekte, üretilen mal ve hizmetlerin belirli bir kısmını dış piyasada tüketilmekte yani ihraç edilmektedir. Yabancı firmaların ihracat yapma özelliklerinin olması ödemeler dengesi olumlu katkılar sağlayacaktır.

Yabancı yatırımcılar ev sahibi ülkede yapmış oldukları yatırımları sonucu elde ettikleri karları ana ülkelerine transfer etmeyi amaçlarlar. Diğer taraftan ev sahibi ülke ise bunun tam tersine karların yurt içinde kalmasını ve yurtiçindeki yeni yatırımlara kanalize edilmesi amacındadır. Sonuçta ev sahibi ülke açısından, ödemeler dengesinin yabancı sermaye yatırımlarında olumlu etkilenebilmesi için

⁸³ **Rıdvan Karluk**, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı”, <http://www.tcmb.gov.tr/veni/evds/yavin/kitaplar/kitap2/turkyabsermvat.doc> , Erişim Tarihi: 16.11.2006

gelen yabancı sermayenin artış hızının, transfer edilen sermaye gelirinin artış hızından fazla olması gerekir.⁸⁴

1.4. Sermaye Birikimi Üzerindeki Etkisi

Sermaye birikimi veya sermaye stoku bir üretim biriminin belli bir dönemdeki mal ve hizmet üretme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Özellikle emeğin yoğun olarak kullanıldığı bazı hizmet sektörlerinde ve tarım sektöründe üretim kapasitesinin sermaye birikimine bağımlılığı görece zayıf olsa da sermaye birikimi olmaksızın bir üretim faaliyetinden bahsetmek oldukça güçtür.⁸⁵

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de en önemli ekonomik sorunlardan birisi, sermaye birikiminin yetersizliğidir. Ülkemiz “tasarruf açığı” ve “dış ticaret açığı” olmak üzere iki dar boğazla karşı karşıyadır. Kamu kaynaklarının büyük bir bölümü cari harcamalara ayrılmakta, geri kalan kısım ise borç faiz ödemelerine gitmektedir. Bu nedenle kamu kaynaklarından yatırıma gerekli olan payın ayrılması pek mümkün olmamaktadır. Ülke kaynaklarının yetersiz, dış borçlarla yatırım yapmanın çok pahalı ve riskli olduğu bir ortamda, getireceği teknoloji, know-how, modern işletme ve pazarlama yöntemleriyle yabancı sermayenin önemi büyüktür.⁸⁶

Bu çerçevede yabancı sermaye ev sahibi ülkede kurduğu işletme, tesis gibi yollarla sermaye birikimine ve üretim kapasitesine direkt olarak katkıda bulunur. Yabancı sermaye hem başlangıçta getirdiği sermaye ile hem de sağladığı karları yeniden yatırarak gittiği ülkenin üretim kapasitesini arttırır. Yabancı sermayenin ülke

⁸⁴ **Haldun Soydal**, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama”, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CHaldun%20SOYDAL%5CSOYDAL.%20Haldun.pdf , Erişim Tarihi: 15.03.2007

⁸⁵ **Şeref Saygılı – Cengiz Cihan, Hasan Yurtoğlu**, “Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik: 1972–2000, *DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, Yayın No:2665, (Aralık 2002), s. 10

⁸⁶ **Murat Çetinkaya**, “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, (Temmuz 2004), s. 241

tasarruflarına katkısının hem doğrudan doğruya hem de dolaylı olacağı düşünülebilir. Doğrudan katkı, yabancı sermaye transferi kadar bir kaynağın yurt içi tasarrufa eklenmesi biçiminde ortaya çıkar. Bunun hem miktar hem de toplam tasarrufa oran olarak ölçülmesi mümkündür. Yabancı sermayenin yurtiçi tasarruflar üzerindeki dolaylı etkisi ya bu tasarrufların desteklenmesi ya da güçlendirilmesi şeklinde ortaya çıkar. Ayrıca yabancı sermaye katkısıyla kurulan firmalara ara malı sağlayan veya bu firmaların ürünlerini kullanacak yerli teşebbüsler teşvik edilmiş olur. Gelişmekte olan ülkelerin dış sermaye yoluyla yatırım seviyeleri artarken diğer taraftan gelişmiş ülkelerin ihracatı da artacak, dolayısıyla geliri yükselecektir. Sermaye ithal eden ülkelerin sağlayacağı ek olanaklar yabancı sermaye için çekici unsur oluşturur. Ülkede yeni yatırım sahaları doğar, büyüme artarken istihdam seviyesi ve buna bağlı olarak ihracat artar.⁸⁷

Başka bir açıdan bakıldığında yabancı sermaye, beraberinde kendi ülkesinin ve çeşitli uluslar üstü kuruluşların mali imkan, yardım ve desteği ile özellikle kısa dönemde, hem iç tasarruf hacmini besleyerek hem de dış finansman imkanı yaratarak sermaye birikimine katkı sağlamaktadır. Ancak uzun dönemde dışarıya sermaye çıkışının pozitif olduğu dikkate alınırsa ilk bakışta yabancı sermayenin sermaye birikimi açısından ev sahibi ülkeye bir katkısı olmadığı söylenebilir. Fakat ülke ekonomisinin gelişmesi bu olumsuz durumu azaltıcı yönde önemli bir rol oynayabilir. Sermaye çıkışının azaltılması firmaların birikimlerini yeniden ev sahibi ülkede değerlendirmesi ile olanaklıdır. Aslında aynı sorun yerli sermaye için de geçerlidir. Politik ve ekonomik anlamda kararlılık sermayenin dışarı kaçmasını azaltıcı bir unsurdur.⁸⁸

1.5. Teknoloji Üzerindeki Etkisi

Teknoloji yeni bir mal ortaya çıkartan veya mevcut malların daha ucuz ve kaliteli biçimde üretimine olanak veren her türlü bilgi, beceri ve süreçlerdir; mal ve

⁸⁷ Cicioğlu, a.g.t. , s. 22

⁸⁸ Zengin, a.g.m. , s. 62

hizmet üretiminin yanında yönetim, pazarlama ve benzeri hizmet ve bilgi konularıyla da ilgili olabilir. Teknolojik gelişme ve yenilikler ise araştırmaya ve bilimsel bilgi birikimine bağlıdır.⁸⁹

Doğrudan Yabancı Yatırımların en önemli katkılarından birisi teknolojik alanda olmaktadır. Teknolojiyi “ticari amaçlı üretim için gerekli olan bilgi” olarak tanımlarsak yeni fiziksel ürünlerin ve üretim yöntemlerinin yanı sıra örgütlenme, pazarlama, dağıtım gibi “tamamlayıcı hizmetler” alanlarında da Doğrudan Yabancı Yatırımlar aracılığıyla yüksek teknolojiye sahip firmaların bilgi birikimlerinden hem mikro (firma) hem de makro (ülke ekonomisi) bazında yararlanarak gelişmekte olan ülkelerde kısa zamanda önemli verimlilik artışları sağlamak mümkündür. Yeni teknolojiler sayesinde bir ülke yeni ürünler/hizmetler ve üretim yöntemleri üreterek yepyeni ürünler/hizmetler arz edebilir veya bilinenleri daha kaliteli veya ucuza üretebilirler. Yeni ürünler toplumsal zenginliğin artmasında en önemli etkidir.

Doğrudan Yabancı Yatırımlardan yararlanarak bir yandan ülkenin ürün yelpazesi zenginleştirilirken bir yandan da verimlilik artışı hızlandırılabilir. Çünkü mikro ve makro verimlilik artışı için gerekli olan gelişmiş teknolojiler zaten gelişmiş ülkelerin firmalarında mevcuttur. Bunları yeniden üretmek için kıt olan beşeri sermayeyi kullanmaya gerek yoktur. Doğrudan Yabancı Yatırımlar aracılığıyla gerçekleşen teknoloji transferinde fizibilite çalışmaları aşamasından başlayarak satış sonrası hizmetlere kadar her alanda fiziksel ve örgütsel teknolojiyi yabancı yatırımcı üstleneceğinden yeni teknolojinin transferi ve uygulaması ve başarılı olması daha zahmetsiz ve masrafsız olacaktır.

Üretim için gerekli bilgi olarak kısaca tanımladığımız teknoloji, tüm ülkelerin ekonomilerindeki verimlilik artışının dolayısıyla refah artışının en önemli kaynağıdır. Eğer üretim için gerekli bilgi birikiminde sürekli artışlar olmasaydı, diğer bir deyişle teknolojik ilerlemeler sayesinde, yeni ürünler ve üretim yöntemleri ortaya çıkmasaydı, insanlık belli birkaç doğu ürününü aralarında paylaşmaktan öteye

⁸⁹ **Halil Seyidoğlu**, *Uluslararası İktisat; Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003, s. 781

gidemeyecekler ve ülkeler arasındaki refah farkı doğal zenginliklerle orantılı olacaktır.

Daha gelişmiş teknolojileri transfer edebilme konusunda gelişmekte olan ülkelerin bazı avantajları yanı sıra dezavantajları da vardır. Beşeri ve fiziki kaynaklarını yeni teknolojiler üretmeye angaje etmek zorunda olmaması önemli bir avantajdır. Aslında büyük ARGE çalışmaları ve masraflar gerektiren yeni teknolojilerin transferinin marjinal maliyetleri çok düşüktür. Ne de olsa fiziksel ürünlerden farklı olarak “üretim ile ilgili bilgi” çok kolaylıkla ve ucuza diğer üreticilere aktarılabilir. Ayrıca teknolojinin, yani üretim için gerekli bilginin başkaları tarafından da kullanılması, onun orijinal üretici tarafından tüketimini engellemez ve azaltmaz.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar kanalıyla yapılan teknoloji transferinde genellikle royalty veya başka bir adla bir bedel ödenir. Fakat transfer edilen teknoloji genellikle üretim safhasını içeren “üretim için bilgi” yerine yatırım yapılan ülkede gerçekleştirilecek üretim için gerekli miktarla sınırlı olduğundan kapsamlı bir teknoloji transferi yerine genellikle “kısmi teknoloji transferi” gerçekleşir.⁹⁰ Know-how, royalty veya patent gibi gayri maddi haklar bilindiği gibi ana sermayeye katılmakta ve yabancı sermayedarlara daha sonra bir transfer hakkı vermektedir. Bazı hallerde bu çeşit haklar, aslında gerçek bir teknik bilgi getirmemesine rağmen, yalnız isimden yararlanmak amacı ile satın alınmaktadır. Ayrıca bazı hallerde, bir iş kolunda, birden fazla yabancı sermaye kuruluş veya ortaklığı çalışmakta ve bunlar aynı işlem için ayrı ayrı gayri maddi hak kabul ettirmektedirler. Böylece aynı teknik bilgi için ekonomiden birkaç kat fazlasıyla kaynak ayrılmak zorunda kalınmaktadır.⁹¹

Karşıt görüşte olanlar ise Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferindeki katkılarını kabul etmemekle beraber, bu tip çabaların ülke menfaatlerini değil, sadece o ülkedeki faaliyetlerinin

⁹⁰ **Hasan Gürak**, “Teknoloji Transferi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, *İktisat Dergisi*, Sayı 387, (Şubat-Mart 1999), s. 64

⁹¹ **Baran Tuncer**, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 241 Sevinç Matbaası, 1968, s. 118

sürdürülmesi amacını güttüğünü, ülkeye yararlı teknolojinin değil firmaya yararlı teknolojinin transfer edildiğini ileri sürmektedirler. Birçok durumlarda bu teknoloji, gelişmekte olan ülkenin milli politikaları ve kalkınma planları ile belirlenen teknoloji düzeyinin altında veya üstünde olabilmektedir. Bu hallerde ülke bağımsız bir teknoloji politikası yürütecek yerde, Çok Uluslu Şirketlerin teknoloji politikalarına bağımlı bir duruma düşmektedir. Teknolojinin başka sahalarda kullanılması halinde milli kuruluşlar muhtemelen Çok Uluslu Şirketlerin dünya çapındaki örgütünün teknik ve idari yardımı olmadan bunu başarma olanağı bulamayacaktır.

Çok Uluslu Şirketler teknolojiyi genellikle üst gelir grupları ve üstün tüketim maddeleri konusunda geliştirmektedir. Çok Uluslu Şirketlerin ARGE harcamalarının büyük kısmı ürünlerinin ticari açıdan ömrünü uzatmaya, sürümünü arttırmayı hedef alır. Ürünün esas niteliğinde büyük değişiklik olmaz. Her ileri teknoloji her ülke için mutlaka zorunlu ve yararlı değildir. Birçok konuda klasik teknolojiyi kullanmak, gelişmekte olan ülkeler için daha ucuz ve daha yararlı olabilir. Teknolojide yabancı sermayeye bağımlılık ve en ileri teknolojinin bu kanaldan geleceğine ilişkin beklentiler milli ARGE programlarının ihmal edilmesi ve ülkenin devamlı dışa bağımlı olması sonucunu verir.⁹²

1.6. Rekabet Üzerindeki Etkisi

Gelişmiş ülkelerde yatırım yapan uluslar üstü firmaların rekabet üzerinde genellikle olumlu etkileri olmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde her zaman aynı sonuç alınamamaktadır. Eğer piyasada tekelleri eğilim varsa yatırımcı firmanın bu fırsatı değerlendirmesini önlemek zordur. Yasal sınırlamalar genellikle bu tür gelişmelerde etkilidir.

Yabancı sermayeli firmaların sektör bazında üretim ve performansı ve piyasa yapısı üzerindeki etkilerine değişik açılardan bakılabilir. Bunlardan birincisi yabancı sermayeli firmaların belirli sektörlerde toplanıp toplanmadıklarıdır. İkinci

⁹² T. Güngör Uras, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İstanbul: Formül Matbaası, 1979, s. 56

olarak, yabancı sermayeli firmaların devlet ve özel firmalara göre sektör düzeyinde piyasa payının yüksek olup olmadığıdır. Ayrıca sektör düzeyinde piyasaya yeni firmaların giriş koşullarını değerlendirmek gerekmektedir. Bu konuda yapılan eleştirilerden biri de, yabancı sermayenin getirdiğinden daha fazla miktarda yerli kaynak kullanması ve dolayısıyla yerli yatırımcı aleyhine bir durum yaratmasıdır. Böyle bir ortamda yabancı sermayenin tekelleşme gücü artarken, piyasadaki oligopolistik yapı daha da belirgin bir hal almaktadır. Genellikle yabancı sermayeli firmalar ile devlet işletmelerinin büyük ölçekli olması, yeni firmaların piyasaya girişlerini zorlaştırmaktadır. Devletin uyguladığı müdahaleci ve yönlendirici politikaların etkinliği bu sonuçların farklı ülkelerde farklı biçimlerde ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ayrıca, başta devlet kuruluşları olmak üzere, yerli firmaların performansı bu etkilerin ortaya çıkış sürecini belirleyebilmektedir.⁹³

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ekonomiye dinamizm kazandırır ve iç rekabeti artırır. Rekabetin artması ekonomi üzerinde birçok olumlu etkiye neden olur. Her şeyden önce rekabetin artması fiyatlar üzerinde bir baskının oluşmasını sağlar ve fiyatların düşmesi yönünde etkide bulunur. Diğer yandan, yabancı sermayenin yatırım yaptığı üretim dalında faaliyet gösteren yerli firmalar, pazar payını koruyabilmek için ARGE çalışmaları gibi faaliyete zorlanabilecekler ve bu da verimliliği olumlu yönde etkileyecektir. Yabancı sermayenin gelişmesiyle beraber artan rekabet, fiyat ve üretim üzerinde olumlu etkiler yaratacak, tekelleşmeyi olumsuz yönde etkileyecektir ki bu da kaynakların rasyonel dağılımına hizmet edecektir.⁹⁴

1.7. Pazarlama ve Yönetim Becerisi Üzerindeki Etkisi

Çok Uluslu Şirketler gelişmekte olan ülkelere, dünya çapındaki alım satım düzenleriyle birlikte gelmekte, gelişmekte olan ülkelere bu sistemden yararlanma olanağı getirmektedirler. Tek başına ve kendi gücüyle gelişmekte olan ülkenin bu

⁹³ Zengin, a.g.m. , s. 64

⁹⁴ İsa Uysal, “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Açısından Doğrudan Yabancı Yatırımların Analizi ve Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 48

pazarlara girmesi çok güç hatta imkansızdır. Yabancı sermayeli kuruluşlar iç piyasanın gelişmesine de yardımcı olurlar. Pazarlama kanallarının kurulması ve kuvvetlenmesi, dağıtımın üretici ve tüketici lehine gelişmesini sağlar, ambalajlama, pazarlama, reklam tekniklerini öğretir.

Karşıt görüşe göre ise, Çok Uluslu Şirketlerde önemli olan tüm firmanın karının maksimizasyonudur. Şirket pazar olanaklarını buna göre planlar, dağıtır. Yabancı sermayeli kuruluşlar gelişmekte olan ülkelerin iç pazarlarında pahalı ambalajlama, gereksiz reklam ile halkın tüketim kalıplarını zorlar, ürün maliyetlerini yükseltirler. Ciroyu arttırmak için farklı ürünler arasında piyasa rekabeti yaratarak tüketici aleyhine faaliyet gösterirler. Yabancı sermayeli kuruluşlar dünyaca bilinen ticari isimler nedeniyle piyasada bir ön üstünlük sağlar, isme dayalı bir ek kar elde ederler. Yerli ürünlerin, yerli isimlerle önce iç piyasada gelişip sonra ihraç gücü kazanmasını engellerler.⁹⁵

Çok Uluslu Şirketler gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımlarında artık fazla sayıda yerli yönetici istihdam etmektedir. Birçok hallerde yönetimi tamamen yerli yöneticilere bırakmaktadırlar. Artık Çok Uluslu Şirketler ana kuruluşun en üst seviye yönetim kadrosunda bile faaliyet gösterdikleri uluslardan gelen yöneticilere yer vermektedirler. Bu faaliyetler gelişmekte olan ülkelerde yönetim becerisinin artmasına imkan vermektedir.

Karşıt görüşte olanlar yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelerde yönetim becerisini arttığını kabul etmekte, fakat bu becerinin ülke yararına değil yabancı sermaye yararına bir beceri olduğunu söylemektedirler. Yine karşıt görüşe göre, dış kuruluşlardaki yöneticilerin sorumlulukları sınırlıdır. Onlara önemli yönetim verilmez. Önemli kararlar şirket merkezinden alınır. Çok Uluslu Şirketlerin geliştirdikleri yönetim teknolojisi özellik taşır. Belli büyüklük ve belli özelliği olan

⁹⁵ **T. Güngör Uras**, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İstanbul: Formül Matbaası, 1979, s. 58

firmalar için geliştirilmiş bir beceridir. Bu firmalar dışında daha küçük kuruluşlarda uygulanması zordur.⁹⁶

1.8. Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Az gelişmiş ülkelerin çözmek zorunda oldukları temel sorunlardan biri de ülkenin coğrafi bölgeleri arasında mevcut bulunan ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi farklılığını azaltmaktır. Ülke içinde bazı bölgelerin diğerlerine nazaran geri kalması yalnızca az gelişmiş ülkelere özgü bir olgu değildir.

Yabancı şirketler, yatırım yapacakları ülkeyi seçerken dikkate aldıkları, vasıflı işgücü, alt yapı hizmetleri, hammadde kaynakları, pazar büyüklüğü, sosyal ve politik iklimin uygunluğu gibi faktörleri, belli bir ülkenin belli bir bölgesinde yatırım yapmaya karar verirken de dikkate alacaklar ve üretilen malın özelliğine göre, yatırım yapılacak bölgeyi seçmede bu faktörlere belli ağırlıklar vereceklerdir. Burada yabancı yatırımcı maliyet yönünden en uygun bölgeye yatırım yapma isteği duyarken, ev sahibi ülke hükümeti ise yabancı yatırımları ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış bölgelere kaydırmak ister.⁹⁷ Yabancı sermaye yatırımlarının geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesine katkıda bulunması için ev sahibi ülke hükümetinin akılcı teşvikler ile gelen yatırımcıyı yönlendirmesi büyük bir önem taşır.

1.9. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sakıncaları

Yabancı sermayenin yukarıda genel olarak verilen faydalarının yanı sıra bir takım sakıncaları da olmaktadır. Bu sakıncaları şöyle özetleyebiliriz:

- Ekonomi üzerinde yabancı denetiminin artması: Yabancı sermaye yatırımlarının temel özelliği, işletme yönetimi üzerinde dolaysız bir denetim

⁹⁶ Uras, a.g.e. , s. 59

⁹⁷ Cem Alpar, *Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980, s. 127

sağlamaktır. Bu bakımdan bir plana bağlı olmadan kabul edilen yabancı sermaye, ana sektörleri ele geçirerek ekonomiyi denetimi altına alabilir. Bu ise ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye sokar. Bu durumda belirli amaçlara yönelik para, maliye ve dış ticaret politikası uygulama serbestisi de kalkar, bağımsız bir sanayileşme politikası da izlenemez.

- Ekonomik bütünlüğün bozulması: Az gelişmiş ülkelerde yabancı sermaye yatırımları, ekonominin bütünlüğünü de bozabilir. Yabancı sermayeli işletmelerde ileri üretim teknikleri uygulanırken, diğer alanlarda geleneksel üretim yapısının sürdürülmesi, ekonomiyi iki bölüme ayrılmış bir yapı içerisine sokabilir.

- Dış ticaret kısıtlamalarının aşılması: Dış ticaret kısıtlamaları, bazı koruyucu amaçları gerçekleştirmek üzere konulurlar. Bunlar tüketimin daraltılması, yerli üretimin arttırılması gibi nedenlerle ilgili olabilir. Oysa yabancı sermaye yatırımları ile bu mallar, yurtiçinde üretileceğinden tüketim kısılamaz. Ayrıca, üretim de tümüyle ulusal bir nitelik taşımaz. Çünkü çoğu kez gidilen ülkede üretimin en son aşaması yapılır, hammadde ve yarı işlenmiş ürünler ithalat yoluyla dışarıdaki ana merkezlerden karşılanır. Bu ise yerli üretimi dışa bağımlı kılmakta ve ülkenin döviz rezervleri üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır.

- Yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü: Yabancı sermaye işletmelerinin arkasındaki dev sermaye, ileri teknoloji ve yöneticilik bilgisi, küçük ölçekli yerli şirketler karşısında kendilerine büyük bir haksız rekabet üstünlüğü sağlar. Rekabet olanağı bulunmayan yerli girişimciler endüstriyi terk etmeye zorlanır ve böylece yüksek gümrük duvarlarının arkasında faaliyet gösteren yabancı işletmeler, yerli ekonomide tam bir tekelci konuma geçebilir.

- Döviz giderlerini arttırıcı etki: Yabancı şirketler çoğu durumda, beklendiği gibi ihracata yönelmemekte, hammaddeleri yerli kaynaklardan değil, yurtdışındaki ana merkezlerinden sağlamakta ve yaptıkları kar transferleriyle de ödemeler bilançosu üzerindeki baskıyı arttırmaktadırlar.

- İhracatı kısıtlama: Çok uluslu şirket yabancı ülkede şube açınca bu şubenin ihracatta kendisiyle rekabette bulunmasına da genellikle izin vermez. Bunun için ana ülkenin kendi piyasasına veya onun denetimi altındaki üçüncü ülkelere ihracatını yasaklar. Böylece ev sahibi ülkenin ihracat olanakları yapay biçimde daraltılmış olur.

- Teknolojik bağımlılık: Yabancı işletmeler ARGE faaliyetlerini gittikleri ülkelerde değil ana merkezlerinde toplarlar. Ev sahibi ülkelerin araştırma faaliyetlerine katılmamaları ve yeni teknikleri sürekli olarak yurt dışından ithal etmek zorunda bırakılmaları, teknolojik bağımlılığın artması demektir. Ayrıca, yabancı sermaye yoluyla ev sahibi ülke belirli teknolojileri kullanmaya zorlanır, bu ise sanayileşme ve ulusal teknolojiadaki gelişmeyi ters yönde etkileyebilir.⁹⁸

2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler

Ev sahibi ülkelerdeki mevcut ve değişik faktörler, şirketlerin kendi ülkeleri dışında yatırım yapmaya karar vermesinde ve yatırım yapacağı ülkenin hangisi olacağı konusunda kilit rol oynamaktadır. Her şirket gerek kendi içyapısı ve işletme stratejisi, gerekse kendi ülkesinde ve diğer ülkedeki koşullar nedeniyle faaliyet alanını genişletme ya da değiştirme yolunu seçmektedir. Özellikle küreselleşmenin dolaşımını kolaylaştırdığı uluslararası sermayenin kitleler halindeki hareketleri, saiklerine dair işaretler taşısa da, çoğu zaman birden çok faktörün etkisini yansıtmaktadır.⁹⁹

Günümüzde artık uluslararası dev şirketler dünyayı tek bir pazar olarak kabul edip politika ve stratejilerini buna göre belirlemekte ve karlı gördükleri her bölgede yatırım yapmaktadır. Böylece pazarı hissetme ve o iklimi yaşama şansını

⁹⁸ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat; Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003, s. 730

⁹⁹ Hasan Kaymak, “Yabancı Doğrudan Yatırımları Arttırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli mi?”, *Maliye Dergisi*, Sayı 149, (Mayıs-Aralık 2005), s. 87

yakalamaktadır. Pazar büyüklüğü, ülke ölçüsünden dünya ölçüsüne dönüşmüştür. Sermayenin en ucuz olduğu yerden temini, pazara en yakın yerde üretimin sürdürülmesi, en yüksek kazancın elde edilmesi ve bütün bu işlemlerin verginin en düşük olduğu ülkelerden yönetilmesi söz konusudur. Yatırımcılar kendi ortamlarında üretip ihraç etmek yerine üretim tesislerini küresel boyuta geçen pazarın herhangi bir yerinde kurmaktadır.¹⁰⁰

Yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen birçok faktör olmakla birlikte bu çalışmada ekonomik ve siyasi istikrar başta olmak üzere, ev sahibi ülkenin sahip olduğu önemli mevcut faktörler dikkate alınacaktır.

2.1. Siyasi Faktörler

Doğrudan Yabancı Sermayenin yatırım yapacağı ülkede aradığı en önemli kriter ülkenin siyasi istikrar içinde olup olmadığıdır. Doğrudan Yabancı Sermaye güvenli ve emniyetli bir ortam ister. Genel olarak bir ülkenin politik durumu yabancı sermayenin yatırım kararlarını etkilemektedir. Siyasi iktidarın yabancı sermayeye karşı olumsuz bir tutum göstererek, devletleştirme ve millileştirme politikalarından bahsetmesi ve bunları hükümet politikası haline getirmesi durumunda yabancı sermaye o ülkeye yönelmeyecek ya da sadece kısa vadeli yatırım yapma yolunu seçecektir. Yabancı sermayenin tam olarak istediği, güven verici bir ortamda yatırımını gerçekleştirmektir. Yabancı firmalar, yatırım yapacakları ülkelerin var olan rejimini ve politikalarını beğenmeseler dahi bu onların yatırım kararını etkilemez.¹⁰¹

Sık sık iktidar değişikliğine ve politik çalkantılara sahne olan ülkeler yabancı sermaye için cazip bir ortam sayılmamaktadır. Yabancı sermaye hızla büyüyen, gelir bölüşümünü adil bir şekilde yapabilen, istikrarlı ekonomileri tercih

¹⁰⁰ Zengin, a.g.m. , s. 56

¹⁰¹ Mehmet Çankaya, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Yıl:23 / Sayı 270, (Şubat 2004), s. 95

etmektedir. Gelir dağılımının giderek bozulduğu ülkeler yabancı sermaye tarafından her an sosyal karışıklıklarla karşılaşma olasılığı yüksek ülkeler olarak görülmektedir. Ayrıca, yabancı sermaye tarafından ülkede uygulanan iktisat politikaları da dikkatle izlenmektedir. Bu çerçevede, piyasa mekanizması güçlerine dayalı ve nispeten liberal politikalar uygulayan ülkeler, yabancı sermayeyi çekmek açısından daha şanlı olmaktadır.¹⁰²

Doğrudan ekonomik istikrarı etkileyecek diğer iki istikrar unsurundan biri olan siyasi istikrarın, özellikle koalisyon hükümetlerinde yaşanan siyasi anlaşmazlıklar, çoğu zaman çelişen veya uygulanmaz hale gelen ekonomik politikalara yol açan farklı politik öncelikler ve popülist uygulamaları kaçınılmaz kılacak şekilde sık tekrarlanan seçimler nedeniyle bozulması ihtimal dahilinde olacaktır. Böyle bir durumun ekonomik gelişmeleri öngörülmez hale getirmesi, tahmin edilenden ve kabul edilebilir seviyeden yüksek risklere yol açması yatırımcıların gözünü korkutan senaryoların başında gelmektedir.

Politika çevresi içerisinde ikinci bir unsur, ülkeye yabancı yatırım girişine ve yabancı yatırımların ülkede gerçekleştirecekleri işletme faaliyetlerine yönelik yasal düzenlemelerin niteliğidir. Bu konudaki düzenlemelerle yatırımcıların faaliyetlerine ne kadar serbestlik tanındığı önemli bir eştir. Ülkeye girişin bazı şartlara bağlanması (örneğin, ancak yerli bir şirketle ortak olunmasının şart koşulması gibi) çok önemli başka avantajlar olmadıkça yabancı yatırımcılar için caydırıcı nitelik taşır. Benzer şekilde belirli bir coğrafi bölgede faaliyette bulunması ve bazı girdilerin muhakkak yurtiçinden temin edilmesi gibi zorunluluklar ile bazı faaliyet konularında yabancı yatırımcılara sermaye payı açısından sınırlama getirilmesi gibi kısıtlamalar ülkeyi cazip bir yatırım alanı olmaktan çıkarabilir.

Hükümetin özelleştirme politikasının ise, hem devletin ekonomideki ağırlığı ile ilgili yaklaşımını hem de bununla da ilgili şekilde serbest piyasanın işleyişi ile ilgili tavrını gösterdiği söylenebilir. Ayrıca ülkeye yabancı sermaye girişini teşvik

¹⁰² Zengin, a.g.m. , s. 57

konusunda hükümetin ne kadar istekli olduğuna dair işaretler de bu politika uygulamasından anlaşılabilir.

Elde edilebilecek kazançlar üzerindeki direkt somut etkisi nedeniyle vergi politikası da göz önünde bulundurulacak bir başka politika çerçevesi unsurudur. Gerek yatırımdan beklenen getirinin net olarak elde edilebilmesine, gerekse net getirinin yurt dışına çıkarılmasına engel teşkil edebilecek bir vergi politikası uygulaması, yatırım kararlarına olumsuz biçimde yansıyacaktır.¹⁰³

2.2. Ekonomik Faktörler

Uluslararası sermaye girişinde ülkelerin ekonomik göstergeleri doğrudan yatırım kararında etkili olmaktadır. Ülkelerin gösterdiği hızlı ve istikrarlı reel büyüme, düşük faiz oranları, öngörülebilir enflasyon oranları, ılımlı dalgalanmalar gösteren döviz kuru ve daha da önemlisi istikrarlı maliye ve para politikaları uluslararası sermayenin değerlendirmeye aldığı başlıca göstergelerdir. Yatırım kararı alındıktan sonra ekonomide yapılan köklü değişiklikler yabancı yatırımcıyı bu karardan vazgeçirebilir veya yeni yatırımlara girişmesini engeller.¹⁰⁴

Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki gerçekçi olmayan kur politikası, bozuk finansal yapı, yüksek faiz ve enflasyon gibi faktörlerin yarattığı olumsuz etkiler kalkınma sürecinde yabancı sermaye politikasının kısa dönemde etkili olmasını engellemektedir. Bu durumda özendirici politikaların etkisi daha çok uzun dönemde ortaya çıkmaktadır. Aslından, ülke dışına sermaye kaçıışı genel olarak ekonominin genel başarısı ile ilgili bir olaydır. Güçsüz bir ekonomi, yabancı sermaye olmasa da sermaye kaçışına neden olmaktadır.¹⁰⁵

Aşağıda ev sahibi ülkenin mevcut makro ekonomik faktörlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

¹⁰³ Kaymak, a.g.m. , s. 88

¹⁰⁴ Çankaya, a.g.m. , s. 96

¹⁰⁵ Zengin, a.g.m. , s. 57

- Faiz Oranlarının Yüksek Olması; Faiz oranlarının yüksek olması maliyetleri arttırdığı ve faiz geliriyle geçinen bir grup ortaya çıkardığı için, ülkedeki toplam yatırımlar ve yabancı sermaye yatırımları faizden olumsuz etkilenmektedir.

- Kişi Başına Düşen Milli Gelir Seviyesi; Kişi başına milli geliri ve tasarruf edebilme kabiliyetleri yüksek olan ülkeler, yabancı sermayeyi daha rahat çekebilmektedirler.

- Enflasyon Oranının Yüksek Olması; Uluslararası muhasebe standartlarına göre, bir ülkedeki enflasyon üç yılda toplam %100'ün üzerinde ise bilanço ve kar zarar tabloları enflasyon muhasebesi kurallarına göre hesaplamaktadır. Kazançlar da enflasyondan arındırıldıktan sonra vergilendirilmektedir. Bu bakımdan, enflasyonun yüksek olduğu ülkeler, sermayenin dışarı kaçmaması ve sermayenin iki defa vergilendirilmesinin önlenmesi için özel tedbirler almaktadırlar. Türkiye de ise özellikle Küçük ve Ortaboy İşletmeler ya da yatırımcılar mevcut uygulamalardan olumsuz yönde etkilenmektedirler. Bu ise yabancı sermayeyi ürkütmektedir.¹⁰⁶

Yabancı sermayeyi başka bir ülkede yatırım yapmaya sevk eden diğer ekonomik nedenler arasında; üretim faktörlerinden bazılarının daha düşük maliyetli olması sonucu toplam maliyetlerdeki önemli düşüşler, üretim artışının maliyetleri marjinal maliyetlere yaklaştırması sonucu ölçek ekonomisi etkisinin ortaya çıkması, çoklu kaynak arayışının kaynaklarda çıkabilecek riskleri önleyerek bu esnekliği işçi sendikaları ile görüşmelerde bir koz olarak kullanmak ve üretimi kaydırarak maliyet yapısında zaman içerisinde belirecek avantajlardan yararlanma isteği; beceri arayışı sonucu başka ülkelerdeki beyinlerden faydalanmak ve başka ülkelere giden müşterilerine hizmet verebilmek gibi faktörler de bulunmaktadır.¹⁰⁷

Diğer bir önemli faktör de tabii kaynakların bolluğu ve ucuzluğudur. Aslından yabancı sermaye yatırımlarının, başlangıçta sadece ucuz ve bol doğal

¹⁰⁶ **Yusuf Ziya İrbeç**, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Politikaları ve Yatırımlarda Görülen Gelişme Eğilimleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:5 / Sayı 28, (Temmuz-Ağustos 1999), s. 579

¹⁰⁷ **Ömer Esener**, *Stratejik Ortaklıklar Türk Şirketleri İçin Büyüme ve Global Pazara Açılma Teknikleri*, İstanbul: İMKB Yayınları, 1979, s. 105

kaynakları işletmek ve ana şirkete hammadde temin etmek için yapıldığı bir gerçektir. Bir başka önemli faktörde üretim faktörlerinin bolluğudur. Bunlar arasında en önemlisi de, ucuz işgücü temini kolaylığıdır. Bu şekildeki bölgeler, maliyet açısından nispi çekiciliğe sahiptirler. Alt yapı tesislerinin yeterli düzeyde olması, para, kambiyo ve gümrük konularındaki serbestlikler de ayrı bir tercih nedeni olarak, bilhassa gelişmiş ülkeler arasındaki sermaye akımlarında etkili olmaktadır.¹⁰⁸

Ulaşım ve telekomünikasyon gibi modern altyapının bulunmaması ya da yeterli düzeyde olmaması da yabancı sermayeyi caydırıcı bir unsurdur. Çünkü gelişmiş ulaşım ve iletişim ağı, altyapı anlamındaki diğer kamu hizmetleri, rekabetçi mevzuat, yönlendirici kamu otoritesi, gerekli yasal ve yargısal güvenceler, yetişmiş iş gücü ve diğer destek hizmetlerini sağlayacak mesleki ve teknik organizasyonlar, yabancı sermaye için vazgeçilmez unsurlardır. Bunların yanında, döviz ve sermaye piyasasının iyi işleyip işlemediği de yabancı yatırımcının yatırımını planlarken dikkate alacağı en önemli kriterdir.¹⁰⁹

Tüm bu anlatılanlar dahilinde Yabancı sermayenin cezbedilmesi için öncelikle siyasi istikrarın sağlanması ve ekonomik istikrarın tesis edilmesi için gerekli yapısal tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu yapısal tedbirler;

- Devletin ekonomiden çekilmesini sağlamak için özelleştirmeye hız verilmesi,
- Enflasyon hızının ve faiz oranlarının düşürülmesi,
- Haksız ve eksik rekabete neden olan kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması şeklinde sıralanabilir.¹¹⁰

¹⁰⁸ **Muhammet Akdiş**, “Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentileri”, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Ysermaye.htm> , Erişim Tarihi:31.03.2007

¹⁰⁹ **Alp**, a.g.e. , s. 215

¹¹⁰ **Faruk Cömert**, “2000’li Yıllarda Türkiye’de Özelleştirme ve Yabancı Sermaye”, *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı 120, (Aralık 1999), s. 58

2.2.1. Piyasa Hacmi

Piyasa hacmi, ev sahibi ülkenin kişi başına GSYİH'sı ve nüfusu ile ölçülmektedir. Piyasa hacmi hipotezi, ölçek ekonomisinden faydalanabilme ve kaynakların etkin kullanımı için büyük bir piyasanın gerekliliği görüşünü desteklemektedir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeleri kapsayan araştırmalarda, piyasa hacminin önemli bir etken olduğu ortaya konulmuştur. Ancak Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları sadece bu ülkelere değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelere de akmaktadır. Piyasa hacmi hem gelişmekte olan ülkeler açısından hem de gelişmiş ülkeler açısından önem taşıyan bir etken olarak görülmekle beraber, esas olarak gelişmekte olan ülkeler açısından daha önemlidir. Örneğin Wheeler ve Mody Amerikan kökenli çok uluslu şirketlerin, 1982–88 döneminde 42 ülkedeki yatırımlarını kapsayan çalışmalarında, çok uluslu şirketlerin, piyasa hacmine karşı gelişmekte olan ülkelere daha duyarlı olduklarını saptamışlardır.¹¹¹

2.2.2. Ücretler

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının belirleyicileri arasında en tartışmalı olanı ücretlerdir. Ucuz işgücünün yabancı yatırımlar için bir cazibe unsuru olduğu genel kabul gören bir görüştür. Ücretlerin yabancı yatırımları cezbetme de etkili olamayacağını savunan görüşe göre yüksek ücretlerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını caydırdığı ileri sürülmüştür. İkinci görüşe göre ise yabancı yatırımcılar açısından cazip olabilmesi için sadece ücretlerin değil, verimliliğin de önemli olduğu belirtilmiştir. Ücret-verimlilik-Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları zinciri için J.M.C Rollo, “düşük ücret seviyesinde yüksek kaliteli işgücü bulunabiliyorsa, bu yabancı sermaye için anahtar faktör olacaktır” diyerek konuyu özlü bir biçimde dile getirmiştir.¹¹²

¹¹¹ **Bekir Gövdere**, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği”, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:8 / Sayı 28, (Nisan 2003), s. 31

¹¹² **Gövdere**, a.g.m. , s. 32

2.2.3. Döviz Kuru

Günümüzde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının daha çok, Çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Bilindiği üzere Çok uluslu şirketler çok sayıda ülkede faaliyet gösterdikleri için, çok sayıda para birimi ile çalışmak durumundadırlar. Bundan dolayı döviz kurlarındaki hareketlilik ve belirsizlikler, söz konusu firmaların hem karlılığını, hem de üretim yeri tercihlerini etkilemektedir. Döviz kurlarındaki hareketlilik, Çok uluslu şirketler için bir yandan sorun yaratırken, diğer yandan da yeni fırsatlar sunmaktadır. Firmalar bir yandan döviz kuru hareketliliğini yönetmek için çabalarırken, diğer yandan, üretimi daha düşük maliyetli yavru şirketlere kaydırma olanaklarına kavuşmaktadır.

Döviz kuru riskinin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar genellikle, riskten kaçınan firma rolüne yoğunlaşmışlardır. Goldberg ve Kolstad döviz kuru riskinin artmasının, firmaları riskten kaçınmaya yönelttiğini ve kur riskini azaltmak için, firmaların yatırımlarını değiştirdiklerini belirtmektedir. Cushman ise yaptığı çalışmada, reel döviz kuru riskinin ve beklentilerinin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları üzerindeki etkilerini (girdilerin nereden alındığı, üretimin nerede yapıldığı, finansal sermayenin nereden sağlandığı ve çıktıların nerede satıldığı gibi dört farklı durum için) analiz etmiştir. Yazar, riskin doğrudan etkisinin, yabancı sermayenin maliyetini düşürdüğünü ve böylece Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını arttırdığını bulmuştur. Bununla birlikte, diğer girdi maliyetlerini etkilediği zaman, verimlilik farklılıkları ya da çıktı fiyatlarının değişmesinin doğrudan etkiyi dengeleyerek, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını azalttığına vurgu yapmıştır.¹¹³

2.2.4. Pazar Yapısı

Günümüzde Yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerin başında, geniş pazarların çekiciliği gelmektedir. İç pazardaki en önemli

¹¹³ Gövdere, a.g.m. , s. 33

etkenlerden biri, ülkenin talep yapısıdır. Yüksek iç talep potansiyeli olan ülkeler yabancı sermaye için her zaman cazip olan ülkelerdir. Yabancı sermayenin yatırımdan sağlayacağı gelir, geniş iç pazarlara sahip olan ülkelerdeki mevcut talep yüksekliğine bağlıdır.

Türkiye %70'i 30 yaşın altında 70 milyon nüfusu ile iç pazar hacmi bakımından yabancı yatırımcıları cezbetme potansiyeline sahip güçlü ülkelerden biridir. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de gelir düzeyi yüksek tüketici kesiminin yabancı markalara karşı eğilimi daha yüksektir. Yani gösteriş tüketimi ülkemizde oldukça yaygındır. Bu özellik yabancı yatırımcı için yüksek oranda kar anlamına geldiğinden, Türkiye'de yabancı yatırımlar için yeterince cezbedici bir ortam bulunmaktadır.

2.3. Ülkenin Dış Tanıtımı

Yabancı sermayenin yatırım kararını etkilemede bir başka seçenek de ülkenin dış tanıtımının nasıl olduğudur. Bir ülkenin dış tanıtımını doğru ve iyi bir şekilde yapabilmesi, ülkenin kendi başarısıdır. Dış tanıtım konusunda en önemli görev, yabancı sermaye ithali isteyen ülkeye düşmektedir. Psikolojik etkilenmeyi en aza indirerek ülkeye daha fazla yabancı sermaye çekilmesi, kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve aktif bir tanıtım politikası ile gerçekleştirilebilir. Aktif bir tanıtım politikası ise en iyi şekilde buna yönelik kurulacak bir tanıtım kuruluşu ile gerçekleştirilebilir.

Türkiye'nin, yatırım tanıtımı yapabilecek açık bir yetkiye, organizasyona ve bütçeye sahip güçlü bir kurumu mevcut değildir. Her ne kadar yatırım tanıtımı Hazine Müsteşarlığı'na bağlı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında ise de bu kurumun bunu yerine getirebilmek için kısıtlı bir bütçesi ve yetersiz bir organizasyonu vardır.¹¹⁴

¹¹⁴ Çankaya, a.g.m. , s. 97

2.4. Diğer Faktörler

Bir ülkenin sosyal istikrarı; nüfus yoğunluğu, demografik denge, eğitim düzeyi, etnik ve dini yapı, işgücü ve sendikalar, gelir dağılımı ve aile yapısı gibi unsurların bileşkesinin sonucunda ortaya çıkan tabloya göre belirlenmektedir. Sosyal yapıdaki uyumsuzluk ve dengesizlikler her an sosyal patlamalara neden olabileceğinden; ekonomik ve politik istikrarı da olumsuz etkileyebileceğinden dolayı yabancı sermaye yatırım kararlarını da ilgili ülke aleyhinde olumsuz etkileyecektir. Eğer sosyal yapı ve uyum istikrar içinde ise, sermaye yatırımlarında dikkate alınan ülke riski değerlendirmelerinde ülkenin riski düşük çıkacağından dolayı; bu istikrarın da Yabancı Sermaye Yatırımlarını pozitif yönde etkileme gücü yüksektir.¹¹⁵

Bununla birlikte bürokratik engeller, koordinasyon eksikliği, yetki dağınıklığı, spekülasyon haberler, çift vergileme sorunu, mevzuattaki aksaklıklar, sermaye piyasasının gelişmemiş olması, bölge ülkelerinin alternatif cazibeleri kambiyo mevzuatındaki yetersizlikler, kar transferindeki zorluklar gibi faktörlerin yabancı sermaye girişi üzerinde etkileri olabilmektedir.¹¹⁶

Yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkileyen bir diğer problem, devletin ekonomideki payının yüksek oluşudur. Özelleştirme, bir ülkenin rekabete dayalı bir pazar ekonomisini teşvik etmeye hazır olduğuna dair Çok uluslu yatırımcılara verdiği bir mesajdır. Doğrudan yabancı sermaye bir ülkenin özelleştirme sürecine ek yönetim tecrübesi ve pazarlama kanalları sağlaması açısından faydalı olabilir. Ülkenin altyapısını geliştirme ve özelleştirme hedeflerine ulaşmakta Doğrudan Yabancı Sermayeye önemli ölçüde ihtiyaç duyulduğu göz önüne alınacak olursa ülkenin özelleştirme ve altyapı yatırımlarına özel sektör katkısını sağlamak için iyi bir ortam hazırlaması gerektiği ortadadır.¹¹⁷

¹¹⁵ Cicioğlu, a.g.t. , s. 13

¹¹⁶ Akdiş, a.g.m.

¹¹⁷ Çankaya, a.g.m. , s. 98

BÖLÜM III

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI’NIN BÖLGESEL VE SEKTÖREL SEÇİCİLİĞİ

1. Yıllar İtibariyle Yabancı Sermayenin Durumu

1.1. İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Dağılımı

Bu çalışmada Türkiye’de yatırımda bulunan yabancı sermayeli firmaların öncelikle yıllar itibariyle yatırım miktarları tablo halinde gösterilecektir.

Tablo 2: 1980–2003 Yılları Arası İzin Verilen Yabancı Sermayenin
Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon \$)

Ülkeler	1980–90	1991–99	2000	2001	2002	2003*
Fransa	1.045,61	4.313,93	33,70	137,71	134,06	93,74
Hollanda	322,40	2.617,54	1.381,34	635,47	379,27	241,42
Almanya	696,43	2.404,91	636,84	319,31	271,99	259,92
A.B.D.	770,59	2.240,08	291,30	316,06	310,75	121,56
İngiltere	877,44	939,32	98,15	506,53	247,66	175,83
İsviçre	799,61	1.190,33	35,26	86,10	149,30	89,83
İtalya	214,06	1.373,83	17,86	33,63	243,51	30,38
Japonya	363,33	917,22	150,78	258,60	128,76	11,92
S.Arabistan	125,35	164,94	9,01	13,59	8,05	20,49
Diğer Ülkeler	1.206,54	2.967,35	820,69	419,14	369,57	162,86
Toplam	6.421,36	19.129,45	3.474,93	2.726,14	2.242,92	1.207,95

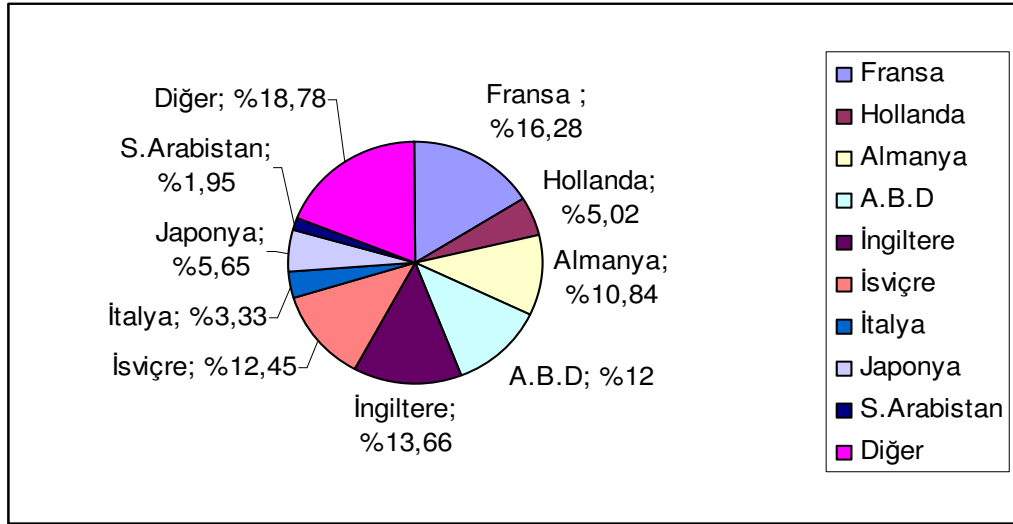
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.11.2006

* 30.06.2003 Tarihi itibariyle. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

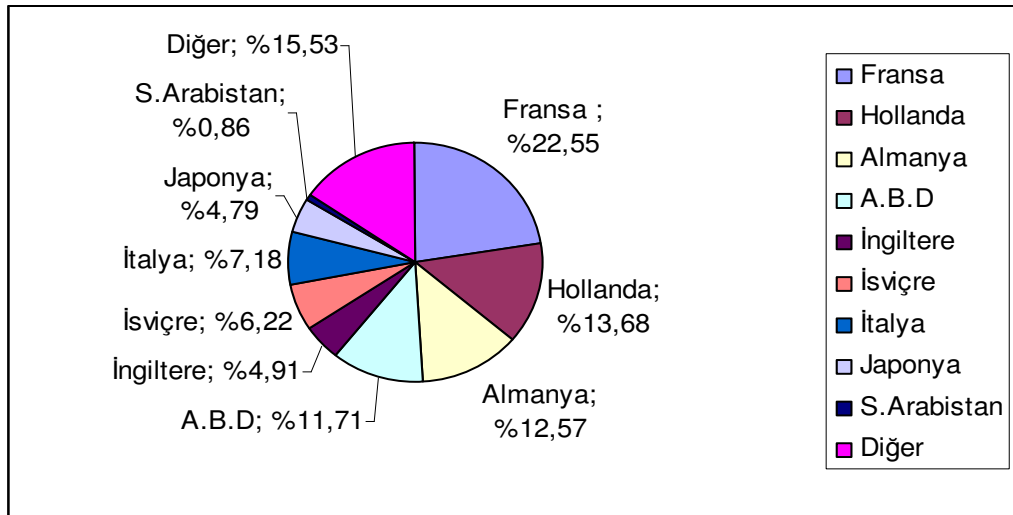
Yukarıda Tablo 2’de 1980–2003 yılları arasında izin verilen yabancı sermayenin ülkelere göre dağılımı gösterilmiştir. Tablonun oluşturulmasında öncelikle izin verilen sermaye miktarlarındaki büyüklük dikkate alınmış, bununla birlikte Avrupa ülkeleri dışında kalan yüksek meblağlı diğer ülkeler kullanılmıştır. Tabloda ilk dikkati çeken 1980–90 yılları arasında izin verilen yabancı sermaye

miktarında ilk sırayı 1.045.610.000 \$ ile Fransa almıştır. Aynı şekilde 1991–99 yıllarında 4.313.930.000 \$ ile Fransa ilk sırada yer alırken 2.617.540.000 \$ ile Hollanda ikinci sırada yer almıştır. 2000 yılında ise Hollanda 1.381.340.000 \$ ile ilk sıraya yerleşmiştir. 2001 ve 2002 yıllarında ise Hollanda sırasıyla 635.470.000 \$ ve 379.270.000 \$ ile birinciliğini sürdürmüştür. 2003 yılının ilk 6 ay itibariyle 259.920.000 \$ ile Almanya ilk sırada yer alırken, 241.420.000 \$ ile Hollanda ikinci ve 175.830.000 \$ ile İngiltere üçüncü sırada yer almıştır.

Şekil 1: 1980–90 Yılları Arası İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Yüzdesel Dağılımı

Şekil 2: 1991–99 Yılları Arası İzin Verilen Yabancı Sermayenin Ülkelere Göre Yüzdesel Dağılımı

Şekil 1 ve Şekil 2’de ise seçilmiş yıllarda izin verilen yabancı sermayenin yüzde olarak dağılımı gösterilmiştir. Buna göre Şekil 1’de 1980–90 yılları arasında ülke bazında Fransa izin verilen yabancı sermaye yatırımları toplamında % 16,28’lik bir paya sahiptir. Şekil 2’de ise 1991–99 yılları arasında yine Fransa % 22,55 ile birinci sırada yer alırken Hollanda % 13,68 oranıyla ikinci sırada yer almıştır.

Tablo 3: 1980–2003 Yılları Arası Yabancı Sermaye İzinleri, Fiili Girişler ve Yabancı Sermayeli Firma Sayısı (Milyon \$ ve Adet)

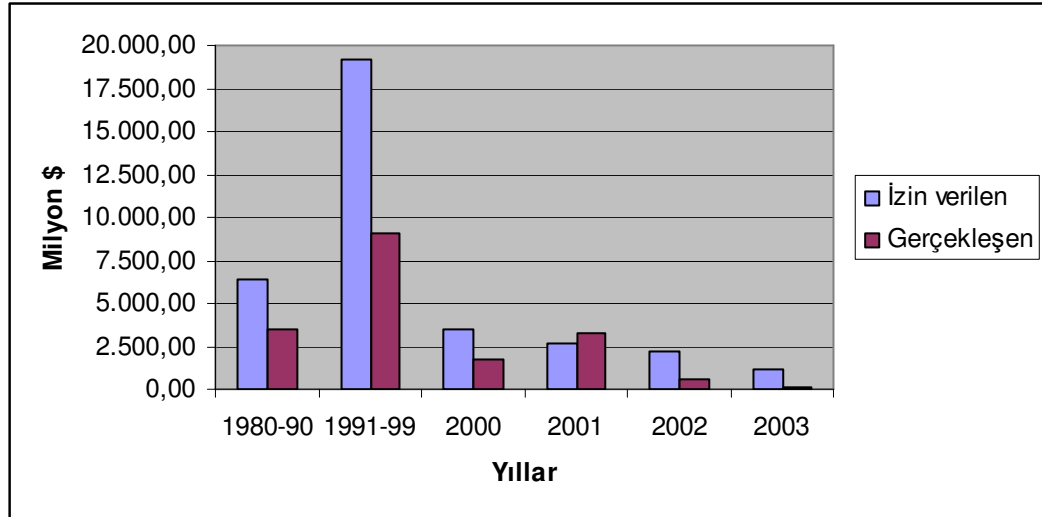
Yıllar	Fiili Girişler	İzin Verilen	Gerçekleşme Oranı (%)	Yabancı Ser. Firma Sayısı (Kümülatif)
1980–90	3.443,00	6.422,96	53,60	1.856
1991–99	9.045,00	19.126,73	47,28	4.950
2000	1.719,00	3.477,42	49,43	5.328
2001	3.288,00	2.725,28	120,64	5.841
2002	590,00	2.242,92	26,30	6.280
2003*	150,00	1.207,99	12,42	6.511

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.11.2006

* 30.06.2003 Tarihi itibariyle. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Not: Gerçekleşme oranları tarafımızca hesaplanmıştır.

Şekil 3: 1980–2003 Yılları Arası Yabancı Sermaye İzinleri ve Fiili Girişler (Milyon \$)

Tablo 3 ve Şekil 3 birlikte değerlendirildiğinde; 1980–90 yılları arası izin verilen yabancı sermaye miktarı 6.422.960.000 \$, buna karşılık gerçekleşen yatırım tutarı ise 3.443.000.000 \$ dır. Bu durumda izin verilen yabancı sermayenin % 53,60’ı gerçekleşmiştir. Genel itibariyle 2001 yılı hariç tüm yıllarda gerçekleşen yatırım

miktarı izin verilen yatırım miktarının çok altında kalmıştır. Bu duruma yol açan nedenler ise; öncelikle, yatırım izni alan firmaların yatırımlarını aynı yılda yapmak gibi zorunluluklarının olmamasıdır, yani firmalar yatırım izni aldıktan sonra bu yatırımlarını ilerleyen yılda gerçekleştirebilirler. Diğer bir neden ise yatırım izni alındıktan sonra yatırıma başlayan firma bu yatırımını aynı yılda tamamlayamaması, yatırımın bir sonraki yıllara taşmasıdır. Fiili gerçekleştirmeler ile verilen izinler arasındaki farkların başka bir nedeni de, çeşitli nedenlerle izinlerin yatırıma dönüşmemesi yani firmaca yatırım kararından vazgeçilmesidir. Son bir neden de, iznin verildiği yıl ile yatırımın gerçekleşme dönemi arasında oluşan kur farklarıdır. Yatırımların ithal girdilerin dışında kalan kısımları, döviz kurlarındaki artışlardan dolayı öngörülen dövizden daha düşük miktarlarda karşılanmaktadır. Dolayısıyla öngörülen izin ile gerçekleşme arasında bir fark oluşmaktadır.

1980–90 yıllarında izin verilen yabancı sermaye miktarı, yıllık ortalama 583.905.454 \$ iken fiili girişler yıllık ortalama 313.000.000 \$ seviyesinde kalmıştır. 1991–99 yılları arasında ise izin verilen yabancı sermaye miktarı yıllık ortalama 2.125.192.000 \$ seviyelerine çıkmış, aynı dönemde fiili girişler yıllık ortalama 1.000.000.000 \$ civarında seyretmiştir.

Tablo 3’de 2000 yılı son 4 yıl içerisinde izin verilen yabancı sermaye miktarında 3.477.420.000 \$ ile ilk sırada yer almaktadır. Bu dönemde dikkati çeken yatırım izinleri ise şöyledir;

— İskenderun Enerji Üretim ve Tic. A.Ş.’ne verilen yatırım izni (360 Milyon \$, İzin verilen ülke: Almaya, Sektörü: Enerji)

— İş-Tim Telekomünikasyon Hizmetleri A.Ş.’ne verilen yatırım izini (335 Milyon \$, İzin verilen ülke: Hollanda, Sektörü: Haberleşme)

— Kordsa Sab. Dupont End. İplik Kord Bezi San. A.Ş.’ye verilen iştirak izni (251 Milyon \$, İzin verilen ülke: A.B.D., Sektör: End. Kim. Ürünleri)

— Toyota Sabancı Oto. Tic. A.Ş.’ne verilen iştirak izni (109 Milyon \$, İzin verilen ülke: Japonya, Sektörü: Taş. Ar. İm. San.)

— İzmir Elektrik Üretim Ltd. Şti.'ne verilen yatırım izni (90 Milyon \$, İzin verilen ülke: Cayman Adaları, Sektörü: Enerji)

— Hyundai Assan Otomotiv San. Tic. A.Ş.'ne verilen modernizasyon izni (88 Milyon \$, İzin verilen ülke: Güney Kore, Sektörü: Taş. Ar. İm. San.)

Yukarıdaki tablo ve şekilde dikkati çeken yıl 2001 yılıdır. Bu yılda ilk defa gerçekleşen yatırım miktarı izin verilen yatırım izni miktarından fazla olmuştur. 2001 yılında verilen büyük miktartlı izinler ise;

— HSBC Bank A.Ş.'ne verilen iştirak izni (350 Milyon \$, İzin verilen ülke: İngiltere, Sektörü: Bankacılık)

— Abbot Laboratuvarları İthalat ve İhracat Tic. Ltd. Şti.'ne verilen sermaye artış izni (136 Milyon \$, İzin verilen ülke: A.B.D., Sektörü: Ticaret)

— Toyota Sabancı Otomotiv ve San. Tic. A.Ş.'ne verilen modernizasyon izni (98 Milyon \$, İzin verilen ülke: Japonya, Sektörü: Taş. Ar. İm. San.)

— Karamko İmalat Ziraat End. ve Tic. A.Ş.'ne verilen sermaye artış izni (87 Milyon \$, İzin verilen ülke: Panama, Sektörü: Tarım Hiz.)

— Vestel Elektronik San. ve Tic. A.Ş.'ne verilen modernizasyon izni (82 Milyon \$, İzin verilen ülke: Hollanda, Sektörü: Elektronik San.)¹¹⁸

2002 yılında izin verilen yabancı sermaye miktarı 2.242.920.000 \$ iken aynı yılda gerçekleşen miktar 590.000.000 \$ da kalmıştır. Bu yılda ön plan çıkan izinler ise;

— Koç Finansal Hizmetler A.Ş.'ne verilen yabancı ortak iştirak izni (175 Milyon \$, İzin verilen ülke: İtalya, Sektörü: Bankacılık)

— AIG Sigorta A.Ş.'ne verilen sermaye artış izni (132 Milyon \$, İzin verilen ülke: A.B.D., Sektörü: Sigortacılık)

— Kent Gıda Maddeleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ne verilen yabancı ortak iştirak izni (93 Milyon \$, İzin verilen ülke: İngiltere, Sektörü: İngiltere)

¹¹⁸ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Raporu, s.12

— Digital Platform İletişim Hizmetleri A.Ş.’ne verilen sermaye artış izni (84 Milyon \$, İzin verilen ülke: Hollanda, Sektörü: Haberleşme)

— İskenderun Enerji Üretim ve Ticaret A.Ş.’ne verilen sermaye artış izni (49 Milyon \$, İzin verilen ülke: Almanya, Sektörü: Elektrik)¹¹⁹

Tablo 4: 1980–2002 Yılları Arası Türkiye’de Faaliyette Bulunan Firmalar ve Sermaye Miktarları (YTL)

Ülke Grupları	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye (YTL)	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı
AB Ülkeleri	2.919	4.322.216.861	%67,31
Diğer OECD Ülkeleri	818	1.337.260.000	%20,83
Ortadoğu Ülkeleri	1.036	114.398.540	%1,78
Kuzey Afrika Ülkeleri	71	18.005.820	%0,28
Diğer İslam Ülkeleri	65	4.752.481	%0,07
Balkan Ülkeleri	99	23.238.622	%0,36
Bağımsız Dev. Topluluğu	410	29.154.525	%0,45
Güney Amerika Ülkeleri	9	493.358	%0,01
Orta Amerika ve Karaibler	66	275.057.055	%4,28
Güneydoğu Asya Ülkeleri	145	12.089.551	%0,19
Diğer Ülkeler	818	284.400.374	%4,44
Toplam	6.456	6.421.067.187	%100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2002 Raporu.

Not: Toplam sermaye içindeki yüzdesel paylar tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 4 verileri dikkate alındığında yabancı sermaye yatırımlarındaki en yüksek pay %67,31 ile Türkiye’nin aynı zamanda en büyük ticari partneri olan AB ülkelerine aittir. Genel olarak veriler dikkate alındığında Türkiye’de yapılan yatırımların neredeyse %90’a yakın kısmı OECD ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. AB ülkeleri arasında ise en yüksek meblağlı firmalara sahip olan ülkeler sıralamasında Hollanda 1.333.259.586 YTL ile birinci sırada yer almaktadır. Almanya 820.705.673 YTL ile ikinci, İngiltere 720.270.565 YTL ile üçüncü sırada yer almaktadır. Firma sayısı dikkate alındığında ise; 1.061 adet firma ile Almanya birinci, 433 adet firma ile Hollanda ikinci, 404 adet firma ile İngiltere üçüncü sırada yer almaktadır. Diğer OECD ülkeleri arasında ise 660.262.099 YTL ve 367 firma ile A.B.D birinci sırada yer alırken, 350.029.894 YTL ve 230 firma ile İsviçre ikinci,

¹¹⁹ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, *Yabancı Sermaye Raporu 2002*, (Şubat 2003), s. 3

269.743.327 YTL ve 60 firma ile Japonya üçüncü sırada yer almıştır. Ortadoğu ülkeleri arasında ise 47.728.230 YTL ve 80 firma ile Suudi Arabistan birinci sırada, 28.430.339 YTL ve 15 firma ile Kuveyt ikinci, 15.815.280 YTL ve 376 firma ile İran üçüncü sırada yer almıştır. Kuzey Afrika ülkeleri arasında 10.528.931 YTL ve 23 firma ile Libya birinci, 5.864.201 YTL ve 28 firma ile Mısır ikinci sırada yer almıştır. Diğer İslam ülkeleri arasında 3.448.057 YTL ve 23 firma ile Pakistan birinci sırada yer alırken, 841.920 YTL ve 24 firma ile Afganistan ikinci sırada yer almaktadır. Balkan ülkeleri arasında 8.018.527 YTL ve 12 firma ile Romanya birinci, 7.655.837 YTL ve 30 firma ile Bulgaristan ikinci sırada, 6.242.827 YTL ve 8 firma ile Bosna-Hersek üçüncü sırada yer almaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu'nda 16.113.237 YTL ve 206 firma ile Rusya Federasyonu birinci, 6.651.227 YTL ve 100 firma ile Azerbaycan ikinci sırada, 3.671.504 YTL ve 30 firma ile Ukrayna üçüncü sırada yer almaktadır. Orta Amerika ve Karaibler gurubu dikkate alındığında 251.649.856 YTL ve 13 firma ile Panama birinci sırada yer alırken, 18.126.962 YTL ve 28 firma ile İngiliz Virgin Adaları ikinci sırada yer almaktadır. Diğer ülkeler arasında 97.579.403 YTL ve 9 firma ile İngiliz Jersey Adaları birinci, 77.638.200 YTL ve 6 firma ile Hollanda Antilleri ikinci, 57.155.971 YTL ve 8 firma ile Malta üçüncü sırada yer almaktadır.

1.2. Yabancı Sermaye İzinlerinin İzin Türlerine Göre Dağılımı

17.06.2003 tarihine kadar yürürlükte kalmış olan “6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” sınırları dahilinde, Yabancı sermaye izin türleri şu şekilde tanımlanmaktadır.

Komple yeni yatırım: Mal ve hizmet üretimine yönelik olarak ana makine ve teçhizat ile yardımcı tesisleri içeren, gerektiğinde arazi-arsa, bina-inşaat harcamalarını da ihtiva eden yatırımın yapılacağı yerde aynı üretim konusunda mevcut tesisi bulunmayan yatırımlardır. İstatistiki değerlendirmelerde yeni yatırım tanımı; yeni yapılan bir yatırım için izin verilen yabancı sermaye miktarını ifade etmektedir.

Tevsi: Yeni bir yatırım hüviyeti taşımayan, genişleme yapıldıktan sonra mevcut tesis ile alt yapı müşterekliği oluşturularak bir bütün teşkil eden, aynı işletmede aynı mal ve hizmetin kapasitesini arttırmaya yönelik yatırımlardır.

Sermaye artışı: Yabancı sermayeli şirketin mevcut sermayesini arttırması sırasında, yabancı ortağın payına düşen izin verilen yabancı sermaye miktarını belirtmektedir.

İştirak: Yerli ya da yabancı bir şirkete, yabancı tüzel ya da gerçek kişinin her birinin 50.000 \$'ın altında kalmamak üzere katılmasını sağlamak için izin verilen yabancı sermaye miktarını ifade etmektedir.¹²⁰

Tablo 5: 1980–2002 Yılları Arası Yabancı Sermaye İzinlerinin İzin Türlerine Göre Dağılımı (Milyon \$)

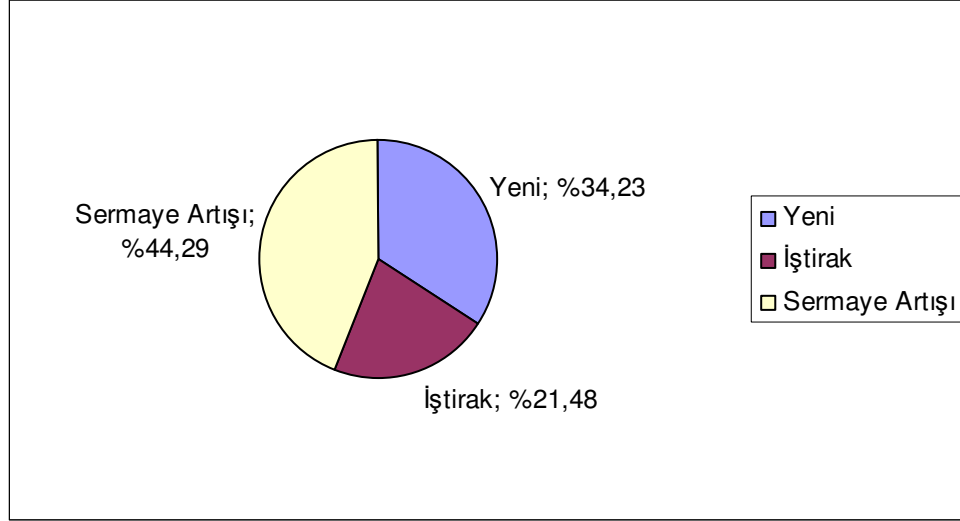
İzin Türleri	Yeni Şirketler İçin İzin Düzenlenen İzinler				Mevcut Şirketler İçin Düzenlenen İzinler		Toplam
	Yeni	%	İştirak	%	Sermaye Artışı	%	
1980–90	2.609	40,59	1.082	16,84	2.736	42,57	6.427
1991–99	7.018	36,70	3.694	19,31	8.413	43,99	19.125
2000	1.564	44,98	1.100	31,64	813	23,38	3.477
2001	231	8,48	809	29,69	1.685	61,83	2.725
2002	216	9,63	617	27,51	1.410	62,86	2.243
Toplam	11.638	34,23	7.302	21,48	15.057	44,29	33.997

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2002 Raporu. s. 47

Not: Yıllar itibariyle gruplandırma ve oranlar tarafımızca düzenlenmiştir.

¹²⁰ 6224 Sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”nun kaldırılıp 17.06.2003 tarihli 4875 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”nun kabul edilmesi ile yabancı yatırımcıların en az 50.000\$'lık yatırım yapma ve ortak olma ibaresi kaldırılmıştır. Bu nedenle yeni yasanın yürürlüğü girmesi ile yabancı yatırımcı veya yabancı ortak istediği miktarda yatırım yapabilmektedir.

Şekil 4: 1980–2002 Yılı İtibariyle İzin Verilen Yabancı Sermayenin İzin Türlerine Göre Yüzdesel Dağılımı(Kümülatif)

Tablo 5’de 1980–2002 yıllarından Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımlarının izin türlerine göre dağılımı gösterilmiştir. Tabloda 2000 yılı itibariyle izin verilen 3.477.000.000 \$’lık yabancı sermaye yatırımının neredeyse %45’ine tekabül eden 1.564.000.000 \$’lık kısmı yeni yatırımlara ayrılmıştır. Bu yıldan sonra yeni yatırımlar hızla düşerek yerini büyük çoğunlukla sermaye artışına bırakmıştır. 2002 yılında ise, izin verilen yabancı sermaye yatırımlarının %62,86’lık kısmına denk gelen 1.410.000.000 \$’lık kısmı sermaye artışları için verilmiştir.

Şekil 4’de ise, 1980 den itibaren 2002 yılı sonuna kadar verilen toplam izinlerin yüzdesel dağılımı gösterilmiştir. Buna göre 2002 yılı sonu itibariyle toplamda 33.997.000.000 \$’lık yabancı sermaye yatırım izninin %44,29’u sermaye artışı, %34,23’ü yeni yatırım için ve %21,48 ise mevcut bir işletmeye ortak olmak şartıyla verilmiştir. Bu rakamlara göre 1980 den başlayıp 2002 yılı sonu itibariyle 11.638.000.000 \$’lık yeni yabancı sermaye yatırımı yapılmasına, 15.057.000.000 \$’lık sermaye artışına ve 7.302.000.000 \$’lık yabancı sermaye ortaklığına izin verilmiştir.

1.3. Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı

Türkiye’de faaliyette bulunacak olan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel izinleri Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6: 1980–2003 Yılları Arası İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon \$)

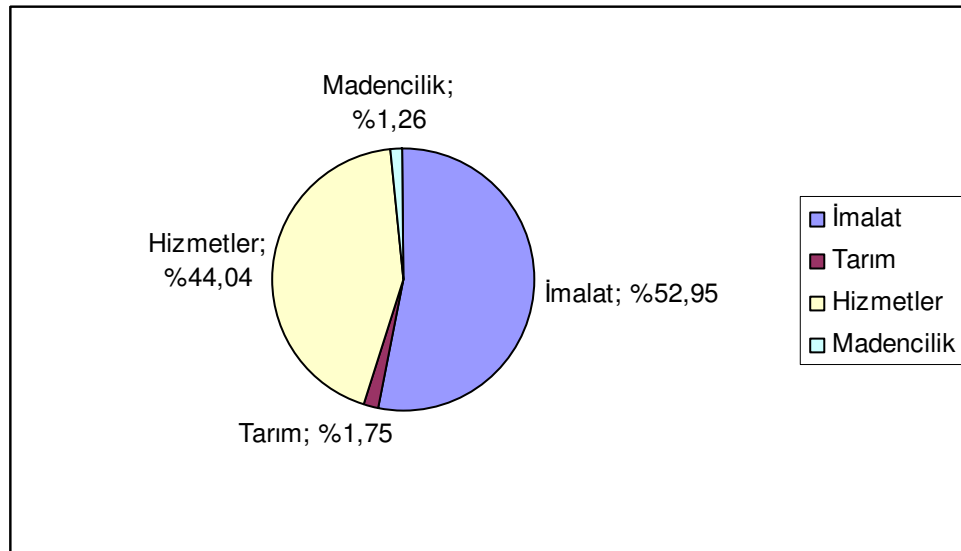
Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Maden-cilik	%	Hizmet-ler	%	Toplam
1980–90	3.993,83	62,18	146,38	2,28	74,09	1,15	2.208,63	34,39	6.422,93
1991–99	10.695,03	55,92	235,32	1,23	192,70	1,01	8.003,68	41,84	19.126,72
2000	1.105,49	31,79	59,74	1,72	5,01	0,14	2.307,18	66,35	3.477,42
2001	1.244,59	45,67	134,38	4,93	29,11	1,07	1.317,20	48,33	2.725,28
2002	892,01	39,77	32,82	1,46	17,29	0,77	1.300,81	58,00	2.242,93
2003*	710,65	58,83	7,73	0,64	124,18	10,28	365,43	30,25	1.207,99
Toplam	18.641,60	52,95	616,37	1,75	442,38	1,26	15.502,93	44,04	35.203,27

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.11.2006

* 30.06.2003 Tarihi itibariyle (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Not: Yıllar itibariyle gruplandırma ve oranlar tarafımızca düzenlenmiştir.

Şekil 5: 1980–2003 Yılları Arasında İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörlere Göre Yüzdesel Dağılımı (Kümülatif)

Tablo 6’da 1980–2003 yıllarında Türkiye’deki izin verilen yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı gösterilmiştir. Bu tabloya göre 1980–90 yılları arasında verilen toplam 6.422.930.000 \$’lık yatırım izninin %62,18’ine denk gelen 3.933.830.000 \$’lık kısmı imalat sanayine, %34,39’una denk gelen 2.208.630.000 \$’lık kısmı hizmetler sektörüne verilmiştir. Tablo 6’da imalat sanayi için dikkati

eken dönem 1980–90 yıllarıdır. Bu yıllar arasında imalat sanayi en çok payı almıştır. 1991–99 yıllarında 19.126.720.000 \$’lık toplam yatırım izninin %55,92’sine tekabül eden 10.695.030.000 \$’lık kısmı imalat sanayine, %41,84’lük kısmına tekabül eden 8.003.680.000 \$’lık kısmı hizmetler sektörüne verilmiştir. 2000 yılında 3.477.420.000 \$’lık yatırım izninin %31,79’luk kısmına tekabül eden 1.105.490.000 \$’lık kısmı imalat sanayine, %66,35’lik kısmına denk gelen 2.307.180.000 \$’lık kısmı hizmetler sektörüne verilmiştir. Tablo 6 dikkate alındığında hizmetler sektörü en yüksek payı 2000 yılında almıştır. 2001 yılında 2.725.280.000 \$’lık toplam yatırım izninin %45,67’lik kısmına denk gelen 1.244.590.000 \$’lık kısmı imalat sanayine, %48,43’lük kısmına denk gelen 1.317.200.000 \$’lık kısmı hizmetler sektörüne verilmiştir. Aynı yıl dikkati çeken diğeri bir sektör ise tarım sektörüdür. İlk defa bu yıl tarım sektörü izin verilen yabancı sermaye yatırımlarından %4,93’lük kısmına denk gelen 134.380.000 \$’lık payı alabilmiştir. 2002 yılında 2.242.930.000 \$’lık toplam yatırım izninin %39,77’lik kısmına denk gelen 892.010.000 \$’lık imalat sanayine, %58’ine denk gelen 1.300.810.000 \$’lık kısmı hizmetler sektörüne verilmiştir. 2003 yılında ise 1.207.990.000 \$’lık toplam yatırım izninin %58,83’lük kısmına tekabül eden 710.650.000 \$’lık kısmı imalat sanayine, %30,25’lik kısmına tekabül eden 365.430.000 \$’lık kısmı hizmetler sektörüne verilmiştir. Bu yılda dikkati çeken ise madencilik sektörü olmuştur. Daha önceki yıllarda toplam yabancı sermaye izinlerin ortalama %1’ini alan madencilik sektörü ilk defa 2003 yılında büyük bir artış göstererek %10,28’lik kısma denk gelen 124.180.000 \$’lık yatırım iznini almıştır.

Şekil 5’de ise 1980–2003 yılları toplamında izin verilen yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı gösterilmiştir. Buna göre toplamda 35.203.270.000 \$’lık yatırım izninin %52,95’ine denk gelen 18.641.600.000 \$’lık kısmı imalat sanayine, %44,04’lük kısmına denk gelen 15.502.930.000 \$’lık kısmı hizmetler sektörüne, %1,75’lik kısmına denk gelen 616.370.000 \$’lık kısmı tarım sektörüne ve %1,26’lık kısmına denk gelen 442.380.000 \$’lık kısmı da madencilik sektörüne verilmiştir.

Bu bilgiler dahilinde 1980 yılı sonrasında Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımlarının sektörel yapı olarak önemli bir dönüşüm geçirdiği gözlenmektedir. Aynı dönemlerde dünya ekonomisindeki gelişmelere bakıldığında durumun aynı olduğu yani dünya genelinde de yabancı sermaye yatırımları çerçevesinde yatırımların imalat sanayinden hizmetler sektörüne kaydığı görülmektedir. Hizmet sektöründe ise dikkati çeken, yatırımların büyük çapta bankacılık, sigortacılık, finans ve turizm gibi alt sektörlerde gerçekleşmesidir.¹²¹

Türkiye’de 2006 yılı Aralık ayı itibariyle 14.955 adet yabancı sermayeli firma bulunmaktadır. Tablo 7’de bu şirketlerin sektörel dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 7: 1954–2006 Döneminde Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)

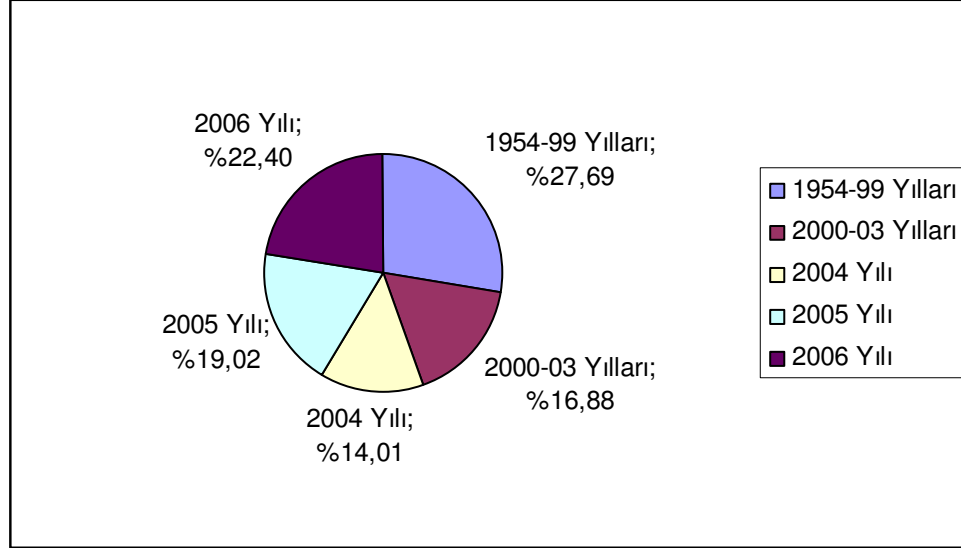
Sektörler	1954–1999 Birikimli	2000–2003 Birikimli	2004	2005	2006*	Toplam 1954–2006
Tarım, Avcılık, Ormancılık Ve Balıkçılık	69	46	33	40	39	227
Madencilik ve Taşocağı	64	44	32	50	43	233
İmalat Sanayi	1.158	536	369	456	459	2.978
Elektrik, Gaz ve Su	48	30	14	12	45	149
İnşaat	147	88	136	348	434	1.153
Toptan ve Perakende Ticaret	1.443	956	888	792	862	4.941
Oteller ve Lokanta	474	194	78	180	226	1.152
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	281	232	219	260	285	1.277
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	241	227	230	520	724	1.942
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	216	171	96	1187	233	903
Toplam	4.141	2.524	2.095	2.845	3.350	14.955

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.05.2007

* Aralık ayı itibariyle geçici veriler. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

¹²¹ **Nuri Yavan – Hamdi Kara**, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı”, *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, c. I / Sayı 1, (2003), s. 33

Şekil 6: 2006 Yılı İtibariyle Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların Yıllara Göre Yüzdesel Dağılımı

Tablo 7 itibariyle 1954–2006 döneminde Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli firmaların sektörler itibariyle dağılımı gösterilmiştir. Buna göre 2006 yılı sonunda kümülatif toplam dikkate alındığında 14.955 adet firmanın sektörlere göre dağılımı şöyledir; Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe 227 firma, madencilik ve taşocağı sektöründe 233 firma, İmalat sanayinde 2.978 firma, Elektrik, gaz ve su sektöründe 149 firma, İnşaat sektöründe 1.153 firma, Toptan ve perakende ticaretinde 4.941 firma, Oteller ve lokanta sektöründe 1.152 firma, Ulaştırma, haberleşme ve depolama sektöründe 1.277 firma, Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektöründe 1.942 firma ve Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri sektöründe 903 firma bulunmaktadır. Bu bilgiler dahilinde yabancı sermaye yatırımlarının büyük çoğunlukla Toptan ve perakende ticareti ile imalat sanayine yöneldiği söylenebilmektedir.

Şekil 6 dikkate alındığında ise yabancı yatırımcıların son yıllarda Türkiye’de açtığı firma sayılarında önemli bir artış gözlenmektedir. 1954–99 yıllarında kurulan firma sayısı 4.141 iken 2000–03 yıllarında bu rakam 2.524 olmuştur. Bundan sonraki her yılda yabancı sermayeli firma sayısı artış göstermiştir. Bu duruma etki eden koşulların başında, 2003 yılında yapılan düzenlemeler ile yabancı sermaye prosedüründe önemli değişmelerin ve kolaylaştırmaların ortaya

çıkması gelmektedir. Özellikle izin sisteminin ve yabancı sermaye yatırımlarında belirli bir miktarın üzerindeki yatırımlara izin verilmesi uygulamasının da kaldırılması, yabancı firma sayısının artış göstermesinde etkili olmuştur. Bu durumun yansıması olarak da 2004 yılında kurulan yabancı sermayeli firmaların 2000–03 yılları arasında kurulan yabancı sermayeli firma sayısından çok olması ve bundan sonraki yıllarda da durumun aynı şekilde devam ettiği görülmektedir.

Türkiye'nin son 5 yılı değerlendirmeye alındığında ise yabancı sermaye girişlerinin sektörel dağılımı Tablo 8 de gösterilmiştir.

Tablo 8: 2002–2006 Yıllarında Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon \$)

Sektörler	2002	2003	2004*	2005*	2006*
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	-	1	4	5	5
Balıkçılık	-	-	2	-	1
Madencilik ve Taşocakçılığı	2	14	75	40	120
İmalat Sanayi	110	448	214	788	1.395
Elektrik, Gaz ve Su	68	86	69	4	112
İnşaat	3	8	23	92	525
Toptan ve Perakende Ticareti	89	92	103	68	1.496
Oteller ve Lokantalar	0	4	1	42	28
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	1	2	639	3.285	6.303
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	260	51	69	4.016	7.002
Gayrimenkul ve İş Faaliyetleri	0	6	3	29	89
Eğitim Hizmetleri	0	0	0	17	-
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	5	23	53	74	264
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	84	10	36	86	106
Toplam	622	745	1.219	8.546	17.446

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.05.2007

* Aralık ayı itibariyle geçici veriler. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Tablo 8 incelendiğinde 2002 yılında 260 milyon \$'lık mali aracı kuruluşların faaliyetleri başta olmak üzere 110 milyon \$'lık imalat sanayi, 89 milyon \$'lık toptan ve perakende ticareti olmak üzere toplamda 622 milyon \$'lık yabancı sermaye girişi olmuştur. 2003 yılında 448 milyon \$'lık imalat sanayi başta olmak

üzere, 92 milyon \$'lık toptan ve perakende ticareti, 86 milyon \$'lık elektrik, gaz ve su sektörü olmak üzere toplamda 745 milyon \$'lık yabancı sermaye girişi olmuştur. 2004 yılında 639 milyon \$'lık ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri başta olmak üzere, 214 milyon \$'lık imalat sanayi ve 103 milyon \$'lık toptan ve perakende sektörü olmak üzere toplamda 1.219 milyon \$'lık yabancı sermaye girişi olmuştur. 2005 yılında 4.016 milyon \$'lık mali aracı kuruluşların faaliyetleri başta olmak üzere, 3.285 milyon \$'lık ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri ile birlikte toplamda 8.546 milyon \$'lık yabancı sermaye girişi olmuştur. 2006 yılında ise 7.002 milyon \$'lık mali aracı kuruluşların faaliyeti başta olmak üzere, 6.303 milyon \$'lık ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri ile birlikte toplamda 17.446 milyon \$'lık yabancı sermaye girişi olmuştur. Tablo yıllar itibariyle incelendiğinde ise 2003 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %20'lik bir artış ile 745 milyon \$'lık bir yabancı sermaye girişi olmuştur. 2004 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık 1,5 kat fazla yabancı sermaye girişi olmuştur. 2005 yılında ise yabancı sermaye girişi bir önceki yıla göre yaklaşık 7 kat fazla olmuştur. Şüphesiz ki 2005 yılında yabancı sermaye girişinde bu kadar yüksek bir artış olması, aynı yılda gerçekleşen yabancı sermayeli firmalara satışı yapılan mali kuruluşlar ile iletişim sektöründeki özelleştirme ve yine aynı sektörlerde yaşanan yabancı firmalara satışlar etkili olmuştur. 2006 yılında ise yabancı sermaye girişinde bir önceki yıla göre yaklaşık %100'lük bir artış görülmüştür.

2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgesel Dağılımı

2006 yılı sonu itibariyle Türkiye'de 14.955 adet yabancı sermayeli firmaların önemli iller bazından dağılımı Tablo 9'da gösterilmiştir. Bununla birlikte, kurulan yabancı sermayeli şirketlerin ülke gruplarına göre dağılımı ise şöyledir; AB ülkeleri 8.207 adet (%54,88), Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç) 1.804 adet (%12,06), Afrika Ülkeleri 264 adet (%1,77), Kuzey Amerika Ülkeleri 821 adet (%5,49), Orta ve Güney Amerika, Karaibler 90 adet (%0,60), Yakın ve Ortadoğu

Ülkeleri 2.596 adet (%17,36), Diğer Asya Ülkeleri 969 adet (%6,48) ve diğer ülkeler 204 adet (%1,36).

Tablo 9: 1954–2006 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların İl Bazında Dağılımı (Adet)

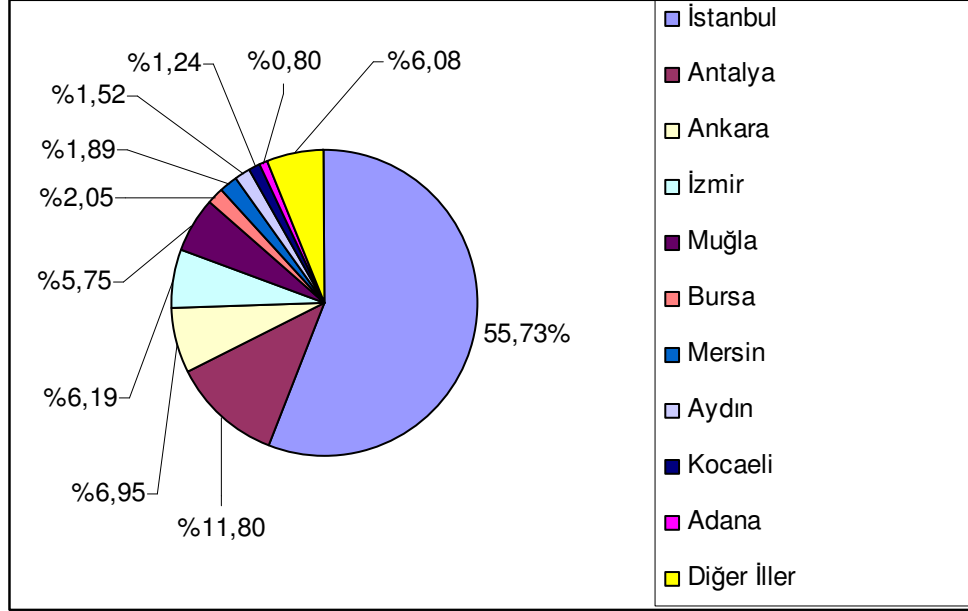
İller	Şirket Sayısı (1954–2006*)
İstanbul	8.334
Antalya	1.764
Ankara	1.039
İzmir	926
Muğla	860
Bursa	307
Mersin	283
Aydın	227
Kocaeli	186
Adana	120
Diğer İller	909
Toplam	14.955

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.05.2007

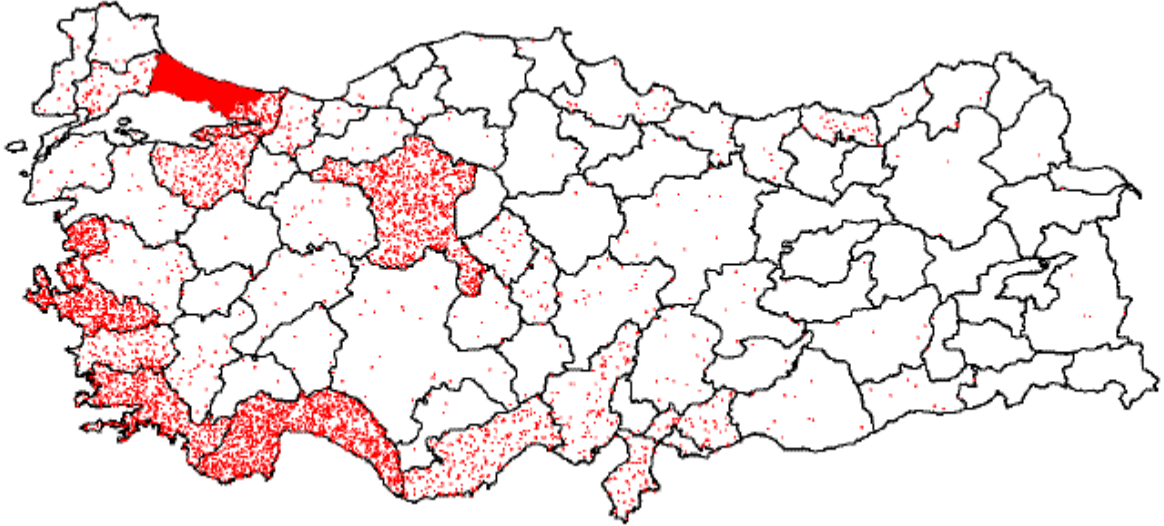
* Aralık ayı itibariyle geçici veriler. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Tablo 9 ve Şekil 7’de 1954–2006 yılları arasında Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli firmaların il bazında dağılımı gösterilmiştir. Buna göre kurulan 14.955 adet firmanın %55,73’üne denk gelen 8.334 adet firma İstanbul’da, %11,80’ine denk gelen 1.764 adet firma Antalya’da, %6,95’ine denk gelen 1.039 adet firma Ankara’da, %6,19’una denk gelen 926 adet firma İzmir’de, %5,75’ine denk gelen 860 adet firma Muğla’da, %2,05’ine denk gelen 307 adet firma Bursa’da, %1,89’una denk gelen 283 adet firma Mersin’de, %1,52’una denk gelen 227 adet firma Aydın’da, %1,24’üne denk gelen 186 adet firma Kocaeli’nde, %0,80’ine denk gelen 120 Adet firma Adana’da ve %6,08’ine denk gelen 909 adet firma da diğer illerde kurulmuştur.

Şekil 7: 1954–2006 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların İl Bazıdan Yüzdesel Dağılımı

Şekil 8: 1954–2005 Döneminde Yabancı Sermayeli Şirketlerin İl Bazında Dağılışı*

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu. s. 32

* 1 Kırmızı Nokta=1 Şirket

Şekil 8’de ise 1954–2005 yılları arasında kurulmuş olan yabancı sermayeli firmaların il bazında dağılımı gösterilmiştir. Her bir kırmızı noktanın bir yabancı sermayeli firmayı temsil ettiği şekilde dikkati çeken ilk il İstanbul olmaktadır. Ayrıca bu şehrin etrafındaki şehirlerde de yabancı sermayeli firmaların hissedilir derecedeki

varlığı dikkat çekmektedir. Bir diğer önemli durum ise Ege ve Akdeniz bölgelerimizin kıyı kesimlerindeki illerde yabancı sermayeli firmaların durumudur. Türkiye açısından önemli turizm kentleri olan bu yerlerde ağırlıklı olarak yabancı sermayeli firmaların hizmetler sektöründeki faaliyetleri de dikkat çekmektedir. Harita da Türkiye'nin Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgelerinde yabancı sermayeli firmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu durumun açıklayıcı nedenleri arasında bölgede yeterli sayıda sanayileşmiş firmaların bulunmaması, nitelikli işgücünün az olması ve buna bağlı olarak yüksek talep potansiyelinin olmaması, altyapı imkanlarının henüz yeterince gelişmemesi ve çeşitli güvenlik sorunları gösterilebilmektedir.

1954–2006 yılları arasında Türkiye’de kurulmuş olan Yabancı sermayeli firmaların bölgesel bazda dağılımı incelendiğinde 9.086 adet firma ile Marmara bölgesi birinci sırada, 2.273 adet firma ile Akdeniz bölgesi ikinci ve 2.146 adet firma ile de Ege bölgesi üçüncü sırada yer almaktadır. Tablo 10 ve Şekil 9 da bu veriler gösterilmektedir.

Tablo 10: 1954–2006 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların Bölge Bazında Dağılımı (Adet)

Bölgeler	Şirket Sayısı (1954–2006)	Yüzde Pay (%)
Marmara	9.086	60,75
Akdeniz	2.273	15,20
Ege	2.146	14,35
İç Anadolu	1.180	7,90
Karadeniz	118	0,79
Güneydoğu Anadolu	103	0,69
Doğu Anadolu	49	0,32
Toplam	14.955	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2006 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu. s. 26

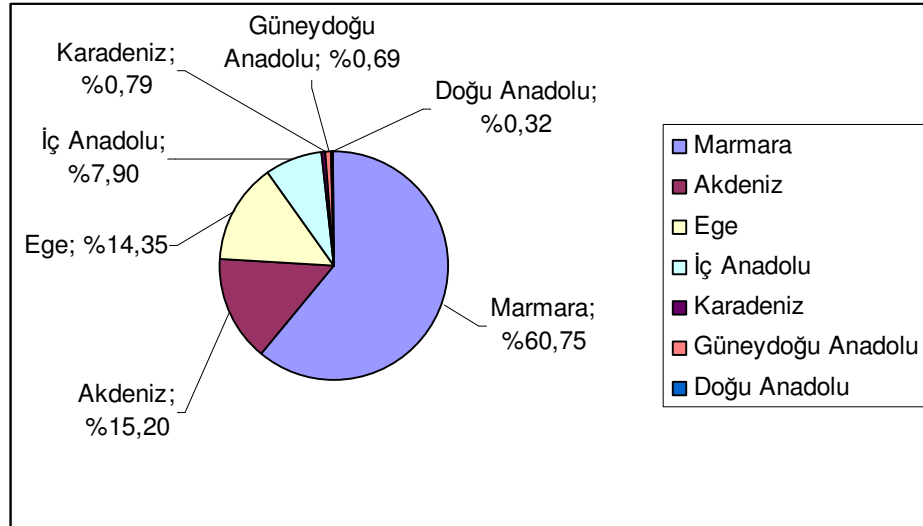
En fazla yabancı sermayeli şirketin bulunduğu Marmara bölgesinde 9.086 adet firmanın %38’i toptan ve perakende ticaretinde (3.449 adet), %23’ü imalat (2.128 adet), %11’i ise gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri (1.010 adet) sektöründe faaliyet göstermektedir.

Akdeniz bölgesinde ise şirketler, turizm sektörünün etkisiyle, toptan ve perakende ticareti (%24), gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri (%17), otel ve lokanta (%16) sektörlerinde yoğunlaşmıştır.

Ege bölgesinde de turizm sektörünün etkisi görülmekle beraber, imalat sektöründe de yabancı sermayeli firmalar faaliyet göstermektedir. Bölgede faaliyet gösteren 2.146 adet firmanın 458 adedi toptan ve perakende ticaretinde (%21), 387 adedi gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetlerinde (%18), 360 adedi imalat(%17), 307 adedi ise otel ve lokanta (%14) sektörlerinde bulunmaktadır.

14.955 adet yabancı sermayeli şirketin %90'ını barındıran Marmara, Akdeniz ve Ege bölgeleri dışında kalan diğer bölgelerde ki yabancı sermayeli firmalar ağırlıklı olarak toptan ve perakende ticareti ile imalat sektöründe faaliyet göstermektedirler.¹²²

Şekil 9: 1954–2006 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların Bölge Bazıdan Yüzdesel Dağılımı

¹²² T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu 2006*, (Haziran 2007), s. 26

2.1. İstanbul İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu

Tablo 11: 1954–2006* Yılları Arasında İstanbul’da Kurulan Şirketlerin Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)

Sektörler	Şirket Sayısı	%
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	58	0,70
Madencilik ve Taşocakçılığı	80	0,96
İmalat Sanayi	1.781	21,37
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	138	1,66
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	268	3,22
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	235	2,82
<i>B.Y.S Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	146	1,75
<i>Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork İmalatı</i>	74	0,89
<i>Diğer İmalat</i>	920	11,04
Elektrik, Gaz ve Su	71	0,85
İnşaat	353	4,24
Toptan ve Perakende Ticareti	3.222	38,66
Oteller ve Lokantalar	372	4,46
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	801	9,61
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	976	11,71
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	620	7,44
Toplam	8.334	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.05.2007

* Aralık ayı itibariyle geçici veriler. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Not: Yüzde oranları tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 11’de İstanbul’da 1954–2006 yılları arasında kurulmuş firmaların sektörlere göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre toplamda 8.334 adet firmanın sektörlere göre dağılımı şöyledir: Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe 58 adet firma (%0,70), Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 80 adet firma (%0,96) bulunmaktadır. İmalat sanayinde ise toplamda 1.781 (%21,37) adet firmanın alt sektörlere göre dağılımı şöyledir: Gıda ürünleri ve imalatında 138 adet firma (%1,66), Tekstil ürünleri imalatında 268 adet firma (%3,22), Kimyasal madde ve ürünlerin imalatında 235 adet firma (%2,82), B.Y.S Makine ve teçhizat imalatında 146 adet firma (%1,75), Diğer imalat sanayinde 920 adet (%11,04) firma bulunmaktadır. Elektrik, gaz ve su sektöründe 71 adet firma (%0,85), İnşaat sektöründe 353 adet firma (%4,24), Toptan ve perakende ticaretinde 3.222 adet firma (%38,66), Oteller ve lokantalar sektöründe 372 adet firma (%4,46), Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri sektöründe 801 adet firma (%9,61), Gayrimenkul

kiralama ve iş faaliyetleri sektöründe 976 adet firma (%11,74) ve Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri sektöründe 620 adet firma (%7,44) bulunmaktadır. Bu veriler dahilinde İstanbul'da yabancı sermayeli firmalar bazında ilk sırayı %38,66'lık bir payla toptan ve perakende ticareti yer almaktadır. İkinci sırayı ise %21,37'lik bir payla imalat sanayi almıştır. İmalat sanayi alt kollarında ise Tekstil imalatı sanayi %3,22'lik bir payla ilk sırada yer alırken %2,82'lik bir payla kimyasal madde ve ürünlerin imalatı sanayi ikinci sırada yer almıştır. Bunun yanı sıra İstanbul Türkiye'deki yabancı sermayeli firmaların toplamda %55,73'lük kısmını tek başına bünyesinde toplamaktadır. İstanbul'un bu durumu şüphesiz ki tesadüfi bir olay değildir. Bu durum iki nedene bağlanabilir;

— İç dinamiklerle bağlantılı yerel coğrafi nedenler; İstanbul metropolitan alanı Türkiye'nin en iyi ulaşım, haberleşme ve diğer altyapı imkanlarına sahiptir. Kent 15 milyon civarındaki nüfusu ile ülkenin 1/5'ini içinde barındıran, alım gücü yüksek çok büyük bir pazardır. Kentin yerel iç dinamiklerinden kaynaklanan tüm bu etkenler, yabancı sermayeli firmaların İstanbul'u tercih etmesinin en büyük nedenlerinden biridir.

— Dış dinamiklerle bağlantılı bölgesel coğrafi nedenler; İstanbul'un eşsiz coğrafi lokasyonu, yabancı yatırımcıları çekmede önemli bir rol oynamış ve bu bölgedeki ülkelere dünya piyasaları ile ilişki kurmada yardımcı olmuştur. Başka bir deyişle, İstanbul bugün de devam eden tarihsel avantajları ve söz konusu konumu ile dünya ekonomik sisteminde küreselleşme çağında çok önemli bir yerde bulunmaktadır.¹²³

Yabancı sermayeli firmaların İstanbul ilini tercih etmesinin coğrafi nedenleri dışında, teoriler ışığında değerlendirmesi yapılacak olursa %38,66 ile toptan ve perakende ticaretin ilk sırada olması içselleştirme teorisi ile açıklanabilir. Bu teoriye göre yabancı yatırımcılar, dış piyasalarda ki aksaklıklardan kaçınmak için, bu piyasaları içselleştirmeyi tercih etmektedirler. Böylelikle hem pazarı

¹²³ **Nuri Yavan – Hamdi Kara**, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı”, *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, c. I / Sayı 1, (2003), s. 35

hissedecekler, hem müşteriye yakın olacaklar hem de ürün ile ilgili bir sorun olduğunda ortaya çıkacak zaman kaybını yaşamayacaklardır. %21,37 ile ikinci sırada yer alan imalat sanayinde ise yabancı sermayeli firmaların bulunması oligopolistik tepki teorisi ile açıklanabilir. Bu teoriye göre firmalar ithalat yoluyla girdikleri piyasalarda, rakiplerinin o ülkeye herhangi bir nedenle yatırım yapması durumunda pazar paylarını korumak için yatırım yapmaktadırlar. Aksi halde yatırım yapmayacak olurlarsa pazar paylarını kaybetme riski ile karşı karşıya kalacaklardır. Aynı zamanda yabancı firmaların bu sektörde yatırım yapmaları ucuz işgücü ve hammadde temininin kolaylıkla sağlanabilmesi doğrultusunda da değerlendirilebilir.

2.2. Bursa İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu

2005 yılı sonu itibariyle Bursa da kurulmuş olan 197 adet firmanın 78 i 1980–2000 yılları arasında kurulmuştur. Geriye kalan 119 firma ise 2000 yılından günümüze kadar olan 6 yıllık sürede kurulmuştur. Bursa da 28 farklı ülkeden gelen toplam 197 yabancı sermayeli firma 18 farklı sektörde faaliyet göstermektedir.

Tablo 12: Bursa’da ki Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörel Dağılımı (Adet)

Sektörler	Şirket Sayısı	%
Oto Yan Sanayi	55	27,92
Ticaret	38	19,29
Makine ve Metal	17	8,63
Tekstil, Konfeksiyon ve Ev Tekstili	19	9,64
Gıda	10	5,07
Hizmetler	8	4,06
Tarım ve Orman Ürünleri	10	5,07
Bilişim	5	2,54
Perakende	5	2,54
Kimya	3	1,52
Finans	3	1,52
Otomotiv Ana Sanayi	2	1,02
Maden	2	1,02
İnşaat	2	1,02
Enerji	1	0,51
Diğer(Ambalaj, Endüstriyel Mutfak vs)	17	8,63
Toplam	197	100,00

Kaynak: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası. Bursa’nın Yabancı Yüzü.

Şirketlerin 55'inin oto yan sanayinde, 2'sinin de otomotiv ana sanayinde faaliyet göstermesi, doğrudan yabancı yatırımcı açısından bu iki sektörün cazip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda, Bursa'da yatırım yapmış yabancı sermayeli firmaların %28,94 ünü otomotiv ana ve yan sanayinde faaliyet gösteren firmalar oluşturmuştur.

Faaliyete başladıkları günden bugüne kadar Bursa'da 2 milyar 586 milyon 826 bin YTL'lik yatırım yapan otomotiv ana ve yan sanayi şirketleri, 2005 yılında toplam 369 milyon 106 bin YTL'lik yeni yatırımlarını devreye sokmuşlardır. Bu oran 2005 yılı sonuna kadar yabancı sermayeli şirketlerin yapmayı planladığı yeni yatırımlar içinde %86,7'lik bir paya denk gelmektedir.

Tekstil, konfeksiyon ve ev tekstili sektöründe yabancı sermayeli 19 şirket faaliyet göstermektedir. Bu da kentteki toplam yabancı sermayeli şirketlerin %9,64'üne denk gelmektedir. Tekstil ve konfeksiyon sektöründe İngiliz firmalarının ağırlığı gözlenirken, ev tekstili sektöründe Yunanistan ve Belçika sermayeli şirketler faaliyet göstermektedir. Tekstil ve konfeksiyon sektöründeki yabancı şirketlerden sadece 2 tanesi kentte bugüne kadar yaptığı toplam yatırımları açıklamıştır. Buna göre bu 2 sektördeki şirketlerin 15 milyon 859 bin YTL'lik toplam sabit yatırıma sahip olduğu görülmüştür.

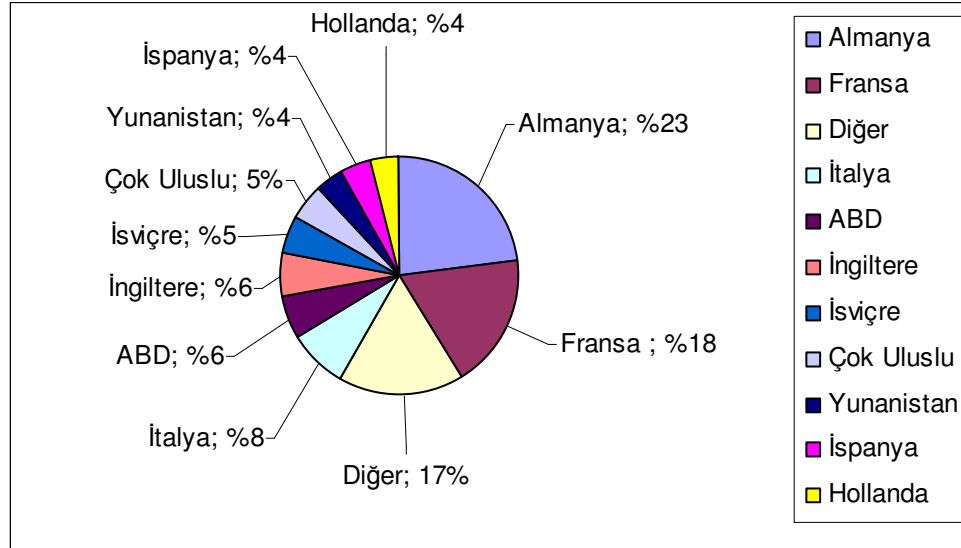
10 yabancı sermayeli firmaların faaliyet gösterdiği gıda sektöründe Avrupa Birliği ülkelerinin ağırlığı dikkat çekmektedir. Bu sektörde 2005 yılına kadar 70 milyon 557 bin YTL tutarında yatırım yapılmıştır. Sektörde Türkiye ve dünyada marka haline gelmiş olan Tat Konserve, Cargill, Frigo Pak, Nestle, Penguen ve Kerevitaş'ın öne çıktığı görülüyor.

Bursa'da makine ve metal sektöründe faaliyet gösteren toplam 17 yabancı sermayeli firmalarda Alman ve Fransız sermayesinin ağırlığı dikkat çekmektedir. Bu sektördeki firmaların 7 tanesi 2005 ve 2006 yıllarında faaliyete başlamıştır.

Ağaç orman ürünleri ve mobilya sektöründe toplam 5 firma faaliyet göstermektedir. Bu firmaların özsermaye toplamı 144 milyon 968 bin YTL ve 52 milyon 575 bin YTL'lik de ödenmiş sermaye toplamına sahiptirler. Bu 5 şirketten 2'sinin kentte yaptığı toplam yatırım tutarı 27 milyon 77 bin YTL'dir.

Kentte enerji sektöründe Hollanda sermayeli Türk Pirelli Kablo şirketi faaliyet göstermektedir. Bugüne kadar ortalama 263 milyon 773 bin YTL'lik yatırım yapan şirket tek başına 315 kişiyi istihdam etmektedir.

Şekil 10: Bursa'da ki Yabancı Sermayeli Firmaların Ülkelere Göre Dağılımı

Bursa'daki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeler bazında dağılımı şöyledir; Almanya 47, Fransa 37, İtalya 15, ABD 13, İngiltere 10, İsviçre 10, İspanya 7, Hollanda 7, Yunanistan 8, Belçika 4, Rusya 4, İran 4, İsveç 2, Japonya 2, Kore Cumhuriyeti 2, Lübnan 2. Bunların dışında 13 şirket diğer ülkelere (Suudi Arabistan, Avusturya, Kuveyt, Azerbaycan, Ürdün, Çin, Makedonya, Kenya, Irak, Bulgaristan... vb) ve 10 şirket çok uluslu ortaklık (İspanya-Fransa, Fransa-İsviçre-İtalya, İsveç-İngiltere, Fransa-ABD, Macaristan-İsrail, Almanya-Çin, ABD-Almanya, Almanya-Çek Cumhuriyeti) yapısına sahip bulunmaktadır.¹²⁴

¹²⁴ Bursa'nın Yabancı Yüzü (Yabancı Sermaye Envanteri), Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, s. 57

Bursa iline yönelik değerlendirme yapıldığında ise il de bulunan iki büyük otomobil fabrikasının bulunması oligopolistik tepki teorisi ışığında açıklanabilmektedir. Bunun dışında yabancı firmaların oto yan sanayinde yoğunlaşması ise doğrudan doğruya iki büyük otomobil fabrikasının varlığına dayanmaktadır. Böylelikle otomobil parça üreticileri iki büyük firmaya girdi sağlamada hem yer hem de zaman bakımından avantaj elde etmişlerdir.

2.3. Antalya İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu

Tablo 13: 1954–2006* Yılları Arasında Antalya’da Kurulan Şirketlerin Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)

Sektörler	Şirket Sayısı	%
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	50	2,83
Madencilik ve Taşocakçılığı	10	0,57
İmalat Sanayi	107	6,07
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	25	1,42
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	5	0,28
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	9	0,51
<i>B.Y.S Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	-	-
<i>Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork İmalatı</i>	-	-
<i>Diğer İmalat</i>	68	3,85
Elektrik, Gaz ve Su	10	0,57
İnşaat	338	19,16
Toptan ve Perakende Ticareti	283	16,04
Oteller ve Lokantalar	345	19,56
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	156	8,84
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	379	21,49
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	89	4,88
Toplam	1.764	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.05.2007

* Aralık ayı itibariyle geçici veriler. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Not: Yüzde oranları tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 13’de Antalya’da 1954–2006 yılları arasında kurulmuş firmaların sektörlere göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre toplamda 1.764 adet firmanın sektörlere göre dağılımı şöyledir: Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe 5 adet firma (%2,83), Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 10 adet firma (%0,57) bulunmaktadır. İmalat sanayinde ise toplamda 107 (%6,07) adet firmanın alt sektörlere göre dağılımı şöyledir: Gıda ürünleri ve imalatında 25 adet firma (%1,42),

Tekstil ürünleri imalatında 5 adet firma (%0,28), Kimyasal madde ve ürünlerin imalatında 9 adet firma (%0,51), Diğer imalat sanayinde 68 adet (%3,85) firma bulunmaktadır. Elektrik, gaz ve su sektöründe 10 adet firma (%0,57), İnşaat sektöründe 338 adet firma (%19,16), Toptan ve perakende ticaretinde 283 adet firma (%16,04), Oteller ve lokantalar sektöründe 375 adet firma (%19,56), Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri sektöründe 156 adet firma (%8,84), Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektöründe 379 adet firma (%21,49) ve Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri sektöründe 89 adet firma (%4,88) bulunmaktadır. Bu veriler dahilinde Antalya’da yabancı sermayeli firmalar bazında ilk sırayı %21,49 ile Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri alırken, %19,56 ile Oteller ve lokantalar sektörü ikinci sırada yer almıştır. Hemen ardında da %19,16 ile İnşaat sektörü üçüncü sırada yer almıştır.

Antalya ilinde kurulan yabancı sermayeli firmaların ülke bazında dağılımına örnek olarak Antalya Ticaret ve Sanayi Odasının 2003 yılı çalışması fikir vermesi açısından değerlendirmeye alınabilir. Buna göre;

Tablo 14: 2003 Yılında Antalya’da Kurulan Yabancı Sermayeli Firmaların Ükelere Göre Dağılımı (YTL*)

Ülkeler	Firma Sayısı	Toplam Yabancı Sermaye Tutarı
Rusya	13	1.141.870
Hollanda	15	1.448.485
İngiltere	5	4.855.810
İspanya	2	265.800
Almanya	29	1.240.740
Azerbaycan	7	957.626
Kırgızistan	1	5.115.000
Virgin Adaları	2	335.000
İran	5	250.000
Ukrayna	3	51.200
Çin	2	1.020.000
İsviçre	4	620.160
Moldova	3	27.400
Diğerleri	27	1.136.321
Toplam	118	18.525.412

Kaynak: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası.

* Milyon TL=YTL olarak revize edilmiştir.

Tablo 14 incelendiğinde Antalya ilinde firma sayısı olarak Almanya 29 firma ile birinci sırada yer alırken 15 firma ile Hollanda ikinci, 13 firma ile Rusya üçüncü sırada yer almıştır. Toplam yabancı sermaye yatırım tutarları dikkate alındığında ise Kırgızistan 5.115.000 YTL ile birinci, İngiltere 4.855.810 YTL ile ikinci, 1.448.485 YTL ile de Hollanda üçüncü sırada yer almaktadır.

Antalya ilinde yabancı sermayeli firmaların gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri, otel ve lokantalar ile inşaat sektöründe bulunması ise hiç de şaşırtıcı olmamıştır. İl'in coğrafi konumuna bağlı olarak yıllardır süre gelen turizm kenti olma özelliği bölgenin hem yerli hem de yabancı firmalar tarafından bu yönde gelişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda il de yapılan yabancı yatırımların teorik çerçeveler doğrultusunda incelemesi Eklektik paradigma ile yapılabilir. Bu teoriye göre yabancı firmaların bir başka ülkede yatırım yapması için üç avantajın bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu avantajlar; mülkiyet avantajı, konumsal avantaj ve içselleştirme avantajıdır. İl'in tarihi ve doğal güzellikleri, iklimi, gelişmişlik düzeyi gibi birçok faktör yatırımcılar açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle yatırımcılar konumsal avantajı hazır olan bir il de yatırımın sahibi olma avantajından yararlanarak pazarı içselleştirerek bir avantaj daha elde etmektedirler. İl de öne çıkan bu üç sektördeki yatırımları doğrudan doğruya ilin coğrafi konumuna ve düzenlenen teşviklere bağlamak, bu ilde ki yatırımların açıklayıcı nedeni olarak gösterilebilir. Antalya iline yönelik yatırımların daha çok hizmetler ana sektöründe toplanmış olması aynı zamanda yatırımların daha çok ilin kıyı kesimlerinde olması ile açıklayıcılığın bir göstergesidir, fakat ildeki yabancı sermayeli firmaların adet olarak çokluğu sermaye ile aynı oradan artmamıştır. Bunda ki en büyük neden turizm sektörüne yönelik yapılan yatırımların daha çok küçük miktarda olmasıdır.

2.4. Ankara İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu

Tablo 15: 1954–2006* Yılları Arasında Ankara’da Kurulan Şirketlerin Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)

Sektörler	Şirket Sayısı	%
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	17	1,64
Madencilik ve Taşocakçılığı	44	4,23
İmalat Sanayi	162	15,59
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	17	1,64
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	10	0,96
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	10	0,96
<i>B.Y.S Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	13	1,25
<i>Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork İmalatı</i>	9	0,87
<i>Diğer İmalat</i>	103	9,91
Elektrik, Gaz ve Su	39	3,75
İnşaat	111	10,68
Toptan ve Perakende Ticareti	326	31,38
Oteller ve Lokantalar	64	6,16
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	51	4,91
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	138	13,28
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	87	8,17
Toplam	1.039	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.05.2007

* Aralık ayı itibariyle geçici veriler. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Not: Yüzde oranları tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 15’de Ankara’da 1954–2006 yılları arasında kurulmuş firmaların sektörlere göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre toplamda 1.039 adet firmanın sektörlere göre dağılımı şöyledir: Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe 17 adet firma (%1,64), Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 44 adet firma (%4,23) bulunmaktadır. İmalat sanayinde ise toplamda 162 (%15,59) adet firmanın alt sektörlere göre dağılımı şöyledir: Gıda ürünleri ve imalatında 17 adet firma (%1,64), Tekstil ürünleri imalatında 10 adet firma (%0,96), Kimyasal madde ve ürünlerin imalatında 10 adet firma (%0,96), B.Y.S Makine ve teçhizatı sanayinde 13 adet firma (%1,25), Motorlu kara taşıtı, römork, yarı-römork sanayinde 9 adet firma (%0,87), Diğer imalat sanayinde 103 adet (%9,91) firma bulunmaktadır. Elektrik, gaz ve su sektöründe 39 adet firma (%3,75), İnşaat sektöründe 111 adet firma (%10,68), Toptan ve perakende ticaretinde 326 adet firma (%31,38), Oteller ve lokantalar sektöründe 64 adet firma (%6,16), Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri

sektöründe 51 adet firma (%4,91), Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektöründe 138 adet firma (%13,28) ve Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri sektöründe 87 adet firma (%8,17) bulunmaktadır. Bu veriler dahilinde Ankara’da yabancı sermayeli firmalar bazında ilk sırayı %31,38 ile toptan ve perakende ticareti alırken, %15,59 ile imalat sanayi ikinci ve hemen arkasından %13,28 ile gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörü üçüncü sırada yer almaktadır.

YASED’in 1954–2003 yılları arasında Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli firmalar çalışmasından faydalanarak Ankara’da kurulmuş olan yabancı sermayeli firmalarda 285 adet firma ile ticaret sektörü birinci sırada yer almaktadır. İnşaat taahhütleri hizmetleri 58 adet firma ile ikinci sırada yer alırken, Otel pansiyon ve kamping işletmeciliği 52 firma ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Ankara ili gerek başkent olma fonksiyonu gerekse bürokratik bakımdan sağladığı avantajlar nedeniyle çok uluslu şirketlerin ve ona bağlı firmaların yönetim merkezlerinin bu kentte toplanmasına neden olmuştur. Başkent Ankara’nın bu fonksiyonu yanında, sanayi yatırımları, bölgesel pazar/merkez konumu, Türkiye’nin ikinci büyük kenti olması, ulaşım yolları üzerinde olması vb. avantajları sayesinde, özellikle hizmet sektöründe faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalar tarafından önemli miktarda yatırıma konu olmuştur. Bölge genelinde İç Anadolu Bölgesinin firma bazında %80’den fazla firmayı barındırırken, sermaye açısından bölgedeki yabancı sermayenin %65’ini bünyesinde bulundurmaktadır.

TÜİK’in Ankara iline yönelik yapmış olduğu çalışmada, 2001 yılı itibarıyla GSYİH’sının sektörel dağılımı incelendiğinde %82’lik bir pay ile birinci sıradaki hizmetler sektörünü, %15 ile sanayi, %4 ile de tarım sektörü izlemektedir. Bununla birlikte 1987–2001 döneminde %2,2 ile hizmetler il’in en hızlı büyüyen sektörü olmuştur. Ankara ilinde “mobilya imalatı”, “başka yerlerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı”, “motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı” ile “tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı” sektörleri ön plana çıkarken yabancı sermaye yatırımları “madencilik ve taşocakçılığı”, “başka yerde

sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı” ile “gıda ürünleri ve içecek imalatı” sektörlerine yoğunlaşmıştır.

Ankara ilinde yabancı firmaların yatırımlarının teoriler ile açıklaması üç teori ile birlikte yapılabilir. Bunlar tekelci rekabet, oligopolistik tepki ve içselleştirme teorisidir. Özellikle ilde yabancı firmalar tarafından yapılan ve %31,68 pay ile en çok değere sahip olan Toptan ve perakende ticareti sektöründeki yatırımlar bu üç teoriyi de kapsamaktadır. Özellikle Hymer’in Tekelci rekabet teorisinde yer alan; yabancı sermayeli firmaların fiyatı etkileyeceği piyasalara doğrudan yatırım yapması ve fiyatı etkilemeyeceği düzeyde rekabetin yoğun olduğu piyasalara lisans verme yoluyla giriş yapması düşüncesi toptan ve perakende ticareti sektörünün yoğunluğunun açıklayıcı nedenlerinden birine işaret etmektedir. Aynı zaman içselleştirme teorisinde yer alan müşteri belirsizliklerinden kaçınma ve müşteriye yakın olma düşünceleri bu yatırımların açıklanmasında diğer bir neden olarak gösterilebilir. Aynı zamanda Ankara iline yönelik yapılan yabancı yatırımların firma bazında ve sermaye bazında büyük olmasının bir diğer nedeni ise büyük firmaların merkezlerinin bu şehirde olmasıdır. Firmanın bu ilde kurulması, yönetim merkezinin bu ilde bulunması ayrıca vergi dairesi, sanayi veya ticaret odasına kayıtların bu ilde yapılmış olması, üretim veya hizmet birimlerinin başka illerde olması durumlarında bile yapılan yatırımların bu ilin çatısı altında değerlendirmeye alınmasına sebep olmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından başkent olma özelliğini kazanması ile kamuya ait çeşitli üretim birimlerinin kurulması ile canlılık kazandırmış ve bu üretim birimlerine girdi sağlamak için çeşitli özel firmaların kurulmasına neden olmuştur. Giderek daha fazla göç alan Ankara ili yüksek alım gücü potansiyelini de ortaya çıkarmıştır. Böylece hem yerli hem de yabancı firmalar pazarı yakından hissetmek, müşteriye yakın olmak, müşteri belirsizliklerini ve zaman problemini ortadan kaldırmak için İl’e yatırım yapmayı uygun bulmaktadırlar.

2.5. İzmir İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu

Tablo 16: 1954–2006* Yılları Arasında İzmir’de Kurulan Şirketlerin Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)

Sektörler	Şirket Sayısı	%
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	25	2,70
Madencilik ve Taşocakçılığı	27	2,92
İmalat Sanayi	270	29,16
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	36	3,89
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	22	2,38
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	24	2,59
<i>B.Y.S Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	21	2,27
<i>Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork İmalatı</i>	15	1,62
<i>Diğer İmalat</i>	142	15,33
Elektrik, Gaz ve Su	9	0,97
İnşaat	54	5,83
Toptan ve Perakende Ticareti	308	33,26
Oteller ve Lokantalar	61	6,59
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	51	5,51
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	77	8,32
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	44	4,75
Toplam	926	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.05.2007

* Aralık ayı itibariyle geçici veriler. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Not: Yüzde oranları tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 16’da İzmir’de 1954–2006 yılları arasında kurulmuş firmaların sektörlere göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre toplamda 926 adet firmanın sektörlere göre dağılımı şöyledir: Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe 25 adet firma (%2,70), Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 27 adet firma (%2,92) bulunmaktadır. İmalat sanayinde ise toplamda 270 (%29,16) adet firmanın alt sektörlere göre dağılımı şöyledir: Gıda ürünleri ve imalatında 36 adet firma (%3,89), Tekstil ürünleri imalatında 22 adet firma (%2,38), Kimyasal madde ve ürünlerin imalatında 24 adet firma (%2,59), B.Y.S Makine ve teçhizatı sanayinde 21 adet firma (%2,27), Motorlu kara taşıtı, römork, yarı-römork sanayinde 15 adet firma (%1,62), Diğer imalat sanayinde 142 adet (%15,33) firma bulunmaktadır. Elektrik, gaz ve su sektöründe 9 adet firma (%0,97), İnşaat sektöründe 54 adet firma (%5,83), Toptan ve perakende ticaretinde 308 adet firma (%33,26), Oteller ve lokantalar sektöründe 61 adet firma (%6,59), Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri sektöründe 51

adet firma (%5,51), Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektöründe 77 adet firma (%8,32) ve Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri sektöründe 44 adet firma (%4,75) bulunmaktadır. Bu veriler dahilinde İzmir’de yabancı sermayeli firmalar bazında %33,26 ile toptan ve perakende ticareti sektörü ilk sırada gelmektedir. Hemen arkasından ise %29,16 ile imalat sanayi ikinci sırada yer almaktadır.

Dış sermaye yatırımları açısından bakıldığında, İzmir’e 2002–2006 yılları arasında toplam 420 milyon 9 bin 472,42 dolar doğrudan yabancı yatırımın geldiği görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırım sıralamasında 227 milyon 696 bin 620,01 dolar ile imalat sanayi birinci sırada yer alırken 135 milyon 586 bin 167,63 dolar ile toptan ve perakende ticareti, motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyaları onarımı ikinci sırada, 44 milyon 726 bin 338,07 dolar ile madencilik ve taşocakçılığı üçüncü sırada yer almıştır. Elektrik, gaz ve su sektörleri 2006 yılında ilk defa doğrudan yatırımlar arasında yer almıştır.

Yıllar itibariyle incelendiğinde imalat sanayinde hızlı bir artış, buna karşın toptan ve perakende ticarete ise Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) çekmede azalma görülmesine karşın, bu sektör halen ikinci sıradaki yerini korumaktadır. Madencilik sektöründe ise bu durumun tersi yönde bir gelişme görülmüştür. İzmir bölgesinin doğrudan yabancı yatırımlar için önemi, imalat sanayide görülüyor. Ege Bölgesi'nin DYY sanayi yatırımlarından yüzde 77'sini İzmir çekmiştir. Toptan ve perakende sektöründe de dış yatırımların yüzde 96'sını tek başına İzmir almıştır. Ne var ki diğer sektörlerde imalat sanayi ve perakende sektörüne benzer düzenli artışlar görünmüyor. Ege Bölgesi'ne gelen toplam 500 milyon 388 bin 688,65 dolar DYY içerisinde toplam imalat sektörünün payı yüzde 58,64 olurken, İzmir bunun yüzde 77,6'sını karşıladı. Bununla beraber İzmir'in gayrimenkul sektörü dışında diğer sektörlerde de gelen yabancı dış yatırımlarda ilk sırada olduğu görülmektedir.

Dış sermaye yatırımları açısından İzmir ve Ege Bölgesi'nin avantajları arasında, iklim koşulları, ulaştırma imkanları, üniversite ve yüksek okulların mevcudiyeti, Organize Sanayi Bölgeleri ve fuarlar sayılabilir. Ne var ki tüm bu

olumlu faktörlere karşın, İzmir ve Ege bölgesi son yıllarda dış sermaye yatırımlarından yeteri ölçüde yararlanamamıştır.

İzmir son yıllarda birçok açıdan ekonomik cazibesini kaybetmiş, pek çok işletme faaliyetine son vermiştir. İzmir Enternasyonal Fuarı, Türkiye'nin dünyaya açılan sanayi ve teknoloji fuarı olma misyonunu sürdürememiştir. İzmir'deki birçok köklü finans kuruluşu da faaliyetini durdurmuştur. İzmir Limanı'nı genişletme çalışmaları sonuçlandırlanamamıştır. Yaşanan bu olumsuzluklara karşın, son yıllarda Çiğli Atatürk Organize Sanayi Bölgesi, Kemalpaşa ve Gaziemir'de çok sayıda sanayi kuruluşu kuruldu. Gaziemir serbest bölgesi çok sayıda yabancı sermayeli işletmeyi İzmir'e çekmiştir. Finans sektöründe de İzmir Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası (VOB) kurulmuştur.

İzmir örneğinde olduğu gibi, kentlerin yabancı sermayeyi çekebilmelerinde zaman içerisinde iniş ve çıkışlar yaşanmaktadır. Bu nedenle kent yönetimlerinin görevi dış sermaye yatırımlarını stratejik bir gelişim aracı olarak algılamaları ve dış yatırımların kente çekilmesi için kentsel gelişim programları hazırlamalarıdır. Bu tür gelişim programları tüm kent paydaşlarının katılımı ve ortak görüşüyle hazırlanmalıdır.¹²⁵

İzmir ili'nde ki yabancı firmaların yatırımlarının teorik yönden açıklanmasında oligopolistik tepki ve içselleştirme teorileri ön plana çıkmaktadır. Özellikle ilde toptan ve perakende ticareti sektörünün büyük pay alması firmaların pazarı içselleştirme düşüncesi ve aynı zamanda pazar payını kaybetmeme düşüncesi ile açıklanabilir. Aynı şekilde toptan ve perakende ticareti sektöründen sonra ikinci sırada yer alan imalat sanayi de hem içselleştirme hem de oligopolistik tepki teorisi ışığında açıklanabilmektedir. Tabi ki sadece bu teoriler il de yapılan yatırımlarla bire bir örtüşmemektedir. Bu durumda ilin coğrafi yapısı, sahip olduğu alt ve üst yapı imkanları da yabancı firmalar tarafından dikkate alınacak unsurlar arasında yer almaktadır.

¹²⁵ **Edip Teker**, “Ege Bölgesi ve İzmir’de Yabancı Sermaye Yatırımları”, http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=312254, Erişim Tarihi: 22.05.2007

2.6. Muğla İlindeki Yabancı Sermayenin Durumu

Tablo 17’de Muğla iline yönelik yabancı sermayenin sektörler itibariyle dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 17: 1954–2006* Yılları Arasında Muğla’da Kurulan Şirketlerin Sektörlere Göre Dağılımı (Adet)

Sektörler	Şirket Sayısı	%
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	15	1,74
Madencilik ve Taşocakçılığı	3	0,35
İmalat Sanayi	19	2,21
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	3	0,35
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	2	0,23
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	-	-
<i>B.Y.S Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	1	0,12
<i>Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork İmalatı</i>	-	-
<i>Diğer İmalat</i>	13	1,51
Elektrik, Gaz ve Su	1	0,12
İnşaat	143	16,63
Toptan ve Perakende Ticareti	84	9,77
Oteller ve Lokantalar	206	23,95
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	115	13,37
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	241	28,02
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	33	3,84
Toplam	860	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. E.T: 09.05.2007

* Aralık ayı itibariyle geçici veriler. (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm)

Not: Yüzde oranları tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 17’de Muğla’da 1954–2006 yılları arasında kurulmuş firmaların sektörler göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre toplamda 860 adet firmanın sektörler göre dağılımı şöyledir: Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe 15 adet firma (%1,74), Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 3 adet firma (%0,35) bulunmaktadır. İmalat sanayinde ise toplamda 19 (%2,21) adet firmanın alt sektörler göre dağılımı şöyledir: Gıda ürünleri ve imalatında 3 adet firma (%0,35), Tekstil ürünleri imalatında 2 adet firma (%0,23), B.Y.S Makine ve teçhizatı sanayinde 1 adet firma (%0,2), Diğer imalat sanayinde 13 adet (%1,51) firma bulunmaktadır. Elektrik, gaz ve su sektöründe 1 adet firma (%0,12), İnşaat sektöründe 143 adet firma (%16,63), Toptan ve perakende ticaretinde 84 adet firma

(%9,77), Oteller ve lokantalar sektöründe 206 adet firma (%23,95), Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri sektöründe 115 adet firma (%13,37), Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektöründe 241 adet firma (%28,02) ve Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri sektöründe 33 adet firma (%3,84) bulunmaktadır. Bu veriler dahilinde Muğla'da yabancı sermayeli firmalar bazında %28,02 ile Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörü birinci sırada yer alırken, %23,95 ile Oteller ve lokantalar sektörü ikinci sırada yer almaktadır. %16,63 ile de İnşaat sektörü üçüncü sırada yer almaktadır.

Muğla ili 860 adet yabancı sermayeli firmayı barındırmasına karşılık bu firmaların toplam yatırım tutarları oldukça düşük seviyede kalmıştır. İl'deki yabancı sermayeli firmalar genellikle küçük sermayelidir ve ilin kıyı kesimlerinde bulunmaktadır. Muğla ili dünyaca ünlü Bodrum, Marmaris, Fethiye gibi önemli turizm beldelerine sahip olmasına rağmen, turizm sektöründe yeterince gerekli yabancı sermaye yatırımlarına henüz ulaşamamıştır.

Muğla iline yönelik yabancı firmaların yatırımları teoriler ışığında incelendiğinde Antalya iline yönelik yapılan yabancı yatırımlar ile bire bir benzerlik gösterdiği görülmektedir. Tabi ki bu durumda her iki ilin de geçmişten gelen turizm kenti olma özelliği yabancı yatırımların seyrinin aynı doğrultuda olmasına neden olmuştur. Muğla ilinde yapılan yabancı yatırımların da Eklektik paradigma ile açıklanması mümkündür. İlin sahip olduğu coğrafi konumu, iklimi, doğal güzellikleri, tarihsel yapısı, gelişmişlik düzeyi birçok yatırımcıya konumsal avantaj sağlamaktadır. Bu nedenle yatırımın mülkiyetine sahip olma avantajı ve içselleştirme avantajına sahip olmak isteyen firmalar ilde yatırım yapmayı uygun bulacaktır. Ancak Antalya ilinde olduğu gibi Muğla ilinde de yatırımlar firma bakımından büyük sermaye bakımından ise düşük kalmıştır. Tabi ki bu durum Antalya ilinde olduğu gibi, yapılan yabancı yatırımların turizm alt sektörüne yönelik ve düşük sermayeli yatırımlardan kaynaklanmaktadır. Bu ilde de yabancı yatırımlar çoğunlukla ilin kıyı kesimlerinde bulunan turizm beldelerinde yoğunlaşmıştır.

3. Türkiye’de ki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Teoriler Işığında İncelenmesi

Türkiye’de ki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yapıldığı bilinmektedir. Ancak düzenli olarak 1954 yılından itibaren uygulanmaya konan hukuki mevzuat ile yapılan yabancı yatırımlar sistematik olarak kayıt edilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada yabancı sermaye yatırımlarına yönelik açıklama getiren belli başlı teoriler incelenmiştir. Bu teoriler; Tekelci rekabet teorisi, Ürün hayat devreleri teorisi, Oligopolistik tepki teorisi, İçselleştirme teorisi ve Eklektik (OLI) paradigmadır.

1954 – 2006 yılları arasında Türkiye de yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel bazda incelemeye alındığı bu çalışmada, anlatılan teoriler ile yapılan yabancı sermaye yatırımlarının açıklanmaya çalışması oldukça güç olmuştur. Bu durumun nedenleri arasında Çok uluslu şirketlerin esas olarak kar merkezli yatırım yapma güdüsü anlatılan teorilerle bire bir örtüşme göstermemektedir. Ancak yine de sınırlı olmakla beraber birkaç teoriler nezdinde yapılan yatırımlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Bölge bazında dikkate alındığında kurulan yabancı sermayeli firmaların %60,75’inin Marmara bölgesinde toplandığı görülmektedir. Bölgede yapılan yabancı yatırımların da büyük çoğunlukla toptan ve perakende ticareti sektöründe olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda Oligopolistik tepki ve içselleştirme teorileri ile eklektik paradigma teorisinin sınırlı derecede olsa da açıklayıcı gücü bulunmaktadır. Özellikle firmaların rakip firmaları dikkate alarak pazar paylarını koruma düşüncesi, müşteri belirsizliklerinden kaçınma, zaman kaybını en aza indirme ve yapılacak yatırımdan beklenen avantajlar yabancı sermaye teorilerinde yer alan bilgilerle örtüşme göstermektedir.

%15,20 ile yabancı sermayeli firma bakımından Türkiye genelinde ikinci sırada yer alan Akdeniz Bölgesinde ki yabancı sermaye yatırımlarının teoriler ışığında açıklanmasında Oligopolistik tepki teorisi ve Eklektik paradigma teorisi öne çıkmaktadır. Özellikle bölgede Otel ve lokantacılık sektörü, inşaat sektörü ve gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörünün ön planda olması bölgenin kendi özelliği doğrultusunda hareket edildiğini göstermektedir. Müşteriye yakın olma ve yatırım yerinin sağladığı avantajlar dikkate alındığında yapılan yatırımların açıklayıcı nedenleri Oligopolistik tepki ve Eklektik paradigma ile yapılabilmektedir.

Akdeniz bölgesini yakından takip eden ve % 14,35 ile Türkiye genelinde üçüncü sırada bulunan Ege bölgesi de kısmen Akdeniz bölgesinde yatırımların özelliğini taşımaktadır. Özellikle Antalya ve Muğla yabancı sermaye yatırımları dikkate alındığında bire bir benzerlik göstermektedir. Ancak Ege bölgesinin en önemli kentlerinden biri olan İzmir ilinde durum biraz daha farklıdır. Hem turizm hem de sanayi yatırımlarının bulunduğu İzmir ilinde toptan ve perakende ticareti ile imalat sanayi daha ağır basmaktadır. Tabi ki bu durumda ilin coğrafi konumu, gelişmişlik düzeyi, alt ve üst yapının gelişmesi olması önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu durumda da yapılan yatırımların Oligopolistik tepki ve içselleştirme teorisi ile açıklanması yapılabilmektedir. Ancak burada konumsal avantajın firmalar açısından önemli olduğu da unutulmamalıdır.

%7,90 ile yabancı sermayeli firmalar bakımında dördüncü sırada bulunan İç Anadolu bölgesi'nde firmaların büyük çoğunluğu Ankara ilinde toplanmaktadır. İl de birinci sırada ve açık ara farkla yer alan toptan ve perakende ticareti sektörü aklımıza Tekelci rekabet teorisi, İçselleştirme teorisi ve Oligopolistik tepki teorisini getirmektedir. Firmaların hem direkt yatırım hem de lisans anlaşması ile girdiği bu piyasada genç nüfusun bulunması, alım gücünün sınırlı kesimlerce de olsa yüksek olması, alt ve üst yapının gelişmiş olması, başkent olması nedeniyle bürokratik işlemlerin büyük çoğunlukla bu il de gerçekleşmesi yabancı yatırımcıların yatırım kararı almasında önemli tercih sebebi olmaktadır.

Türkiye genelinde yapılan yabancı sermaye yatırımları dikkate alındığında dört teori öne çıkmaktadır. Anlatılan teorilerden sadece Ürün hayat devreleri teorisinin Türkiye'deki yatırımlarla ilişkilendirilemediği sonucuna varılmıştır. Diğer dört teorisinin çeşitli coğrafi bölgelerde ve değişik sektörlerde açıklayıcı özelliklerinin sınırlı olsa da yapılan yabancı yatırımların açıklanmada kullanılabilir olduğu gösterilmiştir.

4. 2005 Yılında En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken Sektörler Açısından Değerlendirme

En fazla uluslararası doğrudan yabancı yatırım çeken ilk beş sektör açısından değerlendirildiğinde, bankacılık ve telekomünikasyon sektörünün 2005 yılı performansları dikkat çekmektedir. Özellikle bankacılık sektöründe 2005 yılında yaşanan birleşme ve devralmalar 3,7 milyar \$'lık bir uluslararası doğrudan yabancı yatırım girişine ulaşılmasına neden olmuştur. 8,2 milyar \$ olarak gerçekleşen 2005 yılı uluslararası doğrudan yabancı yatırım girişinin %45'i bankacılık ve finans sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 18: 2005 Yılında En Fazla Yatırım Çeken Beş Sektör (\$)

Sektörler	Doğrudan Yatırım Girişleri	Şirket Sayısı
Bankacılık ve Finans	3.715.000.000	105
Telekomünikasyon	3.247.000.000	172
Gayrimenkul Faaliyetleri	257.000.000	384
Kimyasal Madde ve Ürünler	222.000.000	287
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler (Cam, Seramik vs)	173.000.000	73
Toplam	7.614.000.000	1.020

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu.

Telekomünikasyon sektöründe ise, Türk Telekom'un özelleştirilmesi sonucunda Oger firması tarafından sağlanan 1,5 milyar \$'lık ve Turkcell'in hisseleri satışı sonucu sağlanan 1,6 milyar \$'lık doğrudan yabancı yatırım girişleri sektörün en

büyük iki işlemi olmuştur. Doğrudan yatırım girişlerinde %39'luk payla ikinci sırada telekomünikasyon sektörü gelmektedir.

Tablo 19: 2002–2005 Yılları Arasında En Çok Yatırım Çeken Sektörler (Milyon \$)

Sektörler	2002	2003	2004	2005
Bankacılık ve Finans	301	49	43	3.715
Telekomünikasyon	10	0	660	3.247
Gayrimenkul Faaliyetleri	0	0	0	257
Kimyasal Madde ve Ürünler	11	35	44	222
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler (Cam, Seramik vs)	0	8	0	173
Toplam	322	92	747	7.614

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu.

Bankacılık ve finans sektöründe 105 şirket 6 ilde faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin bankacılık ve finans merkezi olan İstanbul'da 93 adet firma faaliyet göstermektedir.

Telekomünikasyon sektöründe 142'si İstanbul'da olmak üzere 172 şirket 6 farklı ilde faaliyet göstermektedir. Ülke bazında ise 40 farklı ülke sektörde yer almaktadır.

Gayrimenkul sektöründe 384 firma 7 farklı ilde faaliyet göstermektedir. 257 milyon \$'lık doğrudan yabancı yatırımın gerçekleştiği 2005 yılında bu tutarın %74'üne karşılık gelen kısmı Ak Merkez Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kimyasal madde ve ürünleri sektöründe firmaların büyük çoğunluğu İstanbul'da olmak üzere 287 şirket 22 farklı ilde faaliyet göstermektedir. Kimya sektöründe 2005 yılında sağlanan 222 milyon \$ lık uluslararası doğrudan yabancı yatırım girişinin % 52'si ilaç sanayinde (117 milyon %), %42 si ise sabun-deterjan sanayinden sağlanmıştır.

Metalik olmayan diğ er mineral ürünler sektöründe 73 şirket 25 farklı ilde faaliyet göstermektedir.  lkeler bazında dağılım incelendiğ inde 58 farklı ülke bu sektörde faaliyette bulunmaktadır.  lke bazında Almanya birinci sırada yer alırken, Fransa ikinci ve Hollanda    nc  sırada yer almaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1980 yılından sonra hızla yaygınlaşan uluslararası sermaye hareketleri gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemli hale gelmiştir. Hızlı kalkınma çabası içerisinde olan gelişme yolundaki ülkeler için en önemli sıkıntılar arasında toplam tasarruf kıtlığından kaynaklanan yatırım açıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla, yaşanan kaynak sıkıntıları ülkelerin istedikleri düzeye gelmesine engel olmaktadır. Aynı zamanda ülkedeki mevcut müteşebbis sınıfın az olması, nitelikli iş gücü eksikliği, dünya ekonomileri ile rekabet edecek düzeyde gelişmiş teknolojik imkanların bulunmaması, alt ve üst yapı yatırımlarının eksikliği ve en önemlisi olarak da döviz darboğazında bulunulması gibi nedenler gelişme yolundaki ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamasını etkileyecek olumsuz nedenler arasında gösterilebilir. Bu sorunlarla yaşayan ülkeler için çıkış yolu olarak doğrudan yabancı yatırımlar önemli ölçüde etkili olabilmektedir.

Türkiye açısından dikkate alındığında yabancı sermaye yatırımlarının cumhuriyetin ilk yıllarına dayandığı bilinmektedir. Ancak gerçek anlamda 1954 yılından sonra yabancı sermayeye yönelik olumlu kararların alınması ile doğrudan yabancı sermayenin ilk olarak ülkeye daveti söz konusu olmuştur. 1954 yılında yapılan hukuksal düzenleme o yıla kadarki en liberal düzenleme olarak bilinmektedir. Ancak buna karşılık yabancı sermayeye olan bakış açısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu nedenle yapılan hukuksal düzenlemeler ile gelmesi beklenen yabancı sermaye yatırımları istenen oranda çekilememiştir. Aynı zaman da bu yıllarda devlet tarafından izlenen sanayileşme politikaları da yabancı sermaye yatırımları için cezbedici olamamıştır. Daha çok ithal ikameci sanayileşme politikaları montaj sanayinin gelişmesinde etkili olmuştur.

1980'li yıllarda ise alınan dünya ekonomisine entegre olma kararları yabancı sermaye girişlerinde önemli ölçülerde olanaklar sağlamıştır. Aynı yıllarda yapılan hukuksal düzenlemeler ile bu görüşler desteklenmiştir. Fakat uygulamadan kaynaklanan nedenler ile ülkenin dış piyasalardaki mevcut durumunun olumsuz yansımaları, beklenen yabancı sermaye girişlerini istenen düzeye çıkaramamıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye'deki yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye ile ekonomik olarak hemen hemen aynı seviyede olan ülkelere göre geri kaldığı açıkça gözlenebilmektedir. Bu yıllarda yaşanan krizlerde ise yabancı sermaye girişleri fiili olarak etkilenmiş, sonraki yıllarda ise normal seyrinde devam etmiştir. 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girilmesi ile yabancı sermaye yatırımlarının artacağı düşünülürken yatırımların seyri düşüş göstermiştir. Şüphesiz ki bunda ilk yıllarda yabancı sermayeli firmaların yatırım yapmaktan ziyade ülkeye ihracat yoluyla girmeyi düşünmeleri etkili olmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde yabancı sermaye yatırımları rutin seyrinde devam ederken 2003 yılında yapılan hukuksal düzenlemeler ile yabancı sermaye seyri önemli ölçüde artış göstermiştir. Özellikle yeni hukuksal düzenleme ile azami yabancı sermaye yatırım miktarının ve izin sisteminin kaldırılması ile yabancı sermaye prosedürü basitleştirilmiş, bu da yatırımların seyrinde önemli değişikliklere neden olmuştur.

Yabancı sermaye yatırımlarının niteliksel özelliklerine bakıldığında ise yeni yatırımlardan çok mevcut şirketlere ortak olma, satın alma ve kurulu şirketlerin sermayelerinin artırılması dikkat çekmektedir. Sektörel bazda yabancı sermaye yatırımları ise son yıllarda hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. Alt sektörler dikkate alındığında ise bankacılık, finans ve telekomünikasyon sektörleri dikkat çekmektedir. Bu sektörlerde yapılan yatırımlar ise satın alma ve iştirak şeklinde gerçekleşmiştir. Ülkeler itibariye Türkiye'de yatırım yapan firmaların büyük çoğunluğu aynı zamanda en büyük ticaret partnerimiz olan AB ülkelerine aittir. Bu ülkelerin dışında ise AB üyesi olmayan diğer OECD ülkeleri ikinci sırada yer almaktadır.

Türkiye'deki yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel dağılımı dikkate alındığında ise yerelleşme faktörü dikkati çekmektedir. Türkiye'nin geleneksel imalat bölgeleri yabancı sermaye için de seçilecek en uygun bölgeler olmuştur. İstanbul bu bağlamda hem coğrafi konumu hem de bünyesinde bulundurduğu yerli şirketler ile yabancı sermayeli firmaların gözdesi olmuştur. İstanbul'da yabancı sermayeli firmalar bazında ilk sırayı %38,66'lık bir payla toptan ve perakende

ticareti yer almıştır. İkinci sırayı ise %21,37'lik bir payla imalat sanayi almıştır. İmalat sanayi alt kollarında ise Tekstil imalatı sanayi %3,22'lik bir payla ilk sırada yer alırken %2,82'lik bir payla kimyasal madde ve ürünlerin imalatı sanayi ikinci sırada yer almıştır. Bunun yanı sıra İstanbul Türkiye'deki yabancı sermayeli firmaların toplamda %55,73'lük kısmını tek başına bünyesinde toplamaktadır. İstanbul ilinin yeterince gelişmiş olması firmaları yakın kentlere yatırım yapmaya yöneltmiştir. Firmalar özellikle yatay bağıntılı üretim faaliyetlerini seçtiklerinden dolayı yatırımlarını da yerel firmaların varlığı doğrultusunda yapmışlardır. Bursa ilinde toplamda 197 adet yabancı firma bulunmaktadır. Bu firmaların sektörel dağılımda ise %27,92'lik bir kısma denk gelen 55 adet firma ile oto yan sanayi birinci sırada yer alırken, % 19,29'luk kısma denk gelen 38 adet firma ile ticaret sektörü ikinci ve %9,64'lük kısma denk gelen 19 adet firma ile tekstil, konfeksiyon ve ev tekstli üçüncü sırada yer almaktadır. Ülke bazında ise Bursa ilinde faaliyette bulunan şirketlerin %23'üne denk gelen 47 adet firma Almanya, %18'i ne denk gelen 37 adet firma Fransa ve %8'ine denk gelen 15 adet firma İtalya'ya aittir. Antalya ilinde ise, yabancı sermayeli firmalar bazında ilk sırayı %21,49 ile Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri alırken, %19,56 ile Oteller ve lokantalar sektörü ikinci sırada yer almıştır. Hemen ardında da %19,16 ile İnşaat sektörü üçüncü sırada yer almıştır. Ankara'da yabancı sermayeli firmalar bazında ilk sırayı %31,38 ile toptan ve perakende ticareti alırken, %15,59 ile imalat sanayi ikinci ve hemen arkasından %13,28 ile gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. İzmir ilinde ise yabancı sermayeli firmalar bazında %33,26 ile toptan ve perakende ticareti sektörü ilk sırada gelmektedir. Hemen arkasından ise %29,16 ile imalat sanayi ikinci sırada yer almaktadır. Muğla'da yabancı sermayeli firmalar bazında %28,02 ile Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörü birinci sırada yer alırken, %23,95 ile Oteller ve lokantalar sektörü ikinci, %16,63 ile de İnşaat sektörü üçüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye genelinde yapılan yabancı sermaye yatırımları dikkate alındığında ise Tekelci rekabet, Oligopolistik tepki, İçselleştirme teorisi ve Eklektik paradigma teorisinin sınırlı derece de olsa açıklayıcı gücü olduğu görülmüştür. Bölge ve sektör bazından değişkenlik gösteren yabancı sermaye yatırımlarının, pazar payını

korumak, pazarın içselleştirilmesi, ülkenin konumsal avantajı gibi çeşitli amaçlarla açıklaması teoriler ile bağdaştığını göstermektedir.

2005 yılında en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken sektörler dikkate alındığında ise bankacılık ve finans sektörü 3,7 milyar \$ ile birinci, 3,2 milyar \$ ile de telekomünikasyon sektörü ikinci olmuştur. Bu sektörlerin yüksek miktarda yatırım almasının nedeni ise yabancılara firma satışı, yabancı ortak alma ve özelleştirme faaliyetleri sonucudur.

Türkiye açısından, yabancı sermayeli firmaların yatırım yapmasındaki bir neden de ülkenin potansiyel genç insan gücünün olması, tüketim alışkanlıklarının bu doğrultuda olması, yani genç nüfusun yabancı markaya ilgisi ve sınırlı olsa da yüksek alım gücünün bulunması, dünya pazarlarına yakınlığı ve Türkiye'nin Orta Asya ve Uzak Doğu'da ki imajının olumlu olması gösterilebilir.

Sonuç olarak, bu çalışmada Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye yatırımları incelendiğinde, yabancı yatırımların bölgesel seçiciliğinde önemli etkenler yatırımın yapılacağı yerdeki yerel firmaların niteliksel özelliği, nitelikli işgücünün varlığı ve nispi olarak ucuz olması, gerekli alt ve üst yapıların tamamlanmış olması, hava, kara ve deniz ulaşımalarının her üçünün de yeterli düzeyde olması, bölgesel iç talep yapılarının durumu gibi nedenler belirleyici özellikler taşımaktadır. Buna karşın Türkiye'nin istenilen düzeyde yabancı sermaye yatırımı çekebilmesi için ekonomisinin istikrarsızlıkla karşılaşmaması, bunun için de siyasi istikrarı sağlaması ve sürdürmesi, önemli ölçüde gereklidir. Bununla birlikte iç güvenliğin sağlanması, adalet mekanizmasının bağımsız ve istikrarlı çalışması aynı zamanda yolsuzlukların önlenmesi, gelir dağılımı adaletinin sağlanması gerekmektedir. Bölgesel gelişmişlik düzeyleri farklarının kapatılması için ise öncelikle geri kalmış bölgelere alt yapı hizmetlerinin götürülmesi, insan gücünün piyasanın talep ettiği alanlarda ve nitelikte eğitilmesi, yerli firmaların ve yabancı yatırımların bu bölgelere çeşitli teşvikler ile yönlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, Mustafa Gürhan. “Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 265, Eylül 2003.

AKDİŞ, Muhammet. “Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentileri”
(<http://makdis.pamukkale.edu.tr/Ysermaye.htm>)

AKLAN, Necla Adanur. “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları”
(<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem97/2.htm>)

ALP, Ali. *Finansın Uluslararasılaşması, Finansal Krizler, Çözüm Önerileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.

ALPAR, Cem. *Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980.

ANTALYA TİCARET ve SANAYİ ODASI İnternet Sayfası.

<http://www.atso.org.tr/>

APAN, Evrim. “Türkiye’nin Yurt Dışına Doğrudan Yatırımları ve Türk Firmalarının Doğrudan Dış Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler”, *T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü*, Ankara, Şubat 2006.

ARIMAN, Abdurrahman. “2000’lere Doğru Türkiye’de Yabancı Yatırımlar”, *Mercek Dergisi*, Sayı: 13, Ocak 1999.

ATAKLI, Aynur Dülger. “Yabancı Sermaye ve Endüstri Yasa Tasarısı Üzerine Bir Yorum”, *Mülkiye Dergisi*, Sayı: 228, Mayıs-Haziran 2001.

BULMUŞ, İsmail. *Mikro İktisat*, Ankara: Cantekin Matbaası, 2003.

BURSA TİCARET ve SANAYİ ODASI İnternet Sayfası. Bursa’nın Yabancı Yüzü (Yabancı Sermaye Envanteri). <http://www.btso.org.tr/>

CİCİOĞLU, Şükrü. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

CÖMERT, Faruk. “2000’li Yıllarda Türkiye’de Özelleştirme ve Yabancı Sermaye”, *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı: 120, Aralık 1999.

CÖMERT, Faruk. “İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye”, *Hazine Dergisi*, Sayı:13, Ocak 2000.

ÇANKAYA, Mehmet. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 270, Şubat 2004.

ÇETİNKAYA, Murat. “Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, Temmuz 2004.

ÇOMAKLI, Şafak Ertan. “Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Teşvik Tedbirleri”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 145, Ekim 2000.

DEMİRCAN, Hayrettin. “Dünyada ve Türkiye’deki Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri”, *T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi(35)*, Mart 2003.

- DOĞRUER, Erdem.** “*Yabancı Sermaye Yatırımları 1980–1995 Dönemi Türkiye Uygulaması*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- DPT.** Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2000.
- DUMLUDAĞ, Devrim.** “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 96, 2002.
- ERDOST, Cevdet.** *Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi*, Ankara: Savaş Yayınevi, 1982.
- ESENER, Ömer.** *Stratejik Ortaklıklar Türk Şirketleri İçin Büyüme ve Global Pazara Açılma Teknikleri*, İstanbul: İMKB Yayınları, 1979
- GÖÇMEN, Cenk.** “Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Yabancı Sermayeyi Arttırmak için İzlenmesi Gereken Politikalar”, *İGEME’den Bakış*, Sayı: 23 Ocak-Nisan 2003.
- GÖRGÜN, Tuğrul.** “Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kuramsal Yapılanmaları”, *T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi*, Ankara, 2004.
- GÖVDERE, Bekir.** “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği”, *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı: 28, Nisan 2003.
- GÖVER, Z. Tuğrul.** “Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslar Arası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi”, *T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi*, Temmuz 2005.

GÜNDOĞAN, Naci. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:26, Mart 2002.

GÜRAK, Hasan. “Teknoloji Transferi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 387, Şubat-Mart 1999.

GÜVENEK, Burcu. “Yabancı Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Rolü”, *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı: 144, Aralık 2001.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI İnternet Sayfası (HM). İstatistikler
<http://www.hazine.gov.tr/index.htm>

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2002 Yılı Raporu.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI. Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI. Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu.

İRBEÇ, Yusuf Ziya. “Türkiye’de Yabancı Sermaye Politikaları ve Yatırımlarda Görülen Gelişme Eğilimleri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 28, Temmuz-Ağustos 1999.

İstihdam Kavramı

(<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>)

KAYMAK, Hasan. “Yabancı Doğrudan Yatırımları Arttırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli mi?”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 149, Mayıs-Aralık 2005.

KARAKOYUNLU, Erdoğan. *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları (24 Ocak 1980 Öncesi ve Sonrası) ve Yabancı Sermaye Dairesinin 1980 Yılı Faaliyetleri Sonucu*, İstanbul: 1981.

KARLUK, Rıdvan. “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı”
(<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermyat.doc>)

KUTLAR, Aziz, ERSELCAN, Feray. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çevre” *I. Ulusal Çevre Kongresi*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2004.

MACİT, Serkan. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Avrupa Birliği, Avrupa Birliğine Aday Ülkeler ve Türkiye’deki Uygulamaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

OKSAY, Suna. “Çokuluslu Şirketler Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi”
(<http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>)

ORMANOĞLU, Burhan. “Yabancı Sermaye-Tahkim İlişkisi ve Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 57, Nisan-Haziran 2005.

ÖZDİN, Ali. “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 267, Kasım 2003.

ÖZKÖK, Servet. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı:172, Ocak 2003.

ÖZTÜRK, Lütfü. “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 7, Mayıs 2004.

PARASIZ, İlker. *İktisada Giriş Prensipler ve Politika*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000.

SAYGILI, Şeref, CİHAN, Cengiz, YURTOĞLU, Hasan. “Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik: 1972–2000, *DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, Yayın No:2665, Aralık 2002.

SEYİDOĞLU, Halil. *Uluslararası Finans*, İstanbul: Güzem Yayınları, 1994.

SEYİDOĞLU, Halil. *Uluslararası İktisat; Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003.

SOYDAL, Haldun. “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Verimlilik Analizi ve Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama”
(http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CHaldun%20SOYDAL%5CSOYDAL,%20Haldun.pdf)

ŞAHİN, Mehmet. *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, Ankara: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, 1975.

TANDIRCIOĞLU, Haluk, ÖZEN, Ahmet. “Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, 2003.

TEKER, Edip. “ Ege Bölgesi ve İzmir’de Yabancı Sermaye Yatırımları”
(http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=312254)

TUNCER, Baran. *Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 241 Sevinç Matbaası, 1968.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU İnternet Sayfası (TÜİK). İstatistikler
<http://www.tuik.gov.tr/>

TÜRKYILMAZ, Murat. “Türkiye’de Yabancı Sermayeye İlişkin Hukuksal Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi ve Konuya İlişkin Siyasal ve Ekonomik Nedenler”
(http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_142.htm)

URAS, T. Güngör. *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İstanbul: Formül Matbaası, 1979

UYSAL, İsa. “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Açısından Doğrudan Yabancı Yatırımların Analizi ve Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

ÜNSAL, Erdal M. *Makro İktisat*, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2005

YABANCI SERMAYE DERNEĞİ İnternet Sayfası (YASED). İstatistikler.
<http://www.yased.org.tr/>

YAVAN, Nuri, KARA, Hamdi. “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı”, *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 2003.

Yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Hakkında

(http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/dyy_aciklama.htm)

Yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Hakkında Önemli Sorular

(<http://www.hazine.gov.tr/mevzuat/sss.htm>)

ZENGİN, Ahmet. “Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 203, Şubat 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Özger BENLİ

Sürekli Adresi : Öveçler 4.Cadde 149/4 Dikmen ANKARA

Doğum Yeri ve Yılı : Adapazarı – 05.09.1983

Yabancı Dili : İngilizce

İlköğretim : Ahmet Haşim İlköğretim Okulu – 1997

Ortaöğretim : Sokulu Mehmet Paşa Lisesi - 2000

Lisans : Abant İzzet Baysal Üniversitesi - 2005

Yüksek Lisans : Abant İzzet Baysal Üniversitesi - 2007

Anabilim Dalı : İktisat Anabilim Dalı

Bilim Dalı : İktisat

Yayımları :

Çalışma Hayatı :